

1(72)
2016

ГУЦУЛИ І ГУЦУЛЬЩИНА

Літературно-мистецький і громадсько-суспільний часопис
Рік заснування – 2010

ISBN 978-966-181-012-8

Косів - 2016

У номері

Наші інтерв'ю

Петро ГАВУКА. Дмитро СТЕФЛЮК:

Реалії та перспективи діяльності
Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» 3
Товариству «Гуцульщина» — 25

Василь КОРЖУК.

Аби жити нам файно 8

*XXII Гуцульський Міжнародний фестиваль
Гей, брати гуцули, сходімося до купи,
аби нашу незалежність не могли звернути*

Юрій СТЕФУРАК.

Косів фестивальний 11
Надвірна фестивальна 14

Олег ДЗЕМ'ЮК.

Яремча Фестивальна 16
Верховина фестивальна 17

Іван БЕРКЕЛА.

Рахівщина фестивальна 18

Ангеліна ЮРІЙЧУК.

Вижниччина Фестивальна 19

Олена ГРИМАЛЮК.

Путильщина фестивальна 22

Редакційна колегія

Видавець: Видавництво «Писаний
Камінь». Директор
Михайло ПАВЛЮК

Головний редактор
Петро ГАВУКА

Михайло ГОРОДЕНКО
Відповідальний секретар

Наша адреса:

вул. Незалежності, 28
м. Косів
Івано-Франківської області
78601
тел. (03478) 2-24-91
тел. 096-530-96-93
067-342-07-47
<http://gig.if.ua/>
E-mail: Evrika-pk@ukr.net

Редакція залишає за собою право
редагувати і скорочувати матеріали

За достовірність матеріалів
відповідають автори.

Петро ШКРІБЛЯК.

Науково-практична конференція в рамках Міжнародного Гуцульського фестивалю.....	24
Резолюція науково-практичної конференції.....	27
Рекомендації науково-практичної конференції.....	28

Гнат ХОТКЕВИЧ.

«Панипалек і Туманюк». III. Опришки.....	31
--	----

Петро ПОНІПОЛЯК.

Замість епілогу	53
-----------------------	----

*З народних уст***Іван МИСЮК.**

Про опришків і пана.....	54
Опришки і пані.....	54
Про опришків і хлопчину.....	55
Ватажок опришків.....	55
Довбуш і маляр.....	56

Іван ПАРИПА.

Графіка.....	56
--------------	----

*Невідома гуцульська діаспора***Михайло ЛОМАЦЬКИЙ.**

Пригоди з ведмедями.....	57
--------------------------	----

*До 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського***Оксана РИБАРУК.**

Криворівня Грушевському рідна	63
-------------------------------------	----

**Остап ТИМ'ЯК,
Уляна МОВНА.**

Старійшина пасічників Косівщини	66
---------------------------------------	----

*До 100-річчя від дня народження Миколи ШЕВЧУКА***Остап ТИМ'ЯК.**

Знавець бджоли і людини.....	68
------------------------------	----

*У робітні майстра***Тарас ПАСИМОК.**

«Рябу Вош» у кожен дім.....	70
-----------------------------	----

Тарас ПАСИМОК.

«Котилася Торба».....	72
-----------------------	----

У наших колег

Проекту «МапаКосів» — три роки.....	74
-------------------------------------	----

*Мандрі рідним краєм***Назар МАНДРІВНИК.**

Трансчорногора або маршрут понад хмарами.....	75
---	----

*Люби і знай свій рідний край***Тарас ПАСИМОК.**

Мандрівка на хребет Брусний.....	82
----------------------------------	----

*Загадки рідного краю***Михайло ГОРОДЕНКО.**

Бунькова гора і Барткова криниця.....	85
---------------------------------------	----

*Із неопублікованих книг***Петро ГАВУКА.**

Традиції гуцульської кухні.....	90
---------------------------------	----

*Смачного***Петро ГАВУКА.**

Страви на різні смаки	91
Книги, що побачили світ у видавництві "Писаному Камені"	96

Світлини на обкладинці:

I стор.: **Ігор Меліка**. Різдвяна ніч у с. Краснику Верховинського району.

II стор.: **Ігор Меліка**. Вітання з Карпат.

IV стор.: **Роман Михайлюк**. Новорічна ніч на полонині Рогнеска Рахівського району.

Дмитро СТЕФЛЮК: Реалії та перспективи діяльності Всеукраїнського товариства «Гуцульщина»

У травні минулого року, ювілейного для Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина», передчасно пішов з життя його засновник і багаторічний очільник Дмитро Ватаманюк. Непоправна втрата вразила усіх гуцулів своєю несподіванкою.

На IX-му позачерговому з'їзді Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина», що відбувся 21 червня в конференц-залі Національного природного парку «Гуцульщина» у Косові, представники десяти осередків Прикарпаття, Буковини, Закарпаття, Львівщини обрали новим головою Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» знаного гуцула з Верховинщини Дмитра Стефлюка.

З досьє: Родина Стефлюків походить з Верхнього Ясенова Верховинського району й сягає прадавніх гуцульських коренів. Пращури Юрій Стефлюк та Марія Никорович були засновниками великої родини, яку в народі величали Попадюковими. Це через те, що Марія походила з попівського роду. Батько був простим сільським господарем, старший з поміж чотирьох синів з багатодітної родини, яка проживала на присілку Шкірівський ґрунь села Голів. Дмитро Стефлюк народився 22 червня 1951 року. У лютому 1990 року на установчій конференції у Верховині він брав участь у закладенні основ нової національно-патріотичної організації із січовими традиціями — товариства «Гуцульщина». У 1998-2011 роках — голова і заступник голови Верховинської районної ради, 2000-2011 — голова Асоціації органів місцевого самоврядування Гуцульського регіону. У 2005-2006 роках брав активну участь у заходах щодо збереження цілісності гірських районів Гуцульщини під час спроби проведення урядом України адміністративно-територіальної реформи. У 2009 році очолювана ним Асоціація у складній боротьбі з органами тогочасної центральної Української влади відстояла збереження Закону України «Про статус гірських населених пунктів України». З 2011 року — заступник з

наукових питань директора НПП «Верховинський».

— Дмитре Петровичу, вітаємо з великою довірою від поважного зібрання гуцулів, представників майже півмільйонної громади з різних куточків України, котрі одноголосно обрали вас головою Всеукраїнського това-

риства «Гуцульщина». Які плани та завдання ставите перед собою, на чому акцентуватимете свою роботу як очільник товариства, адже його розвиток та діяльність фактично знаєте зсередини, будучи біля витоків створення організації 25 років тому, спільно із світлої пам'яті Дмитром Ватаманюком, який був беззмінним головою усі ці роки?

— Щодо мого обрання, то я щиро і глибоко вдячний усім, хто мені довірив цю місію. Адже усвідомлюю, яка на мене лягає велика відповідальність перед гуцулами, перед Гуцульським краєм. Хоча це і громадська діяльність, але вона є непростю, адже вимагає всестороннього охоплення, культурологічного та мистецького поступу, звісно, з врахуванням соціального та економічного розвитку. Тож чітко розумію, яка не проста робота забезпечити виконання та реалізацію тих намірів та завдань, які обговорювалися на позачерговому з'їзді. Головне — не втратити надбання, котрі зроблені за 25 років. Зберегти і примножити новими добрими справами здобутки мого доброго друга, відданого справи та багаторічного керманича товариства — Дмитра Михайловича Ватаманюка, котрий ще так багато планував зробити для розвитку Гуцульщини.

Сьогоднішній час вимагає нових кроків і підходів. Головним завданням є більш чітко організувати структурну розбудову нашого товариства. Будемо працювати над тим, щоб наше товариство одержало статус Міжнародного. Для цього необхідно збільшити кількість його філій та представництв в різних регіонах України та за кордоном. При цьому часто виникає питання: хто може бути членом товариства? На мою думку, це люди, які визнають себе гуцулами, свято бережуть наші традиції, побут і культуру, примножують творчі та мистецькі надбання, працюють на благо соціально-економічного розвитку Гуцульщини не тільки в Україні, а й за її межами. Співпрацювати з товариством можуть підприємства, установи та інші суб'єкти, які підтримують наш Статут.

На даний час на базі раніше діючого товариства створено Івано-Франківське відділення, головою якого обрано Мирославу Корнелюк — заступника начальника обласного управління

культури. Також появились ініціативні групи по створенню таких відділень у Дрогобичі, Тернополі, Одесі, Харькові, Празі (Чехія) та Бая-Маре (Румунія). Наступне завдання — це забезпечити поступ культурологічної діяльності. Не бути осторонь тих справ, які відбуваються в державі. За нами стоїть велика сила субетнічної групи населення України — гуцулів. Від початків виступаючи виразником інтересів населення гуцульського краю в усіх сферах суспільного життя, збереження і примноження самобутньої духовної і матеріальної культури, товариство постійно координує свою діяльність з державними і регіонально-представницькими органами влади та громадсько-політичними організаціями.

Протягом вересня-грудня 2015 року я спільно з головами Коломийського, Косівського, Надвірнянського, Верховинського районних товариств — Вікторією Плахтою, Юрієм Стефураком, Романом Гурмаком та Михайлом Нечаєм провів зустрічі з головами районних рад та райдержадміністрацій відповідних районів, на яких обговорені проблеми збереження культури і побуту Гуцулів, розвитку туристичної інфраструктури, проведення децентралізації влади та адміністративно-територіальної реформи у високогірному регіоні. Такі зустрічі відбудуться в усіх районах та містах Гуцульщини з керівниками місцевого самоврядування та виконавчої влади. Ми готові до того, що досягнемо нових успіхів у меті, що передбачена нашою Статутною діяльністю. У нас є досвід. Завдяки плідній праці товариства нам вдалося впливати на окремі питання, котрі стосувалися життєдіяльності населених пунктів Гуцульщини. Наприклад, брали активну участь у підготовці до впровадження адміністративно-територіальної реформи 2005 року, коли багато питань не узгоджували з людьми.

Немало зусиль витратили на збереження статусу гірських населених пунктів, у відповідний Закон чиновники хотіли внести суттєві зміни без попереднього обговорення з представниками органів місцевого самоврядування гірських міст і сіл, і це, власне, обурило людей. Першою проти таких змін виступила Асоціація органів місцевого самоврядування Гуцульщини, котру я мав за честь очолювати. Підключили до цього широко громадськість. Тоді запропоновані зміни,

Учасники позачергового з'їзду гуцульських товариств у НПП «Гуцульщина»

по суті, були спрямовані на те, щоб знищити все те, що є в Законі «Про статус гірських населених пунктів в Україні», що стосується, в першу чергу, соціального захисту людей. Ми не проти реформ, але вони мають відбуватись в інтересах людей, а не тільки держави і чиновників. Прийнято закон, за котрим громади мають визначати свою долю. Він не повністю досконалий і не всі ним задоволені. Нині прагнуть зменшити кількість громад шляхом їхнього об'єднання. На мою думку — це неправильний підхід. Потрібно спочатку створити центри, де надаватимуть населенню адміністративні послуги, а навколо них і створюються громади. Нам кажуть: «Знаєте, там буде пожежна частина, там надаватимуться медичні послуги, — але це колись буде. — Головне — об'єднайтеся і ліквідуйте три посади в селі: голови, секретаря, бухгалтера». Абсурдним виглядає те, що об'єднаним громадам обіцяють значну фінансову підтримку, а непослушних мають намір залишити без такої підтримки. Це наводить на думку, що нас хочуть поділити на своїх і чужих, чи то бідних і заможних. Товариство докладатиме всіх

зусиль, щоби зберегти гірські райони, а на державному рівні більш повно виконувався закон про гірський статус.

Також не повинні залишатися поза увагою товариства й економічні проблеми. Вважаю, що йдучи у європейському напрямку, живемо в нових умовах, маємо досягти значних здобутків. Там дуже з цим рахуються. Не ставимо питання, що ми — окремий народ чи етнос. Ми — група людей, яка проживає в Україні, працює на державу, але хоче бути почутою, щоби на наші проблеми законодавча та виконавча влади звертали більше уваги.

Так, у нас добре навчилися ділити бюджет на кількість осіб, але там, угорі, забувають, що, маючи великі території, гірські райони не мають великої чисельності населення та ріллі. Тож ми були завжди обділені у фінансуванні та у спроможності займатися масштабним сільським господарством. Ми не можемо мати села із кількістю населення п'ять тисяч осіб чи у школі три сотні учнів. Гірські райони специфічні, тут особливі умови розташування населених пунктів

на віддалених присілках, то потрібно враховувати ці проблеми під час територіально-адміністративних реформ.

— **Видавнича справа** — одна з ключових програмних засад діяльності товариства. За попередні роки здобули широку популярність журнали «Гуцульщина», «Гражда», «Гуцули і Гуцульщина», «Німчич», щорічний альманах «Гуцульський календар», бібліотечки шкільної та методичної літератури, видання та перевидання різного роду монографій, романів, збірок. **Як збираєтеся цей напрямок розвивати?**

— Безперечно, для того, щоби мати успіх, потрібно мати добре розвинуту та побудовану інформаційну базу, в тому числі і видавничу, тому мусимо звертати цій справі належну увагу. Очевидно, у цій царині в нас можуть появилися проблеми, оскільки попередній голова Дмитро Ватаманюк завдяки своїй професійній діяльності був пов'язаний з видавничою справою і зумів великий пласт цієї роботи провадити особисто. Пропонуємо редакцію журналу «Гуцульщина» назвати іменем Дмитра Ватаманюка, якщо нас підтримають її засновники. Щоби мати свій голос у сучасному інформаційному просторі, маємо скоординувати свої зусилля для того, щоби друкувати об'єднане видання. Якого воно буде характеру — вирішуватимемо спільно на засіданні Управи товариства. У той же час важливо не втратити тих надбань, які є у товариства.

Втішає те, що у нас є багато видавців-гуцулів, які безпосередньо зв'язані із цією справою, котрі популяризують гуцулів та Гуцульщину. Тому має бути ще один крок, щоби збагатити видання про Гуцульщину. Окрім цього, зважаючи на вимоги часу, розмірковую над тим, щоби створити відповідну сторінку в інтернеті. На жаль, товариство «Гуцульщина» такого інформаційного представництва не має. Саме тут можна висвітлювати усі матеріали з'їздів, конференцій, більше говорити про товариство та почути критику в свій бік. Бо це теж важливо для того, щоби виправляти помилки та окреслювати наступні завдання. Нам необхідно також створити кінофільм про діяльність товариства «Гуцульщина». Щодо інших інформаційних джерел, то необхідно плідно працювати із районними та обласними

газетами і радіо.

— **Яка доля Міжнародних гуцульських фестивалів, котрі інколи переносились, а також були спроби їх взагалі не проводити через складне економічне та соціально-політичне становище в Україні?**

— Щодо фестивалівних рухів, то на з'їзді вирішили, що їх потрібно проводити, незважаючи на події та складну ситуацію в державі. Бо фестиваль проводиться не для голів осередків товариства «Гуцульщина», а для людей. Адже люди повинні десь демонструвати свої досягнення, ділитися своїми здобутками в галузі культури, традицій, мистецтва, обрядів при будь-якому розкладі.

XXII Міжнародний гуцульський фестиваль відбувся у Надвірнянському районі 12-13 вересня. Такої події надвірнянці очікували п'ятнадцять років. Цей фестиваль був специфічним, спрямованим на популяризацію та інформування про участь гуцулів у подіях Майдану та у війні на сході України, спрямованим на патріотичне виховання молоді, ідеї захисту України від агресора. Можливо, тут було менше розважальних заходів, натомість більше патріотичних. На цьому фестивалі показано волелюбність, працьовитість та мудрість гуцулів, які в силу історичних обставин жили в складних умовах, зазнали гніту від поневолювачів і при цьому зберегли свою автентичність і у цей складний для України період своєю практичною діяльністю забезпечують підтримку в боротьбі за Україну. У програмних вистапах фестивалю взяли участь 1200 аматорів сцени з різних регіонів Гуцульщини, на яких були присутні більше десяти тисяч гостей. Делегації зі США, Польщі, Чехії, Румунії, Латвії, Канади, Японії та Молдови. А також делегації наших побратимів — бойків, лемків, покутян та опілян. Належну допомогу в проведенні цього фестивалю надали голова Івано-Франківської обласної адміністрації, голова оргкомітету Олег Гончарук, голови Надвірнянських районної ради та райдержадміністрації Василь Попович та Олександр Кеніз, голова Надвірнянської міської ради Зіновій Андріюк, голова Асоціації органів місцевого самоврядування регіону «Гуцульщина» Ярослав Кікінчук, голова Надвірнянського товариства «Гуцульщина» Роман Гурмак, завідувач відділен-

ня філія «Гуцульщина» МОН України Петро Шкрібляк, начальники відділів культури та освіти Надвірнянської райдержадміністрації Олександр Зварчук та Степан Северилов, керівник підприємства «Надвірнафтогаз» Василь Чуприна, директор природного заповідника «Горгани» Василь Масляк.

Наступний XXIII Міжнародний Гуцульський фестиваль відбудеться у 2016 році, його естафету урочисто прийняли Михайло Фірка, тодішній голова Рахівської районної ради, та Іван Беркела, голова Рахівського Товариства Гуцульщина.

Слід підкреслити, що згідно з ухвалою дев'ятого позачергового з'їзду Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» задля подальшого збереження регіональної самобутності краю рекомендовано якнайповніше використовувати Міжнародні гуцульські фестивалі і не допускати їх зриву або переносу. Прийнято також рішення про необхідність протягом 2016 року провести звітно-виборні конференції регіональних районних і міських суспільно-культурних товариств «Гуцульщина», в їх роботі мають взяти участь делегати від кожного населеного пункту, а до складу новостворених рад товариств мають ввійти їх представники. На виконання рішень IX з'їзду утворено Управу Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» у складі голів районних та міських товариств.

Важливу роль в роботі товариства «Гуцульщина» відіграють його активісти, які своєю працею сприяють збереженню історичної спадщини та розвитку культури і побуту гуцулів. Зокрема: члени Асоціації органів місцевого самоврядування Гуцульщини Василь Скідан, Андрій Дутчак з Путили, Юрій Никифоряк, Олександр Гриндей з Вижниці, Володимир Марчук, Іван Грималюк, Михайло Шатрук з Косова, Богдан Болюк, Дмитро Неміш з Коломиї, Василь Хабайлюк, Володимир Іванчук, Василь Попович з Надвірної, Іван Сурмачевський, Микола Беркела, Михайло Фірка з Рахова, Ярослав Кікінчук,

Іван Маківничук з Верховини, Микола Палійчук, Василь Онутчак з Яремчі; Петро Лосюк — відомий освітянин-науковець, Юрій Стефурак — науковець, громадський діяч, Василь Шкурган — письменник, Ганна Богдан та Катерина Сусак — громадські діячки, Любомир Держипільський — науковець-краєзнавець з Косова, Петро Поніполяк — громадський діяч, Іван Зеленчук, Ярослав Зеленчук — науковці та Дмитро Кіращук — журналіст, Михайло Нечай — директор НПП «Верховинський» з Верховини, Марія Яків'юк — держслужбовець та Іван Терен, краєзнавець, Тарас Ковальчук працівник культури — з Путили, Олександр Іонець — з Глибокої, Микола Беркела та Федір Гамор — науковець, Едуард Зелінський — громадський діяч з Рахівщини, Ігор Андруняк — громадський діяч, Любов Орел — працівник культури, Іван Онуфрак — працівник культури, Марія Гураш — держслужбовець з Надвірної, Дмитро Чорний — громадський діяч, Микола Савчук — письменник, Микола Васильчик — науковець, Ніна Гуменюк — з Коломиї, Василь Марчук — громадський діяч, Іван Дранчук — громадський діяч та Михайло Ковалюк — Заслужений працівник культури з Вижниці, Ігор Яківчук — громадський діяч-природоохоронець, Олександр Киселюк — науковець, Любов Косило — краєзнавець з Яремчі, Василь Коржук — громадський діяч, Олександр Масляник — головний редактор журналу «Гражда» та Петро Сіреджук — науковець зі Львова, Дмитро Небесійчук — правозахисник та Марія Влад — письменниця з Києва, Петро Арсенич — краєзнавець, Василь Корпанюк — науковець-митець та Галина Петросеняк — письменниця-перекладач з Івано-Франківська, художник Микола Рибенчук, письменник-кіносценарист Василь Портяк, кінорежисер Любомир Левицький та багато інших небайдужих до розвитку Гуцульщини людей.

Петро ГАВУКА,
*член Національної спілки журналістів
України*

Аби жити нам файно

Учасники позачергового з'їзду гуцульських Товариств у Косові

13 лютого 1990 року у Верховині на установчій конференції закладено основи новітньої національно-патріотичної організації із січовими традиціями — товариство «Гуцульщина», яке живе і діє протягом 25-ти років. Тут великою заслугою є діяльність Дмитра Михайловича Ватаманюка, який вже у вічному вирії. Він створив це товариство разом зі своїми однодумцями Дмитром Стефлюком та Петром Пониполяком та очолював його впродовж всього попереднього періоду. Нехай його безсмертна душа добре почуватися в місцях Свігла, Небесної Радості і Спокою, а пам'ять про доброго побратима збережеться у наших серцях. У ті вже далекі роки верховинців підтримали гуцули Косівщини, Буковини і Закарпаття, де почали зароджуватись регіональні осередки. А вихідці з Гуцульщини об'єдналися у громадські формування в містах Львові, Києві, Івано-Франківську, у Глибоцькому районі Чернівецької області, аби не втратити свою гуцульську самобутність.

Виступаючи виразником інтересів населен-

ня гуцульського краю в усіх сферах суспільного життя, збереження і примноження самобутньої духовної і матеріальної культури, наше товариство постійно координує свою діяльність із державними і регіонально-представницькими органами влади та громадсько-політичними організаціями. Це дозволило, ще на першому з'їзді 31 жовтня 1992 року, який об'єднав гуцулів усього нашого краю, прийняти резолюцію «Про комплексний розвиток регіону Гуцульщини». Започаткувати і добитися прийняття закону «Про статус гірських населених пунктів в Україні». Створити Національні природні парки «Верховинський», «Вишницький», «Гуцульщина», «Черемоський». Присвоїти звання «Національний» Коломийському музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського. Відкрити державні краєзнавчі музеї-філіали у Верховині, Косові, Яремчі, Ясені, музеї першому президенту України М. Грушевському у Криворівні, легендарному народному герою Олексі Довбушу в Печеніжині, Космачі, літера-

турно-мистецькі музеї Марійки Підгірянки у Білих Ославах, Параски Плитки-Горицвіт у Криворівні, Гната Хоткевича і його Гуцульського театру у Краснолілі. Біля півсотні створено громадських і приватних музеїв на теренах Гуцульщини, а Львівське товариство заснувало Гран-прі за кращий приватний гуцульський музей, що вручається в період проведення Міжнародних гуцульських Фестивалів.

На пропозицію ухвали з'їзду, відкрито в кожному адміністративному центрі Гуцульщини вищі типи середніх шкіл — гімназії і ліцеї, створено філіали Прикарпатського національного університету в Коломиї і Рахові, надано статус інституту прикладного мистецтва коледжу в Косові, ряд коледжів почали діяти в Надвірній, Коломиї, Вижниці, Верховині та ряд інших навчальних закладів Гуцульського краю. Маємо великі напрацювання на освітянській ниві, завдячуючи Гуцульській освітянській раді на чолі з головою Петром Лосюком з Яворова. За їх участю вдалося запровадити в школах в програми навчання, предмет «Гуцульщинознавство». Це наше велике надбання, якщо не втратимо молодь, прищепимо їм любов і гордість до свого краю, буде жити Гуцульщина, а її самобутня культура розвиватися. При активній діяльності голови Гуцульської освітянської ради Петра Лосюка, проводяться щорічні зльоти творчої учнівської молоді, більшість із них проведено на базі Вижницького району Чернівецької області за участю і підтримкою Вижницьких гуцулів на чолі з головою Василем Марчуком. Це надзвичайно важливі та корисні заходи, а проведено їх більше п'ятнадцяти. Найяскравішою формою гуцульського відродження і розвитку матеріальної і духовної культури стали Міжнародні гуцульські фестивалі, які з 1991 року щорічно відбуваються у гуцульських містечках, збираючи гуцулів України і діаспори.

За 25 років ми були свідками і учасниками двадцять двох Міжнародних гуцульських фестивалів, а за час своєї історії вони стали в Україні суспільно-культурним явищем загальнодержавного значення. Тому, нікому не дано право із чиновників обласних чи районних рівнів вирішувати їх долю, бути їм чи не бути, на жаль, в нашій історії це відбувалося, бо не завжди ми були принциповими в своїх рішеннях і діях.

За цей період проведено більше тридцяти науково-практичних конференцій, більшість із них мали Міждержавний статус, дев'ять з'їздів Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина». Їх рекомендації були спрямовані на розв'язання і реалізацію життєвих проблем гуцульського краю, відродження та розвиток матеріальної та духовної культури гуцулів.

Окремо хотів би зупинитись на ролі телебачення, преси, інших засобів масової інформації, які мають найбільш сильний вплив на суспільство. На основі отриманої інформації формується громадська думка про діяльність органів державної влади, політичних партій та їх лідерів, а також об'єднань громадян, до яких належить і наше Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина».

Потужним творчим пошуком позначені журнали «Гуцульщина», «Гражда», «Гуцули і Гуцульщина» та «Німчич», щорічний «Гуцульський Календар», який відзначив свій двадцятий випуск, бібліотеки шкільної методичної літератури. Вони завоювали велику популярність серед широкого загалу і в першу чергу серед жителів гуцульських регіонів. Читають їх і далеко за межами рідної Гуцульщини, а це надає можливість більш повно використовувати наявний науковий потенціал наших вчених гуцулів, вихідців цього чарівного карпатського краю, привернути увагу багатьох істориків, письменників та етнографів.

Справжніми бестселерами стали видані з ініціативи покійного Дмитра Михайловича Ватаманюка роман «Дідо Иванчик», вибрані твори «Рік у віруваннях гуцулів» Петра Шекерика-Доникова, п'ятитомна монографія, більш як сторічної давності, «Гуцульщина» — Володимира Шухевича, «Гуцульська спадщина» Івана Сеньківа. Нашим Львівським гуцульським активістом Олександром Масляником перевидано книгу з двох частин «Заворожений світ» Михайла Ломацького, видано книги «Гуцульщина у Львові», «Художники Закарпатської Гуцульщини». Відбулися їх презентації у більшості районних центрів Гуцульщини, у м. Львові, Тернополі, а також за кордоном — в Польщі, Словенії і Румунії. У 2014 році відбувся прорив на 21-му форумі книговидавців, що проходив у Львові.

На стендах у різних місцях палацу Мистецтв

та його території були виставлені книги, авторами яких є вихідці та представники рідної Гуцульщини. Мені хочеться сьогодні згадати «Живу ватру» нашого Львівського молодого гуцула Остапа Костюка, це мистецький документальний фільм про життя вівчарів українських Карпат та долю традиційного гуцульського ремесла на фоні сучасних змін. У переповненому залі кінотеатру ім. О. Довженка м. Львова, а також в Америці за участю української діаспори відбувся його показ.

Гордістю гуцульського краю є родина Боберських з Микуличина, яка все своє життя присвятила рідній Гуцульщині. Представте як треба любити Гуцульщину, щоб продати власну земельну ділянку і за виручені кошти побувати музеєм історії і побуту Гуцульщини.

Слова щирої подяки заслуговують Регіональне об'єднання дослідників Гуцульщини на чолі з доктором технічних наук, професором Львівського Національного лісотехнічного університету Н.І. Библюком, видавництво «Писаний Камінь» у Косові, за любов до свого рідного краю, за бережливе ставлення до літературної спадщини Гуцульщини, до її історії, до всього що прославляє нас, гуцулів, нашу Славну Україну. Тут працюють справжні патріоти нашої держави, майстри своєї справи, просто добрі і порядні українці Михайло Павлюк та Петро Гавука.

Наша подяка великому колективу журналістів районних газет Гуцульщини, працівникам і журналістам Верховинської радіомовної станції, яких люблять, читають і слухають, а їх матеріали є цікавими для жителів нашого рідного Карпатського краю.

Завдання Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина» зберегти те, що вже зроблено, але нам необхідно через депутатський корпус, що представляє наш регіон, добитися ще й створення при обласних телерадіокомпаніях гуцульського каналу. Якщо ми з вами не будемо дбати про засоби масової інформації, підтримувати друковані гуцульські видання, розповсюджувати газети, журнали, книги, то гуцульська видавнича справа буде загублена і повірте — до цього не дуже далеко.

3 травня Україна відзначала 100 років битви на горі Маківка, що у Сколівському районі на Львівщині, туди приїхало біля 20-ти тисяч ук-

раїнців, щоб поклонитися праху загиблих героїв, серед яких найбільше гуцулів. І, на жаль, тільки дві делегації з Верховини і Львова від нашого Всеукраїнського Об'єднаного товариства взяли участь у цьому багатотисячному дійстві. Гуцульщина з майже півмільйонним населенням займає в основному вісім найбільш віддалених гірських районів Західної України – Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей, та 25-ти населених пунктів Румунії, де проживає 70 тисяч гуцулів. Нам, гуцулам, удалося зберегти багату самобутню матеріальну і духовну культуру, маємо свій побут, звичаї, говірку, які виразно відрізняють нас від сусідів. Високогір'я спричинило до вироблення специфічного господарського укладу (гірської агротехніки, лісівництва, полонинського тваринництва), розвитку різних видів ремесел, особливого типу архітектури в забудові населених пунктів та їх розташування у складних рельєфних умовах. Населені пункти мають розкиданий характер, люди живуть високо у горах, на великих відстанях до сільських центрів, без відповідних шляхів сполучення. Це створило ряд проблем у забезпеченні людей освітою, охороною здоров'я та необхідними для життя товарами. В результаті цього дуже велике безробіття, тваринницька продукція, яка виробляється в екологічно чистих умовах, не має належного збуту, належної оплати через низькі ціни, тяжку працю гуцулів.

Керівники нашої держави у Києві не можуть усвідомити що складні природно-кліматичні і рельєфні умови поставили нас, гуцулів, у значно гірші умови, ніж решту населення України. Це потребує комплексного скоординованого вирішення на Гуцульщині питання економіки, природоохорони, рекреації і туризму та соціально-культурних проблем.

Усвідомлюючи складність і невідкладність усіх цих проблем, ми не можемо чекати що їх хтось вирішить за нас. Наші товариства і створені заради відродження і збереження Гуцульщини, захисту законних інтересів людей, що її населяють. Це зобов'язує нас міняти свої підходи і методи в роботі, шукати і приймати нові рішення у розв'язанні проблем нашого Гуцульського краю.

Василь КОРЖУК,
м. Львів

XXII Гуцульський Міжнародний фестиваль

Гей, брати гуцули, сходімося докупі, аби нашу незалежність не могли звернути!

Учасники художньої самодіяльності з села Космача

КОСІВ ФЕСТИВАЛЬНИЙ

Всеукраїнське товариство «Гуцульщина», зорганізувавшись у 1990 році задля відродження та примноження матеріальної, духовної гуцульської культури, місцевих традицій і обрядів, започаткувало Міжнародні гуцульські фестивалі, які впродовж 22 років проводяться в одному із міст Гуцульщини, де збираються її жителі, щоб віддати шану своїй історії і традиціям та відчутти

гуцульський дух. У рамках цих фестивалів також проводяться науково-практичні конференції, круглі столи, ярмарки, спортивні та різні молодіжні заходи.

У травні, ювілейного для Товариства року, передчасно пішов із життя його засновник і багаторічний очільник Дмитро Ватаманюк, тож виникла необхідність в обранні нового керманича.

На IX-му позачерговому з'їзді Всеукраїнсько-

Зразковий дитячий хореографічний ансамбль «Зелений талісман», ЦДТ м. Косів

го об'єднаного товариства «Гуцульщина», котрий проходив 21 червня у конференц-залі національного природного парку «Гуцульщина» у Косові, представники десяти осередків Прикарпаття, Буковини, Закарпаття, Львівщини обрали головою Дмитра Стефлюка.

Після виборів голови предметом обговорення стало питання проведення чергового Міжнародного гуцульського фестивалю, котрий в 2014 році був відмінений через військові події на Сході України.

Учасники з'їзду прийняли вольове рішення — при будь-якому розкладі ХХІІ Міжнародний гуцульський фестиваль відбудеться у місті Надвірна Івано-Франківської області 11-13 вересня 2015 року, такої події надвірнянці чекали п'ятнадцять років. Однак зауважили, що в основі концепції проведення фестивалю повинно бути перш за все прагнення до консолідації українців, виховання патріотизму у молоді. Необхідно показати волелюбність, працьовитість та мудрість гуцулів, які в силу історичних обставин жили в складних умовах, зазнали гніту від поневолювачів і при цьому зберегли свою автентичність.

11 вересня 2015 року у рамках ХХІІ Міжнародного Гуцульського фестивалю у місті Надвірній, відбулася ХІХ науково-практична конференція на тему: «Національно-патріотичне, природно-екологічне та морально-правове виховання населення Гуцульського регіону — важливий вклад у збереження цілісності України, її природних ресурсів та історико-культурної спадщини: стан, проблеми, шляхи їх розв'язання», в роботі якої взяли участь понад 100 науковців, представників державної влади й місцевого самоврядування та громадськості з різних куточків

України. На пленарному засіданні з науковими доповідями виступили доктор історичних наук, професор Львівського національного університету ім. І. Франка Петро Сіреджук, доктор біологічних наук, професор, заступник директора Карпатського біосферного заповідника Федір Гамор, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України Олена Чебанюк, голова секретаріату Всеукраїнської громадської організації «Союз Українок» Оксана Калинич (м. Полтава), кандидат історичних наук, завідувач відділення «Гуцульщина» науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти та науки України Петро Шкрібляк та інші, в яких ішлося про участь гуцулів в неоголошеній війні на Донбасі, про роль природно-заповідних установ Карпатського регіону України в розв'язанні екологічних та соціально-економічних проблем цього регіону, історію створення та перспективи розвитку музею нафтопромислів на Галичині, порушено багато інших аспектів збереження та примноження духовно-культурної спадщини Гуцульщини.

Детальний аналіз ситуації на Гуцульщині проаналізовано також в численних доповідях та повідомленнях, на засіданнях секцій «Керівників органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, товариства «Гуцульщина», «Працівників органів та закладів освіти, науки, громадських освітянських організацій», «Працівників нафтогазодобувної промисловості», «Природоохоронних установ та організацій Гуцульщини» та «Союзу Українок Гуцульського регіону».

Косівщину на конференції представляли Юрій Стефурак, кандидат біологічних наук, заступник директора НПП «Гуцульщина» з наукової роботи, голова Косівського товариства «Гуцульщина», який на секції «Керівників органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, товариства «Гуцульщина» виступив з доповіддю «Проблеми збереження та розширення природнозаповідних територій» та Любомир Держипільський, кандидат біологічних наук, начальник наукового відділу, голова РГО «Спадщина Гуцульщини», який виступив на секції «Природоохоронних установ та організацій Гуцульщини» з доповіддю «Об'єкти мегалітичної культури та топоніміки Гуцульщини». В цей день, у рамках Гуцульського фестивалю відбувся також круг-

лий стіл «Союзу Українок» гуцульського регіону на тему: «З історії жіночого руху на Гуцульщині».

На завершення конференції схвалено рекомендації, а групі гуцульських активістів керівники Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» вручили почесні нагороди, зокрема поетеса із Києва Марія Влад, яка цими днями відзначила 75-річний ювілей, отримала найвищу відзнаку Товариства «Патріот Гуцульщини».

В суботу 12 вересня з молебню до Матері Божої, в Соборі Благовіщення Пресвятої Діви Марії, розпочалася фестивальна хода по вулиці Соборній. Учасники поклали квіти до могили борцям за волю України, а також пам'ятника Т. Шевченку та до стелли Героям Небесної сотні.

Урочисте відкриття XXII Міжнародного Гуцульського фестивалю відбулося на головній сцені фестивалю (стадіон «Нафтовик»). Конкурсні мистецькі програми художніх колективів учасників фестивалю відбувалися на фестивальних майданчиках (стадіон «Нафтовик», районний будинок культури, будинок культури НГВУ «Нафтовик», сцена в парку, «Кіноклуб «63») та виставка-ярмарок майстрів ужитково-декоративного мистецтва (майдан Шевченка). Також було організовано виїзні концерти творчих колективів учасників фестивалю до населених пунктів Надвірнянщини

На Фестиваль приїхали делегації не лише з гуцульських регіонів, але й гості з Польщі, Румунії, Чехії, Молдови, Литви. Косівщина активно долучилась до святкувань і була представлена майже у всіх видах конкурсної програми: музичне мистецтво — народний аматорський оркестр народних інструментів БК с. Космач, керівник Петро Семчук; пісенний жанр — народний аматорський ансамбль пісні і танцю БК с. Космач, керівник Параска Бойчук; чоловічий вокальний ансамбль БК с. Люча, керівник Михайло Струк — став призером, посів III місце; хореографічне мистецтво — зразковий дитячий хореографічний ансамбль «Зелений талісман» ЦДТ м. Косів, керівник Оксана Соколюк (лауреати багатьох фестивалів) став призером — III місце; драматичні колективи — театр мініатюр БК с. Баня-Березів, керівник Микола Васкул (лауреати багатьох фестивалів) став призером — II місце; відеомистецтво — народна аматорська кіностудія «Черемош» БК с. Рожнів, керівник Юрій Магдич (лауреат багатьох фестивалів) став призером — III місце;

солісти-вокалісти — Мар'яна Лазарович стала призером — III місце; позашкільні дитячі навчальні заклади — Косівська ДШМ, керівник Тетяна Даниляк стала призером — III місце;

Попри високий рівень виконавців у різних жанрах, косів'яни також відзначилися активною участю у фестивалі майстрів різних видів ремесел, окремі з них стали переможцями та призерами: Богдан Ходан — художня обробка дерева, с. Смодна — II місце; Борис Гулейчук — художня кераміка, м. Косів; Марія Штефуряк — художня обробка шкіри, с. Вербовець — II місце; Богдан Пророк — художня обробка шкіри, м. Косів; Роман Павлюк — художня кераміка, м. Косів; Галина Крицкалюк — художня вишивка, с. Смодна — I місце; Петро та Олена Зеленчуки — художня кераміка, м. Косів; Роман та Ольга Мицкани — художня кераміка (коралі), м. Косів; Василь Копчук — ліжники, с. Яворів; Василь Слижук — художня кераміка, с. Рожнів; Петро Корпанюк — художня обробка дерева, с. Вербовець; Іван Сіреджук — художня обробка дерева, с. Шешори; Мирослав Радиш — художня обробка дерева, м. Косів; Андрій Бойчук — художня кераміка — III місце;

В неділю, 13 вересня, на головній сцені відбувся гала-концерт кращих учасників, журі підбило підсумки та нагородило переможців і призерів фестивалю. В цей же день, під мелодійний голос трембіт, урочисто був закритий XXII Міжнародний Гуцульський фестиваль, а також передана естафета Рахівщині.

Юрій СТЕФУРАК,

голова

Косівського товариства «Гуцульщина»

НАДВІРНА ФЕСТИВАЛЬНА

12 вересня у м. Надвірна розпочалося урочисте відкриття XXII Міжнародного Гуцульського фестивалю з молебню до Матері Божої біля могили Борцям за волю України.

Фестивальна колона, на чолі з керівництвом області, району, учасників та гостей фестивалю зупинилася на майдані Шевченка для покладання квітів до пам'ятника Т.Г. Шевченку та стелли Героям Небесної сотні.

Опісля колона продовжила свою ходу на стадіон «Нафтовик», де відбулося урочисте відкриття XXII Міжнародного Гуцульського Фестивалю, підняття фестивального прапора та за-

палювальня символічної Гуцульської ватри во-
яками АТО.

Далі всі учасники простували вулицями міста до стадіону, де й відбулося офіційне відкриття свята.

Цього дня вітали гуцулів чимало представників влади та духовенства.

Опісля вітань та урочистостей учасники фестивалю розійшлися по чотирьох фестивальних сценах, де й представили членам журі свої мистецькі надбання.

Учасників фестивалю, котрі брали участь у фестивальних заходах, було близько 1200 приїжджих (без майстрів народної творчості). Крім них ще було близько 430 чоловік учасників ху-

дожньої самодіяльності з Надвірнянщини.

Майстрів народної творчості, заявлених через Надвірнянський районний відділ культури, приїхало близько 90 учасників. До них добавилися ще 200 майстрів, які зареєструвалися у міській раді.

Протягом двох фестивальних днів телерадіокомпанія РАІ вела пряму відеотрансляцію майже на всю Івано-Франківську область.

На відкритті з привітальними словами виступили — голова обласної адміністрації Олег Гончарук, народні депутати України, голова Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» Дмитро Стефлюк, голова районної державної адміністрації Олександр Кеніз, голова районної ради Василь Попович і міський голова Зіновій Андріюк.

Учасників та гостей фестивалю поблагословили Митрополит Володимир Войтишин та владика Василь Івасюк.

«Бажаю, щоб гуцульська ватра завжди зігрівала наші серця, наповнювала любов'ю та добротою наші душі. Хай живе й міцніє гуцульський рід. Хай лунає дзвінка коломийка. Зичу учасникам фестивалю вдалих виступів та творчих здобутків, гостям цікавих зустрічей та спілкування. Всім духовного поєднання та миру. Нехай перша мелодія Гуцульського фестивалю принесе спокій на рідній Землі. Слава Україні!» — звернувся голова районної державної адміністрації Олександр Кеніз.

По закінченню урочистого відкриття розпочалися конкурсні мистецькі програми художніх колективів-учасників фестивалю на шести концертних майданчиках району відповідно до жанрів та виставка-ярмарок майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, де можна було купити на згадку пам'ятні сувеніри з глини чи дерева, вишивану бісером чи нитками сорочку, столи чи запаску.

У фестивалі брали участь колективи Верховинського, Косівського, Вижницького, Рахівського, Коломийського, Надвірнянського, Путильського районів, міст Коломия, Яремче, Львів.

Також, фестиваль відвідали делегації з Молдови, Польщі, Чехії, Румунії, Литви, Канади, США, Словачкі та ін.

В рамках проведення XXII Міжнародного Гуцульського фестивалю 12 вересня на майдані

Шевченка м. Надвірна була розгорнута виставка-ярмарок майстрів ужитково-декоративного мистецтва.

Майстри, народні умільці, ремісники представили різноманітні витвори мистецтва: вишивку, народну ляльку, витинанку, кераміку, гончарство, авторську іграшку, художній розпис, писанкарство, художні вироби з природних матеріалів, художню обробку деревини, соломоплетіння, ткацтво, бісероплетіння, в'язання, художню обробку шкіри, батік, розпис по склу, жіночі прикраси, дерев'яні іграшки, та багато інших чудових авторських виробів.

Надвірнянці та гості фестивалю мали змогу оглянути та придбати різноманітні мистецькі вироби.

Цього ж дня увечері відбулись виїзні концерти творчих колективів учасників фестивалю в п'яти населених пунктах району.

**За матеріалами прес-служби
Надвірнянської РДА
На світлинах: фрагменти
з фестивального свята у Надвірній**

ЯРЕМЧА ФЕСТИВАЛЬНА

«Гей, брати гуцули, сходімося докупи, аби нашу незалежність не могли звернути!» Таким патріотичним гаслом скликали всіх гуцулів на XXII Міжнародний гуцульський фестиваль, що відбувався 11-13 вересня у Надвірній.

Стартував фестиваль науково-практичною конференцією «Національно-патріотичне, природо-екологічне та морально-правове виховання населення Гуцульського регіону, важливий вклад у збереження цілісності України, її природних ресурсів та історико-культурної спадщини: стан, проблеми, шляхи її розв'язання».

А вже наступного дня, в суботу, до Надвірної з'їхалися гуцули із восьми районів Івано-Франківської (Яремчанщина, Верховинський, Косівський, Коломийський та Надвірнянський райони), Закарпатської (Рахівський район), Чернівецької областей (Вижницький і Путильський райони), міста Львова.

Колективи Яремчанщини гідно захистили честь нашого краю, про що свідчить чимало відзнак. Найвищою фестивальною нагородою «Гран-Прі» у жанрі «Театральне мистецтво» удостоївся театр-студія Будинку культури м. Яремче (режисер-постановник Ігор Прокопюк). Диплом III-го ст. заслужили родинний гурт троїстих музик «Петрос» Будинку культури с-ща Ворохта (керівник Петро Сказків) та народний аматорський

драматичний колектив «Доряни» клубної установи м-ну Дора (керівник Ганна Круліківська). Грамотами фестивалю відзначено колектив «СвіЧАДО» Будинку культури с-ща Ворохта (керівник Мирослава Стефанців); вокальний ансамбль Будинку культури м. Яремче (керівник о. Іван Лейб'юк); вокалістку Ганну Попович (с. Татарів); гумориста Василя Тоненького (м-н Дора); народний аматорський хореографічний колектив «Грація» Будинку культури м. Яремче (керівник Надія Карчевська); дует дрімбарів у складі Ганни та Назарія Кріпчуків (с. Микуличин, керівник Назар Кріпчук) та соліст-інструменталіст, суперфіналіст шоу «Україна має таланти» Петро Сказків (сmt. Ворохта). Окрім того, грамоти у жанрі «Декоративно-ужиткове мистецтво» удостоїлися учні Яремчанської дитячої школи мистецтв за гуцульські розписи на склі, гобелени, витинанки (викладач Наталія Пнівчук).

Завершився фестиваль гала-концертом, нагородженням переможців і передаванням естафети Рахівщині, де цього року відбудеться XXIII гуцульський фестиваль.

Олег ДЗЕМ'ЮК

ВЕРХОВИНА ФЕСТИВАЛЬНА

Кожний фестиваль — це розкриття великого гуцульського таланту, утвердження Гуцульщини у своїй рідній Українській державі. Тож 12-13 вересня фестивальна ватра була на XXII Міжнародному Гуцульському фестивалі у м. Надвірній.

Офіційний склад делегації від Верховинського району представляли голова районної державної адміністрації Олег Лютий та перший заступник голови районної державної адміністрації Роман Жичицький, голова районної ради Іван Маківничук та перший заступник голови районної ради, голова асоціації гуцульських регіонів Ярослав Кікінчук, голова районного товариства «Гуцульщина» Михайло Нечай, голова Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» Дмитро Стефлюк.

Від Верховинського району в фестивалі взяли участь 6 колективів аматорської народної творчості із загальною кількістю 170 учасників, які виступили в 7 номінаціях і відповідно за високий професійний рівень отримали високі нагороди:

— народний аматорський оркестр народних інструментів Будинку культури с. Замагора (керівник Іван Мартишук), народний аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Арніка» Будинку культури с. Яблуниця (керівник Марія Сіренчук), народний аматорський вокально-інструментальний колектив «Горицвіт» (керівник Марія Ілійчук) та зразковий аматорський вокальний ансамбль «Гуцульські дівчата» районного організаційно-методичного центру при відділі культури і мистецтв райдержадміні-

страції (керівник Заслужений працівник культури України Ірлана Кікінчук) були нагороджені дипломом I ступеня;

— танцювальний колектив «Запальні гуцули» клубу с. Віпче (керівник Василь Ілюк) та народний аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Арніка» Будинку культури с. Яблуниця (керівник Ольга Дроняк) здобули найвищу нагороду фестивалю «Гран-прі»;

— дипломом III ступеня було нагороджено автора-виконавця власних творів Івана Потяка із Будинку культури с. Бистреця.

Слід відзначити, що народний аматорський ансамбль дрімбарів «Струни Черемоша» БК с. Верхнього Ясенова (кер. Микола Максим'юк) теж гідно представив свій виступ у фольклорному жанрі.

Конкурс кіномистецтва представила народна аматорська кіностудія «Полонина» Будинку культури с. Яблуниця (керівник Іван Дроняк), який отримав диплом II ступеня, а в художньо-поетичному жанрі взяла участь читець Лариса Куриндаш — дипломант різноманітних Всеукраїнських конкурсів.

На майдані Шевченка була розгорнута виставка-ярмарок майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, на якій Верховинщину своїми витворами представила Заслужений майстер народної творчості України, вишивальниця Василина Янушевська із с. Зеленого та Заслужений майстер народної творчості Гуцульщини, член Національної регіональної спілки художників України, різьбяр Роман Бортейчук з с. Кривопілля, який отримав диплом II ступеня.

РАХІВЩИНА ФЕСТИВАЛЬНА

11-13 вересня у Надвірній Івано-Франківської області під гаслом «Гей, брати-гуцули, сходімся до купи, аби нашу незалежність не змогли звернути» відбувся XXII Міжнародний Гуцульський фестиваль. Учасники фесту продемонстрували найкращі зразки творчих і мистецьких надбань, силу духу та патріотизму, протиставляючи це серйозній інформаційній війні проти всього українства і державності.

Першого фестивального дня відбулася науково-практична конференція «Національно-патріотичне, природно-екологічне та морально-правове виховання населення Гуцульського регіону — важливий вклад у збереження цілісності України, її природних ресурсів та історико-культурної спадщини: стан, проблеми, шляхи їхнього розв'язання». До складу делегації, яка взяла в ній участь, входили члени районного товариства ВО «Гуцульщина» І. Беркела, П. Грапенюк та Р. Ретізнюк. В одній із секцій вони подали звернення стосовно нової редакції статуту Всеукраїнського об'єднання товариств «Гуцульщина».

Художні колективи Рахівщини у перший конкурсний день виступили з концертом у селищі Ланчин Надвірнянського району, а другого дня стали учасниками конкурсних мистецьких програм, які відбувалися на шести концертних майданчиках. Із гран-прі у номінації «Пісенний жанр» з Прикарпаття повернулися солістка самодіяльного народного ансамблю пісні і танцю „Лісоруб” Ганна Гаджа (серед дорослих) та Катерина Беркела (серед дітей). Самодіяльний народний чоловічий квартет «Кучеряві хлопці» Рахівської ДМШ у складі Ю. Сорохмана, В. Шепе-

ти, М. Томашука та О. Ганущина посів у цій номінації третє місце.

Відзнаки організаторів фестивалю за другі місця у номінаціях «Хореографічне мистецтво» та «Пісенне мистецтво» отримали самодіяльний народний ансамбль пісні і танцю «Лісоруб» Великобичківського СБК (художній керівник В. Шепета, балетмейстер — Заслужений працівник культури України М. Герман) та оркестр гуцульських інструментів Квасівського СБК (керівник М. Мищик). Читець Мирон Білінкевич з с. Богдана посів третє місце у номінації «Театральне мистецтво».

Нагороджували переможців фольклорно-етнографічного дійства під час недільного гала-концерту. Того ж дня почесну естафету на право проведення наступного Міжнародного Гуцульського фестивалю передали нашому району. Фестивальне знамено від надвірнянців прийняли голова районної ради М. Фірка, голова райорганізації ВО товариства «Гуцульщина» І. Беркела та начальник відділу культури РДА В. Шепета.

Активісти асоціації з Рахівщини М. Беркела, Г. Данишек та І. Беркела нагороджені відзнаками голів асоціації органів місцевого самоврядування та товариств «Гуцульщина» Я. Кікінчука і Д. Стеф'юка.

Щира вдячність П. Грапенюку за матеріальну підтримку поїздки на конференцію та організацію подарунків, з якими делегація зустріла передачу естафети.

Іван БЕРКЕЛА,
голова Рахівського районного товариства ВО «Гуцульщина»

ВИЖНИЧЧИНА ФЕСТИВАЛЬНА

Вижницю, що на Буковині, називають воротами в Карпати. Ця благодатна земля дала Україні Назарія Яремчука, надихала на творчість Софію Ротару, Володимира Івасюка, Левка Дутковського, тут зростав талант Василя Зінкевича. Тут народились всесвітньовідомі пісенні шедеври «Червона рута» та «Черемшина», і сьогодні Вижниця радує світ своїм мистецтвом...

Більше 200 учасників налічувала творча делегація Вижницького району Чернівецької області, яка взяла участь у XXII Міжнародному Гуцульському фестивалі 12-13 вересня в м. Надвірна.

В роботі науково-практичної конференції Гуцульського фестивалю взяли участь голова Вижницької районної ради Олександр Гриндей, голова районного товариства «Гуцульщина» Василь Марчук, начальник відділу культури Вижницької райдержадміністрації Наталія Додяк.

Подяками Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» та асоціації органів місцевого само-

Народний аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Банилівська толока»

врядування Гуцульського регіону нагороджені голова Вижницької районної ради Олександр Гриндей, голова районного товариства «Гуцульщина» Василь Марчук та ветеран праці, директор Берегометської школи мистецтв Микола Киселиця.

Кращі зразки гуцульського мистецтва привезли аматорські колективи Вижниччини на фестивалю гостину, зокрема народний театр м. Вижниця, в роботі якого спостерігається тяжіння до традицій гуцульського народного театру, адже в репертуарі театралів вистави за творами Юрія Федьковича, Гната Хоткевича, а 2015-го в Надвірну привезли виставу «Буна» молодого українського драматурга Віри Маковій (уродженка с. Драчинці Кіцманського району Чернівецької області). Вдала гра акторів Ангеліни Юрійчук, Галини Іванюк, Івана Григоряка, Артема Карапки, переносить глядачів у реалію сьогодення, де на прикладі звичайної гуцульської родини показано побутову, жорстоку сімейну історію, яка акцентує увагу глядача на проблемах нашого суспільства. Сварлива баба (буна) живе із внучкою Орісею, її чоловіком Дмитром та внуком Їликом. Принизливе догодження буні, важка праця, вічні матеріальні нестатки змушують молодих шукати кращого життя за кордоном. Та щастя не виходить, адже вони в Італії, а дитина з бабою в Україні. Закінчується вистава гірким плачем дитини серед грози і блискавиць «Мамо,

Народний аматорський вокально-інструментальний ансамбль «Смерічка» Вижицького районного будинку народної творчості та дозвілля

де ти?!», дитячим риданням, яке переростає в хистку надію на повернення батьків додому. Ця вистава — «сміх крізь сльози на три дії» — творчий задум режисера театру, Заслуженого працівника культури України Михайла Ковалюка мала чималий успіх на Буковині (1 місце в обласному огляді-конкурсі «Буковинська театральна весна — 2015») та в Україні (1 місце у Всеукраїнському фестивалі театрального мистецтва «Від Гіпаніса до Борисфена», який проводився в червні 2015 р. в м. Очаків Миколаївської області).

Невгасимою енергетикою народної пісні обдаровували глядачів учасники фольклорних колективів «Калинове гроно» Міліївського СБНТД (керівник Василь Овадюк), виконавиця народної співанки та гуцульських коломийок Оріся Марчук з смт. Берегомет. А народний фольклорно-етнографічний колектив «Банилівська толока» с. Банилів (керівник Василь Мазуряк), який працює з 1979 року, є незмінним учасником і призером всіх Гуцульських фестивалів. Колектив знаний далеко за межами України (Польща, Румунія). «Банилівська толока» унікальний тим, що є «сімейним» колективом, найактивніші його учасники Марія та Дмитро Петрейки, Василина та Руслана Князькі, Петро та Надія Морози, Марія та Іван Мандрики, Василь та Василина Мазуряки та багато інших банилівчан — досвідчених, авторитетних, талановитих!

Шум смерекового лісу та дзвін водограю звучали в піснях струнких солісток Тетяни Романюк, Тетяни Граб, Христини Пшеничної та народного аматорського вокально-інструментального ансамблю «Смерічка», який бере свій початок від славної доби кінця 60-х — початку 70-х років ХХ століття, коли слава цього колективу звучала зі сцени відомої телепередачі «Алло, ми шукаємо таланти», а солістами в ті часи були Назарій Яремчук, Василь Зінкевич, Мирослава Єжиленко, керівником — Левко Дутковський. В репертуарі колективу, яким керує Антоніна Клоцька, українські народні пісні, українські естрадні та пісні вижницьких авторів Т. Бойчука, С. Загул, О. Бродовінського, С. Яреми, М. Попадюка. Візиткою колективу є «Пісня про Вижицю».

Палка любов до народного хореографічного мистецтва, до фольклору гуцульського краю об'єднує учасників підготовчої групи народного аматорського ансамблю танцю «Смеречина» під керівництвом Володимира Кімарського. У їх танцях — життя, побут та традиції гуцулів, яскравий народний одяг. «Смеречинці» зберігають безцінні скарби народної хореографії, передають стиль, манеру, характер виконання, показують обряди буковинської Гуцульщини на сцені.

Аматорські колективи Вижищини, привезли 10 почесних нагород фестивалю, а саме —

Фольклорний колектив «Калинове гроно» Міліївського сільського будинку народної творчості та дозвілля

Фрагмент з вистави «Буна» народного аматорського театру Вижницького районного будинку народної творчості та дозвілля

1 місце:

— народний аматорський театр Вижницького РБНТД;

— режисер народного аматорського театру, директор Вижницького РБНТД Михайло Ковалюк (номінація художнє читання);

— вокальна група народного аматорського вокально-інструментального ансамблю «Смерічка» (керівник Антоніна Клоцька);

— солістка-вокалістка Надія Андрюк;

— народна аматорська кіновідеостудія «Черемош» (керівник Микола Сушинський).

2 місце:

— дитячий аматорський вокальний ансамбль «Гуцулочка» Лукавецького СБК (керівник Валентина Тищенко);

3 місце:

— солістка-вокалістка Тетяна Романюк (Мигівський СБНТД);

— солістка-вокалістка Тетяна Граб (Берегометський СБК);

— підготовча студія народного аматорського ансамблю танцю «Смеречина» Вижницького РБНТД (керівник Володимир Кімарський);

— народний аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Банілівська толока» (керівник Василь Мазуряк).

Тепло сприймали учасники фестивалю виступи колективів:

— народного аматорського вокального ан-

самблю «Перлина Карпат» (керівник Мирослава Черней);

— коломиїкарки Орісі Марчук (сmt. Берегомет);

— солістки Христини Пшеничної (Мигівський СБНТД);

— народного аматорського чоловічого хору Іспаського СБНТД (керівник Сергій Глушківський);

— фольклорної вокальної групи «Калинове гроно» Міліївського СБНТД (керівник Василь Овадюк);

— фотокореспондента районного часопису «Вижницькі обрії» Михайла Горюка (номінація фотомистецтво)

— майстрів народної творчості Ганни Ватаманюк (бісероплетіння), Наталії Андрицуляк (вишивка), Галини Сухаревої (лялька-мотанка), Галини Бенько (художня обробка дерева), Галини Радул (обереги, дерево, віночки).

Вижницьким аматорам приємно було виступати 12 вересня з концертною програмою в сmt. Делятин Надвірнянського району, адже з аматорами цього селища нас єднає творча співпраця — у червні 2015 р. вокальний ансамбль «Черлені пацьорки» Надвірнянського СБК (керівник В. Черленюк) тепло зустрічали на Регіональному фестивалі народної творчості «Калинові обереги» в с. Іспасі Вижницького району Чернівецької області.

Ангеліна ЮРІЙЧУК,
головний спеціаліст відділу культури
Вижницької районної
державної адміністрації,
Буковина

ПУТИЛЬЩИНА ФЕСТИВАЛЬНА

Надвірнянщина — регіон з прекрасною природою, багатою культурою, самобутнім мистецтвом та історичною спадщиною, приймав 11-13 вересня учасників XXII Міжнародного гуцульського фестивалю, естафету якого у 2013 році прийняв від Путильського району.

Мистецтво Путильщини представляли на фестивалі народний аматорський оркестр народної музики «Полонина» (керівник Костянтин Шеманський), народний аматорський театральний колектив «Колиба» (керівник Марія Ліска), аматорський театральний колектив «Керелейса» будинку культури с. Яблуниця (керівник Галина Куриндаш), гумористка Марія Павлюк будинку культури с. Селятин, троїста музикантка с. Дихтинець (керівник Микола Гавриленко), дитячий оркестр народних інструментів центру дитячої та юнацької творчості (керівник Альона Мицканюк), соліст-інструменталіст Юрій Паучек з с. Самаково (керівник Микола Кермач), аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Гуцулочка» будинку культури с. Яблуниця (керівник Параска Пилипко), дитячий фольклорний ансамбль «Перлинки-намистинки» центру дитячої та юнацької творчості (керівник Наталія Хромей), солістка-коломийкарка Ганна Сорохан з с. Гробище, аматорський вокальний ансамбль районного будинку культури (керівник Світлана Бабій), хореографічний колектив «Веселі гуцулята» центру дитячої та юнацької творчості (керівник Людмила Нагорняк), солісти-вокалісти Тетяна Кондряк, Юлія Лукіна, Ангеліна Логош, Христіна Нестор, Василь Чигрин, Інна Микитюк. Всього

22 конкурсних колективи, а учасників 145 чоловік.

Музичний жанр був представлений чотирма колективами і всі одержали нагороди. У номінації солісти-інструменталісти Юрій Паучек з с. Самаково нагороджений дипломом I ступеня. Варто сказати, що це людина абсолютно незряча, але бажання доносити до людей самобутню гуцульську музику у нього понад усе. Юрій вже був учасником Регіонального конкурсу троїстих музик обласного благодійного фестивалю для людей з обмеженими фізичними можливостями «На крилах надій», а тепер — учасник Міжнародного гуцульського фестивалю і така значуща перемога. Ми щиро вітаємо мужнього скрипаля із заслуженою нагородою.

Народний аматорський оркестр народної музики «Полонина» нагороджений дипломом II ступеня.

Звання «народний» колективу присвоєно у 2006 році. За цей час професійна майстерність колективу значно зросла. Він є учасником щорічного Міжнародного фольклорного фестивалю «Буковинські зустрічі» у Румунії, Польщі, а цього року у Республіці Молдова. Колектив у своєму репертуарі має різноманітні твори, займається аранжуванням та обробкою творів. Троїста музикантка с. Дихтинець та дитячий оркестр народних інструментів РЦДЮТ «Яблунчани» нагороджені дипломами III ступеня. Троїста музикантка будинку культури с. Дихтинець за час свого існування (а це 30 років) побувала у різних куточках України,

Вокально-інструментальний ансамбль «Яблунчани»

виступала і на столичній сцені, була учасником та дипломантом майже всіх Міжнародних гуцульських фестивалів. Також колектив є постійним учасником Регіонального фестивалю троїстих музик ім. Могура, що відбувається у Верховині. Цимбаліст колективу Іван Томнюк своєю віртуозністю гри полонив гостей з Польщі, які були присутні на фестивалі в Надвірній та отримав від них спеціальний приз.

У пісенному жанрі у дитячій категорії дипломантом I ступеня визнано солістку РБК Юлію Лукіну, друге місце розділили вихованка РЦДЮТ Ангеліна Логош, солістка народного аматорського оркестру народної музики «Полонина» Тетяна Кондряк та солістка РБК Анастасія Пентюк, третє місце розділили між собою Василь Чигрин, Христина Нестор та Інна Микитюк. Щодо солісток, які представляли район на XXII Міжнародному гуцульському фестивалі, то всі вони мають вже досвід виступу на фестивалях різних рівнів, хоча й мають юний вік. Всі вони є переможцями Всеукраїнського фестивалю дитячої творчості «Джерело надій», Міжнародного фестивалю пісні і танцю «Перлина Черемошу». Юлія Лукіна — лауреат Всеукраїнського проекту «Творчий шанс», двічі дипломант XXI Міжнародного Гуцульського фестивалю, володарка Гран-прі та дипломант XXV Всеукраїнського фестивалю дитячої творчості «Джерело надій».

У театральному жанрі дипломом третього ступеня нагороджено міні-театр «Гробищанські бабки» клубу с. Гробище. Колектив працює по-

Вокальний ансамбль РБК

над 10 років, керує ним завідувачка клубу Алла Данко. Міні-театр у своєму репертуарі має постановки з життя гуцулів, використовуючи звичаї та побут гуцулів. Авторами є самі учасники колективу. «Гробищанські бабки» постійно беруть участь в обласному огляді-конкурсі театральних колективів «Буковинська театральна весна». Читець Юлія Лукіна також отримала в номінації художнє читання диплом III ступеня.

У фольклорному жанрі дипломами III ступеня нагороджено солістку-коломийкарку Ганну Сорохан з с. Гробище та фольклорний ансамбль дрімбарів РЦДЮТ «Перлинка-намистинки». Колектив центру дитячої та юнацької творчості створений у 2006 році, є візитівкою центру. Всі заходи, які проводяться на районному рівні відкриває згаданий колектив. Це вже друге покоління колективу. На XXI Міжнародному Гуцульському фестивалі колектив «Перлинка-намистинки» нагороджений дипломом I-го ступеня, на зльоті обдарованої молоді Гуцульщини — II місце.

Майстри, які представляли наш район на фестивалі, також всі отримали нагороди. Дипломом I ступеня нагороджено гурток різьби по дереву РЦДЮТ (керівник Марко Томнюк), дипломом II ступеня нагороджено Варвару Татарин (художня вишивка) та Михайло Дутка (писанкарство), дипломом II ступеня нагороджено творчу студію «Попелюшка» РЦДЮТ (керівник Інесса Майер). Дипломом III ступеня відзначено у номінації фотомистецтво Віталія Дмитрюка.

Олена ГРИМАЛЮК,
головний спеціаліст

відділу культури райдержадміністрації

Народний аматорський оркестр народної музики «Полонина»

Науково-практична конференція в рамках Міжнародного Гуцульського фестивалю

11-13 вересня в Надвірнянському районі, що на Івано-Франківщині, відбувся XXII Гуцульський фестиваль. Проведення гуцульських фестивалів стало вже традиційним, щорічним. Вони займають все більш чільне місце у відродженні, розвитку та утвердженню культури відомої далеко за межами України етнографічної групи українців гуцулів, яка проживає на території південно-східної частини Українських Карпат.

Гуцульські фестивалі мають свою особливу історію. Їх започаткування відбувалося в центрі Гуцульщини, на Верховинщині, в нелегкі часи, на зорі незалежності України, створеним тут раніше товариством «Гуцульщина», при підтримці широких кіл громадськості Гуцульського краю. Тоді склалась така ситуація, коли перше засідання організаційного комітету з проведення Гуцульського фестивалю проводилось у перший день після проголошення ГКЧП — державного перевороту в СРСР. Це, звичайно, загрожувало великими бідами.

Проте, організаційний комітет на цьому засіданні, проявивши особливу сміливість, вирішив, незважаючи на ситуацію, фестиваль проводити. Однак, тут зразу ж обстановка змінилася в кращу сторону: 24 серпня 1991 р. сесія Верховної ради України прийняла Закон, яким проголосила незалежність України. Режим ГКЧП пішов в небуття і через неповний місяць на лісовій галявині в селі Верхньому Ясенові Верховинського району був проведений I Гуцульський фестиваль, який дав старт наступним гуцульським фестивалям. Фестивалі поступово розширювали свій діапазон, залучаючи до участі в їх проведенні широкі кола не лише Гуцульського, але також інших регіонів України та представників зарубіжжя.

Наступний II Гуцульський фестиваль був

проведений восени 1992 р. у Вижницькому районі Чернівецької області, а III Гуцульський фестиваль відбувся наприкінці літа 1993 р. у Рахівському районі Закарпатської області. На них вже були присутні гості з української діаспори.

Ці три фестивалі були добрим початком в подальшому фестивальному русі на Гуцульщині, оскільки позитивно сприяли національно-культурному і духовному відродженню та розвитку Гуцульського краю, хоч, звичайно, вони в основному носили ще переважно культурно-мистецький, розважальний характер.

Зі створенням в серпні 1993 р. на Гуцульщині наукової установи філії «Гуцульщина» інституту українознавства (нині відділення «Філія Гуцульщина» Науково-дослідницького інституту українознавства) робота з національно-культурного і духовного відродження та розвитку в Гуцульському регіоні стає системною, набуває більш об'ємного характеру та наукової спрямованості. Проведення культурно-мистецьких, розважальних заходів доповнюється та поєднується із заходами науковими. Вже в рамках IV Гуцульського фестивалю, що проводився восени 1994 р. у Верховинському районі Івано-Франківської області, створеною тут Філією «Гуцульщина», регіональними і місцевими органами самоврядування та виконавчої влади, проведено науково-практичну конференцію, на якій було обговорено тему: «Актуальні проблеми етнічного, мовно-освітнього і культурного розвитку на Гуцульщині та шляхи їх розв'язання на етапі розбудови Української незалежної держави». В її роботі взяли участь і виступили з доповідями, крім науковців Філії «Гуцульщина» та представників органів місцевого самоврядування, закладів освіти та культури Гуцульського регіону, також учені Львова, Івано-Франківська, Чернівців.

Виступає голова Асоціації органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини Ярослав Кікінчук

І так у рамках всіх наступних гуцульських фестивалів, наукові конференції, з участю в їх роботі учених з інших регіонів України та зарубіжжя, стали невід'ємною складовою частиною гуцульських фестивалів.

На даних наукових конференціях розглядались актуальні проблеми соціально-економічного та культурно-духовного розвитку Гуцульського регіону, національно-патріотичного, морально-правового та інших аспектів виховання жителів Гуцульського краю, збереження довкілля тощо. З обговорюваних проблем, приймалися наукові рекомендації, які розсилались у відповідні загальнодержавні, регіональні та місцеві органи самоврядування, виконавчої влади, відомчі установи та організації для їх практичної реалізації.

На науково-практичній конференції, що проводилась 11 вересня 2015 р. в рамках XXII Гуцульського фестивалю в Надвірнянському районі Івано-Франківської області, розглядалась тема: «Національно-патріотичне, природо-екологічне та морально-правове виховання населення Гуцульського регіону — важливий вклад у збереження цілісності України, її природних ресурсів та історико-культурної спадщини: стан, проблеми, шляхи їх розв'язання».

Пленарне засідання конференції проходило в залі Народного дому м. Надвірна.

Конференцію вступним словом відкрив голова Надвірнянської міської ради Василь Попович.

Учасників конференції благословляли священослужителі УПЦ КП і УГКЦ.

З привітаннями до учасників конференції виступали голова Асоціації органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини Ярослав Кікінчук, голова Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина» Дмитро Стефлюк, директор департаменту освіти і науки Івано-Франківської ОДА Віктор Кімакович, голова секретаріату Всеукраїнської громадської організації «Союз Українок» Оксана Калинич та інші.

З доповідями на пленарному засіданні конференції виступили Петро Сіреджук — професор, доктор історичних наук, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Федір Гамор — професор, доктор біологічних наук, заступник директора з наукової роботи Карпатського біосферного заповідника, Олена Чабанюк — старший науковий співробітник фольклористики та етнології інституту ім. Т. Рильського НАН України та інші.

Підсумки роботи пленарного засідання конференції зробив завідувач відділення «Філія Гуцульщина» НДІУ МОН України Петро Шкрібляк. Він також презентував проект наукових рекомендацій даної конференції, який її учасниками прийнятий за основу.

Більш конкретно і поглиблено розглядались проблеми порядку денного конференції на її секціях.

З доповненнями на секції №1 керівників органів місцевого самоврядування, виконавчої влади і товариства «Гуцульщина» виступили голова Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина» Дмитро Стефлюк на тему: «Перспективи збереження дикої природи Верховинського краю Українських Карпат», голова Надвірнянської регіональної організації товариства «Гуцульщина» Роман Гурмак на тему: «Національно-патріотичне виховання на Гуцульщині в 90-х р.р. XX ст.»

Змістовні доповіді на даній секції були представлені іншими її учасниками.

В роботі секції №2 працівників органів та закладів освіти, науки, громадських, освітянських організацій, яка розглядала тему «Роль, місце та шляхи вдосконалення національно-патріотично-

го і морально-правового виховання учнівської і студентської молоді в системі навчально-виховної роботи загальноосвітніх і вищих навчальних закладів», взяли участь і виступили з доповіднями науковці відділення «Філія Гуцульщина» НДІУ — завідувач відділення Петро Шкрібляк зробив доповідь на тему: «Очищення історії України в Другій світовій війні та її післявоєнних років від фальсифікацій і збочень радянською історіографією — важливий чинник піднесення ефективності національно-патріотичного, природо-екологічного та морально-правового виховання українського суспільства», старший науковий співробітник відділення Іван Зеленчук виступив з доповіддю на тему: «Виховання в учнівської та студентської молоді краю любові до народного мистецтва Гуцульщини та України», методист Івано-Франківського ОІППО Тетяна Глуханюк зробила на даній секції доповідь на тему: «Робота психологічної служби системи освіти Івано-Франківської області з постраждалими внаслідок АТО та членами їх сімей» і т. д.

Старший науковий співробітник відділення «Філія Гуцульщина» НДІУ Ярослав Зеленчук брав участь у роботі секції №4 працівників природоохоронних установ та організацій Гуцульського регіону і виступив з доповіддю на тему: «Роль природо-дослідних установ та організацій у збереженні історико-культурної спадщини Чивчино-Гринявських гір».

На цій секції виступили також з доповідями Володимир Гребенщиків, науковий співробітник Черемошського НПП на тему: «Перспективи функціонування та розвитку НПП «Черемошський», заступник директора Карпатського НПП Олександр Киселюк на тему: «Результат впровадження проекту «Збереження Карпатських пралісів» у 2014 році та проведені роботи в 2015 році» та ін.

Чимало на даній та інших секціях науково-практичної конференції було зроблено змістовних, глибоко-наукових доповідей іншими учасниками цього наукового форуму, що відбувався в рамках XXII Гуцульського фестивалю на Надвірнянщині.

Чільне місце в організації підготовки проведення даної конференції займали її співорганізатори — відділення «Філія Гуцульщина» Науково-дослідного інституту українознавства МОН Ук-

раїни та відділ освіти Надвірнянської РДА. Це, звичайно, дало свої відповідні результати.

Конференція проведена на належному організаційному та науковому рівнях. На ній було заслухано понад 60 доповідей і привітань. Учасниками конференції прийнято Звернення до Президента України, Верховної Ради і Кабінету міністрів та рекомендації регіональним і місцевим органам самоврядування, виконавчої влади, органам освіти, культури, громадським організаціям Гуцульського регіону щодо практичної реалізації обговорюваних на конференції проблем.

Цим самим було закладено певні позитивні основи для подальшого проведення фестивалю впродовж наступних двох днів і визначено завдання щодо подальшого вдосконалення національно-патріотичного, природо-екологічного та морально-правового виховання населення Гуцульського краю, як важливого чинника збереження цілісності України, її природних ресурсів та історико-культурних надбань.

XXII Гуцульський фестиваль відбувся на належному організаційному та культурно-мистецькому рівнях, з участю на ньому багатьох гостей зарубіжжя. На фестиваль прибули гості з країн Прибалтики, Польщі, Молдови, Румунії, Словаччини, Чехії, а також Канади, США, Японії і, навіть, дехто з них брав участь у фестивалевих дійствах.

Кількість присутніх на фестивалі становила біля десяти тисяч осіб. Це вже вкотре є підтвердженням того, що гуцульські фестивалі набули статусу міжнародних і цей їх рівень слід збагачувати та утверджувати сучасним і наступним поколінням цього закутку української землі. Адже, доки проводяться гуцульські фестивалі, до того часу житиме Гуцульщина. І це має під собою певний ґрунт, оскільки чогось аналогічного, щоби могло замінити гуцульські фестивалі з науковими конференціями в їх рамках, немає нині й не передбачається на майбутнє. В них закладено потужний науково-інтелектуальний потенціал, якого немає в інших формах існуючих масових заходів. Тому проведення гуцульських фестивалів у такому ж їх форматі слід продовжувати та вдосконалювати в подальші часи.

Петро ШКРІБЛЯК,
завідувач відділення
«Філія Гуцульщина» НДІУ

**Резолюція науково-практичної конференції на тему:
«Національно-патріотичне, природно-екологічне
та морально-правове виховання населення Гуцульсько-
го регіону — важливий вклад у збереження цілісності
України, її природних ресурсів та історико-культурної
спадщини: стан, проблеми, шляхи їх розв'язання»
в межах проведення ХХІІ Міжнародного
Гуцульського фестивалю**

(м. Надвірна. 11-13 вересня 2015 року)

Секція №1 керівників органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, товариства «Гуцульщина».

унікального багатовікового гірського тваринництва, створення системи переробки його продукції.

Враховуючи результати важливості охорони унікальних природних територій та національно-патріотичного виховання населення Гуцульського регіону, на підставі заслуханих доповідей та проведених дискусій, учасники конференції

2. Товариству «Гуцульщина» звернутися з клопотанням до обласної державної адміністрації, обласної ради:

— щоб проектування та спорудження малих гідроелектростанцій проводилося тільки після науково-обґрунтованого висновку;

— щоб об'єкти будівництва не вводилися в експлуатацію без дозволу органів місцевого самоврядування;

— щоб органи виконавчої влади посилили контроль за роботою малих гідроелектростанцій;

— виготовити паспорти сакральних пам'яток Гуцульщини і окреслити охоронні зони.

ПРОПОНУЮТЬ:

1. Товариству «Гуцульщина»

— звернутися з клопотанням до Кабінету Міністрів України щодо відміни розпорядження Кабінету Міністрів України від 10. 04. 2008 №610-р «Деякі питання розпорядження земельними лісовими ділянками»;

— щодо розширення площ заповідного фонду Карпатського регіону, як засіб збереження природи та самобутності Гуцульського регіону;

— розробити програму підтримки

3. Товариству «Гуцульщина» звернутися з клопотанням до Міністерства освіти України щодо можливості введення в освітянських програмах предмету «Говір по-гуцульськи».

РЕКОМЕНДАЦІЇ

науково-практичної конференції, проведеної 11 вересня 2015 р. в м. Надвірна Івано-Франківської області в рамках XXII Гуцульського фестивалю, на тему «Національно-патріотичне, природно-екологічне, морально-правове виховання населення Гуцульського регіону — важливий вклад у збереження цілісності України, її природних ресурсів та історико-культурної спадщини: стан, проблеми, шляхи їх розв'язання»

Під час роботи науково-практичної конференції

Учасники науково-практичної конференції, обговоривши зазначену проблему на пленарному та секційних засіданнях, відзначають, що в останні роки питання національно-патріотичного, природно-екологічного, морально-правового виховання стали пріоритетними в системі виховної роботи регіональних і місцевих органів самоврядування, виконавчої влади Гуцульського регіону, закладів освіти, культури, природоохоронних органів, установ науки, громадських організацій.

У ракурсі цих виховних аспектів як на регіональних, так і на місцевих рівнях, проводяться наукові конференції, круглі столи, семінари та інші заходи. Це, звичайно, позитивно впливає на свідомість різних суспільних верств населення, особливо молоді.

Однак нинішній стан у державі, та в кожному її регіоні зокрема, вимагає більш цілеспрямованих дій щодо розвитку суспільно-економічних, культурно — духовних, оборонних та інших галузей, і особливо сфери виховання. Це стосується також Гуцульського регіону щодо вдосконалення національно-патріотичного, природно-екологічного, морально-правового виховання його жителів, адаптації системи цих процесів до вимог і потреб сучасного стану в державі як одного з важливих чинників збереження її цілісності та інтеграції в європейські структури.

Для забезпечення реалізації в умовах Гуцульського регіону цих масштабних та водночас надзвичайно важливих для сучасного стану в Україні проблем, учасники науково-практичної конференції рекомендують:

1. Органам місцевого самоврядування, виконавчої влади, освіти, культури, природоохоронним відомствам, навчально-виховним закладам, громадським організаціям Гуцульського регіону в системах їхньої виховної діяльності відводити чільне місце питанням національно-патріотичного, природно-екологічного та морально-правового виховання населення, що є важливим фактором на шляху подолання правового нігілізму, корупції, інших негативів у суспільному й особистому житті та сприяють формуванню в широких колах населення, і насамперед молоді національно-державницької свідомості, грома-

дяньської позиції, відданості ідеям незалежності Української держави, збереження її цілісності.

2. Названим вище органам влади Гуцульського регіону, установам та організаціям інших сфер, громадським організаціям розробити плани своєї роботи щодо забезпечення успішної реалізації визначених конференцією завдань з національно-патріотичного, природно-екологічного та морально-правового виховання населення Гуцульщини та внести доповнення в чинні плани на найближчий час:

а) на наступні 5 років, тобто на 2016-2020 р.р., як це передбачено указом Президента України №334/2015 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей», до 1 січня 2016 р. розробити перспективні плани з даних аспектів виховання;

б) у перспективних планах передбачити обговорення питань національно-патріотичного, природно-екологічного та морально-правового виховання на сесіях районних, міських, селищних і сільських рад, колегіях відділів освіти, культури, на науково-практичних конференціях, семінарах, районних і шкільних методичних об'єднаннях учителів гуманітарного та природничого циклів, упроваджувати в практику проведення семінарів вчителів природничо-біологічного циклу на базах національних парків і заповідників, передбачити в перспективних планах ЗНЗ налагодження співпраці з правоохоронними органами, зокрема прокуратури, міліції, сприяння ними освітнім закладам щодо вдосконалення правового виховання молодого покоління. У контексті військово-патріотичного виховання учнівської і студентської молоді закладам освіти передбачити налагодження співпраці з військовими комісаріатами щодо залучення військовослужбовців до участі в заходах на військово-патріотичну тематику в закладах освіти;

в) військовим комісаріатам, правоохоронним органам сприяти ЗНЗ у розширенні та вдосконаленні військово-патріотичного та правового виховання учнівської та студентської молоді;

г) природоохоронним відомствам, органам

і закладам освіти налагодити співпрацю щодо вдосконалення природно-екологічного виховання учнівської та студентської молоді, її залучення до участі в екологічних заходах;

д) упродовж вересня 2015 р. державним установам і громадським організаціям доповнити плани роботи на IV квартал 2015 р., а закладам освіти — плани роботи на 2015-2016 р. р. заходами національно-патріотичного, природно-екологічного та морально-правового виховання учнівської та студентської молоді.

3. Всеукраїнському товариству «Гуцульщина» у співпраці з Асоціацією органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини, відділенням «Філія Гуцульщина» Національного науково-дослідного інституту українознавства МОН України відновити видання журналу «Гуцульщина», який забезпечуватиме висвітлення стану соціально-економічного та культурно-духовного розвитку в Гуцульському регіоні, формування в його жителів національно-патріотичної, природно-екологічної, морально-правової та інших аспектів свідомості, утвердження ідей незалежності Української держави та її цілісності.

4. Районним і міським відділам освіти, методичним центрам, ЗНЗ сприяти науково-пошуковій роботі учнівської та студентської молоді з дослідження проблем національно-патріотичного, природно-екологічного, морально-правового виховання, розкриття фальсифікацій історії України часів Другої світової війни та післявоєнних років радянською історіографією, ознайомлення молодого покоління з історією боротьби українського народу за державну незалежність; звернути увагу на поглиблене вивчення цієї боротьби у XX-XXI століттях ОУН, УПА, дисидентського руху, студентської Революції на граніті, Помаранчевої революції, Революції Гідності; забезпечувати умови щодо підготовки наукових проектів для виступів з ними на зльотах обдарованої учнівської молоді Гуцульського регіону, олімпіадах, конкурсах, конференціях, інших заходах.

5. З метою налагодження координації діяль-

ності національних парків, заповідників, інших природоохоронних відомств Гуцульського регіону впродовж 2016 року створити їх Асоціацію та визначити аспекти її діяльності щодо розв'язання назрілих проблем у сферах захисту природних ресурсів, раціонального їх використання, вдосконалення природо-екологічної освіти та виховання в гірських умовах Гуцульського регіону тощо.

Асоціації органів місцевого самоврядування, Всеукраїнському об'єднаному товариству «Гуцульщина», відділенню «Філія «Гуцульщина» Науково-дослідного інституту українознавства сприяти природоохоронним відомствам в організації створення даної Асоціації та її подальшої праці.

6. Установам природно-заповідного фонду Гуцульського регіону, спрямовувати природоохоронну роботу на вирішення завдань не лише самого природно-заповідного об'єкту, але й систем регіону, охоплювати природоохоронними заходами усі верстви населення, здійснювати їх з урахуванням вимог режиму природно-заповідних територій, відзначаючи їх роль у збереженні навколишнього природного середовища, розширенні міжнародної співпраці у створенні циклу передач з використанням місцевого медіаресурсу.

7. Включити в обласний та районні бюджети кошти на розвиток музею нафтопромислів Галичини.

8. Звернутись до Міністерства енергетики та вугільної промисловості України з клопотанням про надання музею нафтопромислів Галичини статусу галузевого.

9. Звернутись до представників влади Богородчанського, Рожнятівського та Коломийського районів з клопотанням про сприяння у створенні відокремлених експозицій музею нафтопромислів Галичини.

10. Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській, Чернівецькій ОДА розробити проекти

розширення сфер «зеленого туризму» як альтернативи масштабних оздоровчих комплексів на зразок курорту Буковель, основою яких можуть стати національні природні парки Карпатського регіону.

11. Всеукраїнському об'єднаному товариству «Гуцульщина» звернутися з клопотанням до обласної державної адміністрації та обласної ради про вирішення таких питань:

— проектування та спорудження малих гідроелектростанцій проводити тільки після науково-обґрунтованого висновку;

— введення об'єкта будівництва та впровадження його в експлуатацію не проводити без дозволу органів місцевого самоврядування;

— посилити контроль органів виконавчої влади за роботою малих гідроелектростанцій;

— виготовлення паспорта сакральних пам'яток Гуцульщини і окреслити охоронні зони.

Виконання даних рекомендацій уможливить розв'язання, обговорюваних на конференції проблем національно-патріотичного, природо-екологічного та морально-правового виховання жителів Гуцульського краю, збереження і раціонального використання його природних ресурсів, історико-культурної спадщини як важливих чинників формування у жителів краю національно-державницької свідомості, збереження цілісності України.

Голова Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина»

Д. СТЕФЛЮК

Голова асоціації органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини

Я. КІКІНЧУК

Завідувач відділенням

«Філія Гуцульщини»

Науково-дослідного інституту українознавства МОН України

П. ШКРІБЛЯК

11. 09. 2015 р.

Сенсаційне відкриття

Знайдено неопубліковану повість Г. Хоткевича «Панипалєк і Туманюк»

III. Опришки*

(Закінчення. Початок у №1 за 2014 рік, №1 за 2015 рік)

У **ЖЕ САМА ДУМКА** напасти на Болехів — повітове місто, де є прецінь військова залога, всякі власті, була смілою, але Швед відважився:

— Зібрав сорок легінів тай на саме полудне упав на ринок межі пани. А то був саме ярмарок, народу моц, днина файна. А Шведюк лиш ускочив на ринок та як залог із пістолет, то такий рейвах си зчинив, шо й ни вповісти. Люди почали си розбігати, жиди собі. Ский спостиг свою крамницю у замок, а йкий ні, то тікав куда видів. Лишилися опришки самі серед міста. Це був кульмінаційний пункт оповідання.

Лишилися самі серед міста, де самих крамниць, може, яких петдесеть — ей би... ширше! Кожний уявляв собі, що би він почував, опинившись нараз перед таким багатством у ролі безконтрольного набувача.

Зачели опришки ломити двері у склепах. І очі оповідача при тім горіли. Чому? Чому сих людей так вабить можливість «за пусто-дурно» брати гет усе, шо си вдало? Чи, може, тому, шо все інше мусіло діставатися великим трудом.

Але геройство Шведа показувалося не лише в тім, шо він обдумав і виконав такий безумно сміливий план. Він і сам любив розповідати, а з його слів розповідали вже й інші, як він розправився з одним болехівським багачем.

— Берут опришки шо кому мило, час від часу стрілеют аби жах був. А була там одна каменіця із залізнов брамов, на пльонтрах. То жив там жид

оден найпушший богач болехівський. Та лише Швед си учинив проти тої каменіці, а жид кричіт: «Чькай, ватажьку, я тобі вержу бурдюх червоных».

Швед сі подивив д'горі, а жид із дубелтівки бур...р у Шведа!

Але поганий стрілець був із того жида — ни вбив Шведа насмерть, лиш кулев видорвав му вухо. Ех, ек влютив си Швед! А жид ше си смієт — на своїх пльонтрах, дуфает на залізну браму. А там було покладено дуб'є перед тов каменіцев. Швед гукнув на своїх легінів й сказав зробити з того дуб'я рештовані.

Узелися хлопці і зробили тоте риштовані і повисаджували на него дубові ковбки. Та йк повисаджували вни тоти ковбки, та йк зачели буркати ковбками, так доти буркали, аж тоти двері си розсипали.

Та лиш двері си розсадили, а Швед туда. Та чим убіх, тим таки борше побіг ид горі східцями д'тому жидови, шо в него стрілев. То ек имив того жида, то на дрибні кавалки посік его. А ви-так окреме метав на місто криз то вікно, шо жид стрілев у Шведа, руку жидівську, ногу, голу, ребра трупа, так шо кожний кавалок верг окреме з жида на місто. Це вже кому подобалось, кому й ні:

— То вже лють велика...

— Взлостивси чоловік, — шо ти хочеш? Коли сам замалим смерти не пожив.

— Шо там він робив зи злости, а шо — по-

*Такої назви у автора немає, але за змістом сюжету вона потрібна

казував жидам страх, аби си другі жиди варували стрілету у опришки.

Отакий був Швед Уласій.

II

А Шведови було не по собі, ой не по собі. Гадав, що все вже закінчилося, погреблося й зашпигалося. Шо було, то було, але про шуміло, гай-гай...

А було усяке. І веселого було, і страшного...

Було й таке, що навіть тепер як згадує часом Уласій серед ночі, то серце може битися й брови зморщуються — напружується воля, щоб не піддатися страху, а він показується другий і влазить як злодій у серце старого опришка...

Бив людей оцією рукою, бризкала кров, людський мозок в усі боки розлітався, але все чомусь не було страшно. Бо то в бою, або під час нападу. То таке діло, то або ти мене, або я тебе.

А от, що дійсно було страшно, так це...

Присіли опришків влади. Кидався Швед із своїми легінями і туди і сюди — нема ходу. Занадто давси у знаки сміливий опришок, а особливо не могли простити нападу на Болехів. Ну корчми там та панські двори.

А то ж місто — подумайте тільки! На місто напав і пограбував. Правда, цісарської каси не кивав, бо де би хлоп си зважив цісарську касу рабувати, але хоч і так престиж влади був підірваний.

Треба було його схопити — і влада мобілізувала всю силу, давши суворий наказ піймати Шведа за велику ціну. І Швед відчував це. Ставка йшла на власну голову. Не впіймають сьогодні — піймають завтра. Треба на деякий час пірнути в гори, зникнути без сліду.

Порадився з братвою, а вона згодна, бо всякому видно, що як зловлять, то не пожаліють. Але що робити із спільним набутком? Бо окрім індивідуальної пайки, з кожної добичі велів Швед відкладати дещо і в загальну касу про всяке: ану ж кому видокрадуть гроші чи вб'ють, а жінки зостануться так — та мало хіба чого може бути?

І за стільки років напруталася того добра таки чимало. Була така печера у хлопців на Скуповій — там вони то й ховали. І гроші, і фантя, одержу — та усяке!

Так от розійтися, а що робити з тим добром? Врадили перевести то все на золоті гроші в найскоршім часі, а те золото закопати в певнім місці. Потім зникнути на деякий час. Як усе заспокоїться, вернутися назад, збити знову ватагу — і от тоді гроші ці стануть у пригоді для організації нового побратимства.

На тому й порішили. Розділили по руках майно, реалізувавши його і в призначену ніч зійшлися всі дванадцять на Скуповій, коло тої самої печери. Посходилися. Ніч, не сказати, темна, але ж бо й не світла: місяць був четвертій кварти, та ще й прихмарилоси троха. Не першина хлопцям зходитися по ночах — то ж робота уся йдет опришківська по ночах. Але от тепер усім було страшно — і кожний знав чому, і кожний мовчав, ховав свій страх про себе.

Коли стали всі, як один, Шведюк каже:

— Йдім на Бельмегівку. Там на Чоралику примітивсми місце, де би тото все сховати.

Пішли мовчки. Прийшли. Штуб здоровезний, шо му й віку не вгадаєш.

— Отут, — каже Шведюк.

Вирубали дупло топірцями, зсипали туди всі гроші. Чимала купа вийшла. Тепер вже прикривати — і всі стали... завмерли в усіх серця...

Що буде? Когось треба покласти вартувати гроші, аби не пропали. Чи то жеребок кинути, чи так товариство покаже на кого... Так от на кого власне? Кому припаде жеребок?

У всіх серця знову забилися у тривозі. Були там смілі люди. Мігалюк, сказати, або Клям-Бойчук... Та що говорити — хлопці всі були один в одного: і Софіюк, і Цілинюк...

Помимо того всі однаково були неспокійні: а ну ж бо перст Божий на тебе вкаже.

І був у тій ватазі Шведовій циган один. Він недавно й пристав до гурту, дехто не хотів його навіть приймати, підозрюючи у ньому провокатора, але що ватага надщербилася й бракувало одного легіня (Шведюк Довбушівською традицією вважав, що кадрових опришків має бути 12, як апостолів). В надзвичайних випадках добиралося й більше: от як на Болехів ходив Уласій, то мав ватагу в 44 люда. Так з огляду на те, що ватага надщербилася, узели того циганчука на пробу. Лиш він якось не підходив під масть. Брат-

ва вся своя: Бойчук з Голов, і Василюків Дмитро з Голов же, Цілінчук теж, Софінок з Поленок був, то ж недалеко, Мігаюк із Зеленого в Ріці — та всі свої — волоських хлопців Швед не брав. І цес циганчук якось не притулявся до тої кумпанії — все відчувалося, що він чужий.

І от коли гроші зсипалися у штуба, тепер би їх закрити — стали всі опришки, а вірніше заммерли... Зараз рішиться чи житимеш чи ні.

— Що ж браття... — починає Швед. А голос йому тремтить. Бо буде жереб-то, він нікого не знає — ні ватаманів, нікого.

— Шо-ж, браття... Гроші великі, без варти їх лишети годі... Траба варту поставити. Лиш кого?

А той циганчук візьми тай вихопися:

— Давайте я буду вартувати!

Він же не знав опришківських звичаїв і забобонів. Думав, залишуть його як вартового, він поволі заволодіє цим добром, а воно вийшло не те.

Лиш він вимовив ті слова — якийсь стогін полегші пройшов по опришках:

— То ти си зголошуєш вартувати наші гроші? — якось процідив крізь зуби Швед. — І добре вартуватимеш?

Він поволі вимовляв слова, а в них звучала якась дикість. Циганчук того не помічав і клявся, що він вартуватиме добре, а в цей час Бойчук-Клям уже заходив із заду. Саме коли циганчук клявся, що буде стерегти вірно, бахнув Клям обухом бартки цигана в потилицю.

— Вартуй, ек так голоден гроший!

Циган і не ойкнув, упав. Опришки ще добили бартками, а витак закопали циганчука під корінням того штуба. Ніхто не сказав і слова. Навіть радість кожного, що от, бач, зостався живий, притупилася. Нікому не було добре. Він, як не як, був товаришем.

Коли б ще жеребок упав — ну воля Божа. А так — ні... Чомусь скребло на кожному опришківському серці. Тому, коли розходилися, не клали закляття на гроші.

— Ек Бог даст, знайдемси наново, будемо брати. А ек ні — бо хто знає, що має бути. Хто знає докив кому жити та й нас ще що спостигне. Тогди най ці гроші озме хто першим буде, того й будуть

— А коли? Завтра? — спитав котрийсь похмуро.

— Ні, так ни йдет. Поклали найменше на п'ять літ. Ек по п'ятьох літах ни зберетси громада, то най тоти гроші будут того, хто їх перший озме.

З тим і розійшлися. Зосталися купи золота глибоко в дуплі й циган — вічний вартовий. О, цес ме сокотити! Вже жадна чужа рука не торкнеться кривавого багатства...

Довго пам'ятав кожен з учасників ту страшну ніч, як вертали всі хлопці, а сови фуркали лісами, стогнали пугачі й десь далеко чулося виття вовків.

Пам'ятав і Швед. Пам'ятав довше всіх. Бо то ж він дав знак Бойчукові зайти ззаду. Багато вже літ із того часу минуло. Побував Шведюк у Молдові, служив у якогось хазяїна. Переживав.

Коли ім'я його підзабулося в горах, почав лаштувати собі перехід назад: розпитав хто там начальник, який він, чи лакомий на гроші. Хто ще має силу, кому дати й скільки. Словом зробив усе по-розумному, явився, дав кому слід mocno за мовчанку й осівся в Перехресному. Бо то село таке, що до нього й заїхати мож лиш верхи. Власти там не бувають, живи спокійно. І спокійно зажив собі Шведюк. Викликав до себе свою сестру Софрону, вона у нього господарювала, доків не оженився. Потім оженився — молода вдова була тут же у Перехресному, бездітна.

Вже двоє дітей має Шведюк, ґрунту на двадцятєро сін стає, маржина пасласи, бринза, бужениця... Ек кептар, ек постів, ек крисаня — усе пишне, усе дороге, бо любив носитися гордо.

Із своїм опришківством і не крився, навпаки, любив оповідати у коршмі події із свого буйного життя, причім якось непомітно правда мішалася з вимислом, дійсна подія — прикрасою, але все заразом виходило складно, цікаво і аудиторія слухала залюбки. До свого дійсного й реального нападу на Болехів додавав фантазійних байок, вроді того, що по виході з міста зупинив своїх і велів їм перекувати коні.

— Поприбивали сми підкови, тай поїхали потому вперед, а коні сліди лишєют у зад. Вийшла ровта болехівська, шукаєт слідив. Найшли, а підкови показуют узад.

Корчма реготала — ека то дурна була ровта. Коли хто пробував сумніватися, йому вказували на безсумнівний доказ — живого Шведа.

— Ек би варта була розумна, — наш Уласій не розмов'єв би з нами, правда?

Газда Уласій гоноритси, щедро фундує людяям.

— Не такий був сми футкий, аби мене ймили.

Відив мали біду, шо вас берегла.

Швед реготав:

— Я про біду був такий. Не мав сми біди.

Пробував раз — лиш си не вдало.

— А таки сте пробували?

— Ає! Купував сми біду у Сиготі.

— То в Сиготі того мож купити?

— Ого! Аби гроші.

Сигот делеко, мало хто там бував, тому охотно вірили, що там можна купити навіть чорта. А Шведюк, розпарений горілкою і теплом корчемним та увагою селян, плів уже, що слина на язык принесе.

— Ає! Купив сми. Тай заткали ми тоту біду у коновку накривчисту вид молока.

— А хто вам продавав? — глибоко цікавився якийсь многодітний молодець, що міг марити в будучім і про власну можливість та потребу в купівлі біса.

— В кого купував? А в пана їдного. Тай той пан казав мені аби я ніс тай ни припочивав нигде, тай аби ни розтикав тої коновки аж доків ни прийду на місце. Забрав я тоту коновку з тов бідов, тай несу на лівім плечю. Але шош чую ніби та коновка ела ставати чім раз тешшя. Шо таке, я ни мала дитина, сказати, а вже чую, шо ни сила далі нести. Вийшов сми на полонину, вже делеко границі — тай таки ни можу нести хучьте ек. Мусів сми припочивати.

— Та ек зверг з плеча ту коновку, то трохі ни вполовину в зземю вгрузла. Посидів я, припочів, зачев уставати тай брати ту коновку із тим чортом. Пидоймаю, коли фе, годі взети, така стала тешка. Та лиш сми розиткав тоту коновку, а то з коновки зачала лізти біда.

Швед поводив по аудиторії очима й був дуже задоволений, коли на чійм обличчі бачив страх.

— Та ек стало, браччіки, сажети з тої коновки, то таке си начіс зробило, ек хмара. Грубе та високе! А я тогди му кау: «Ліз у коновку».

А вно мені навідворит: «Ліз у коновку».

Ов, погостив я собі. Це вже може бути ціле нишшестє. Ади ані пропадає, ані в коновку ни лізе, тай мені ни дає никуда йти. Але гадаю собі — ни на такого ти, бідо, натрапила. Та лиш витих сми ниж та ним бадьнув навідлю чорта, а то лиш нараз пропало, от ік дим. Тай я собі пишов без біди д'хаті.

Все це підіймало Шведів авторитет межи гуцулами. Людина, яка стільки бачила, стільки пережила, вже тим самим виділялася з загалу, а фантастичний елемент критики не збуджував — лише додавав більшої ареолі.

Так і жив собі Швед, так думав і віку доживав. Жінка попалася добра, запопадлива, господарство все йшло на ній, наймити робили, а Швед лише походжав та посвистував.

І от нараз усьому тому кінець, бо звела доля Шведюка з Фішером.

Що ж, діло видно зразу: або тікай з опришками й ганяй знову лісами, ночуй у печерах та дебрях, зимуй як медвідь у гаврі, або бери за горло своїх давних побратимів. Лізти знову у вопришки неохота. Звик уже Шведюк і до м'якого ліжника під боком і до теплої страви. Тай сім'я, що не кажи, дітва така втішна. Як був опришком, то не знав, шо таке діти. А тепер, як залізе на коліна мала Анничка та почне молоти своїм язичком, то таке вно пuste...

Тай те сказати, хіба вже старий Швед такий дурний, шо не змудрує якогось там Фішера? Хіба не може буде так зробити аби й кози були ситі, й сіно ціле?

— Ой га! Не в таких бансках варили та виїдали.

І вступила у Шведа отуха. Подякував панові Фішерові за честь, ще дав і грошей — не всі, шо приніс, а половину. Сказав, шо буде дождити розказу і все зробить, як належне.

— Цісар мні дарував житем, то й я мушу панові цісареві віддечуватиси. А вопришків траба половити, бо то на правду лихо діют: добрих людей напастуют, грабуют...

Розсталися пан Фішер із Шведюком ще більшими приятелями, ніж були. Пан Фішер ска-

зав, що пришло з вісткою свого урядовця, а Швед має на той час уже приготувати ровту. Щоб, як лиш той післанець явиться, все було готово. На тім і стали.

Та хоч і джунджурився Швед ніби змудрує Фішера, але як вийшов геть із міста та роздумався як то воно буде, то таки знову жура лягла на серце. Бо Фішер же так не пустить. Певно, буде стежити за кожним Шведовим кроком через своїх людей.

А з другого боку — видати своїх... Ой...

Нигонорно вно йкос... видавати своїх. Ох! І Кляма зрадити, і Василюкового, і Цілинюка, Софіюка, з якими ходив на смерть, не раз один другого спасали від гибелі.

Взяти хоч би Бойчука — насіли на Шведа гайдуки. Ось-ось пропадати Шведові! Решта товаришів — хто відбивається, хто тікає. А Клям не думає про себе. Він бачить отамана в небезпечі і з ревом кидається в гуцу гайдуків.

Якраз вчасно — Шведа вже збили з ніг. Скочив Швед на ноги — і вдвох з Бойчуком вони вже були сила. А тут і товариші підросли — і вдалося відбитись.

— Так цього Кляма має ловити тепер Швед і віддавати на шибеницю? А Бойчук не лише сміливий, відважний, але і такий, що на все здатний. Ото цигана... А хіба лише цигана? А Мігаюка?

І жива стала перед очима Шведюка страшна подія... Давно це було... За горів удавси тяжкий рік — недорід великий. То загирські купці, волохи б то, свобідно хожували суда на наш бик за кукурузов почерез полонини. Шведюк тоді ще молодий удачливий ватажок перечув про один такий караван і пішов навпоперек аби підсісти волоських купців на полонині Судії, бо туди була дорога. Так і вийшло! Коли Швед із товаришами наблизилися до полонини, то здалеку вздріли табір купців.

— Стій братання! — закомандував Швед. — Ми їх повиділи, але аби вни нас ни повиділи.

Виліз на смереку — якась смерічина там одна виросла — обдивився як зайти. Захід не був добрий. Трохи мож було підлізти жерепом, а далі — відкрите місце.

Будеш бігти відкритим місцем, а вони поч-

нуть стріляти, то поки добіжиш, половини легінів можеш не дорахуватися. Але нема що робити. Треба волохів на переляк брати.

Пішли опришки в жереп. А він густий, на дідьчу маму вдався. Ще зачепит ике пістоле та бахнет — пропав тогди увесь захід.

Підійшли скільки було можна, а тоді давай бігти і одразу стріляти. Крик зчинили — це вже така мода опришківська. Волохи й не думали боронитися — ели утікати. У них так було умовлено відразу, що як буде напад, то одразу тікати. А гроші всі вони заклали в один бордюг і доручили наймолодшому і найсильнішому.

Як кинулися волохи врозтіч, то наші молодці за ними й бігли. Лише Мігаюк одразу покмітив у котрого волоха гроші й займив сам за ним. А хлоп був здоровий, дужий, сильний. Любили його всі, бо був товариський. Жінку мав молоду, теж привітна така була. Як, бувало, зійдуться хлопці у неї, то так уже гостить, шо є в хаті, все на стів викладе.

Так от усе Мігаюк за тим волохом за молодим погнавси. А мав на плечю кріс, троє пістоле і ножі за ременем, а в руках мав іще залізні вила. Єк футко біг волошин молодий із бордюгом, а ще футкіш Мігаючок.

— Чкай, панку-баранку, не втечеш!

І таки подогонив! Та чім того волоха Мігаюк подогонив, тим имив его ззаду за прошивку та єк смикнув, то змаху верг на землю. Привалив одним коліном руку волохові, тай хотів другу руку привалювати коліном. Бо Мігаюк жалував того хлопця вбити, хтів лиш гроші взяти й пустити живого. Але того не помітив Мігаюк, що волошин у тій, у неприваленій руці має ніж. Тай шарнув тим ножем волошин Мігаюка у череве, то видразу випустив калюхи єму. Скричав Мігаюк, скотивси з волоха. А волох тоді скочив на ноги та за вила Мігаюкові. А тут Цілинчук підбігає, то він біг на поміч. Але як побачив, що волох хапнув вили, то Цілинчук мусів утікати, бо би й його волох пробив.

Так і повтікали усі волохи. Мігаюк зостався у крові весь, а опришки там, коло добра волоського. Ще й не знають, що си стало з їх товаришем.

А Мігаюк, прото сила була — устав поволе,

забрав кишки свої перед себе у руки й пішов идгорі, ид товаришам. Глянули вони на него, а то вже не людина, а щось страшне перед ними. Весь закривавлений, кров дзюрчить з усіх боків, пара йде з калюхів тотих, сині вони, й черлені, й зелені. А Мігаюк стоїть тримає то все в руках і виє. Страх пішов по опришках, а що зробиш? Тут нема тої підойми, щоби допомогти. А Мігаюк зачєв просити. Та жалібно так:

— Браччіки!.. Добийте-ко мене, браччіки... най я си ни караю так...

Але опришки лише зглядаються — як його, свого ж побратима, бити? Рука не здоймитси. І відвертаються. Не у одного сльози на очах мигнули.

Швед стоїть, потупився. Це ж йому, як отаманові, треба щось рішати — або так, або так, а у нього не стає духу. А Мігаюк стогне, ноги у нього дрижать і повалився на землю... Яюсь боком упав. А калюхи не випускає з рук.

— Ой, добийте ж мене, любі товариші!.. та же видите мою муку.

І тут виступив наперед Бойчук-Клям.

— Найко я тебе діб'ю, браччіку...

Вихопив пістолє, приклав до скроні Мігаюкові й бахнув. Чашка розсипалася, двічі здригнувся Мігаюк і по всьому. От такий був Клям.

Сильна душа була. Правда, не дешево йому пєс Мігаюк дістався. Довго ходив Михайло так, як не в собі: хмурий, мовчазний. А пістолє тото сам віддав приятелєві Дмитрови Шкинді з Голов. Та проте кожде знає, що як іще щось подібне си стане, то в Кляма рука не здригнеться.

III

Лише троє відпросилися на деякий час — то Баган, Грицько Козман і Клям-Бойчук.

Баган хотів побачитися із жінкою, дати їй останні накази, Козман просто хотів забрати свою жінку із собою. А Клям Михайло казав, що він має подержати Шведа в руках. Його відраджували — казали кинь, не варто наражатися на велику небезпеку ради того.

— Ще вернемо. Ми єму ще тото гуртом нагадаємо.

Але Кляма трудно було збити з того, що він раз узяв собі в голову. Зрештою, як побачимо далі,

у Кляма було дві душі: одна таки та, щоби помститися на Шведові, а друга така, що він про неї мовчав.

Баган пішов у Голови. Але не йшов д'хаті, до себе просто, а пішов спочатку у Граньчин. Там у нього був приятель Мішко Федюків, на якого він надіявся. Прийшов до нього вночі, викликав із хати й просив дати знати жінці.

Мішка Федюків пішов до Баганки. Заплакала вона, зрозумівши, що лишається без газди з трьома дїтьми малими на руках, але що поробиш. Тихо зібралася, щоби ніхто й не знав. Узяла чоловікові сорочок пару, щось їди, пішла в Граньчин. Там Мішко Федюків повів її у ліс, де ховався Грицьо.

Побачення було жалісне. Грицьо був по суті своїй мирний чоловік, любив свою жінку, дїтей, своє господарство. Знав опришків, приятелював із ними, але сам ніколи і в думці не мав іти з ними. І от доля шттовхнула.

Молодиці здалося, що вона мусить оплакати чоловіка за всіма правилами, як мерця. Й вона завила:

— Та де, тебе мій газдику, виждати? А ци в городі на васильку? Ци на гробі на барвінку? Ци у лісі на березі? Бо скрізь буду проливати за тобов дрібненькі слизи.

Вона давно вивчилася такого голосіння, воно їй дуже подобалося своєю поетичністю, але використати його ще ніде не могла. Показалося, що й тут воно було не до місця, бо Грицьо сердито перебив:

— Шо ти мнє ховаєш, ше я ни вмер.

Наказав жінці, що і як має робити, обіцяв, що буде приходити час від часу сюди, в Гриньчин і тоді даватиме їй знати, попрощався і розійшлися.

Вона в оден бік, плачучи, а він у другий, сумуючи.

А Клям, хоч говорив офіційно, ніби йде з виключною метою помститися на Шведові, але в дійсності мав іще одну мету. Гроші на Чоралику! Та же їх, як се Клям точно знав, досі ще ніхто ни кивав. Швед мав своїх доста, інші братчики весь час були, так би мовити при роботі, отже не потребували грошей. А до того, сказати правду, і боялися того цигана, що його колись Кля-

мова рука поклала вартувати гроші. Але нужда закон змінє. Де Софіюк дівси? З того, що його не захопив Швед разом з усіма виносити можна було, що він або вбитий, або втік. Як би був убитий, ровтарі конче би про то говорили, а то ні: весь час балакали про своїх убитих, називали на ім'я, пушкарі навіть казали, що за одного такого вбитого варта би двох опришків убити, а воно вийшло так, що не поліг ні один. Виходить, що Софіюк утік. Питався Клям Чупрея з Лизуном. Кажуть, що нічого не бачили.

— Він лежав назадь хати, то ми ни могли го видіти.

З усього видно, що таки втік. А раз він втік, діватися йому нікуди, грошей зароблених, знає Клям, у Софіюка мало — ясна річ, що передужіє свій страх перед циганом і піде на Чоралик за-помогтися трохи в гріш. Отже, треба поспішати, щоб не прийти занадто пізно. І Клям поспішав.

Спішив і Софіюк. Його становище було також губернаторське. Залишився один і зовсім не знав, що із собою робити. Грошей немає, добути їх нізвідки. Мимоволі згадаєш про багатства, мирно спочиваючі на Чоралику. Можна взяти не все... Можна взяти лише свою пайку... Можна і ще трохи... Адже деякі товариші померли, а гроші їх лежать так даремно... Взяти гроші, піти в Молдавію, купити там землі шматок і господарювати собі спокійно... Досить уже цього розбійництва... Все життя пройшло, а ось на старість немає нічого.

І Софіюк спішив.

Ба, спішив і третій — Швед. Він також був на межі. Швед, коли прийшов додому, побачив, що йому не буде життя в селі. Насамперед, одразу почув себе, як у пустці. Коли йшов вулицею, ні душі не бачив. Бо хто лише завидів Шведа, тікав куди очі виде. Штрикав через ворине, прилегав у канаві, заходив у чужу хату — се аби не стрінутися з паном вітом і не сказати привіту.

У церкві, коли входив Швед, розступалось перед ним таке широке коло, що він стояв, наче сам оден в усім храмі. Молиси кілька хоч! А що найбільше боліло, се що то все переносилося й на жінку. Коли вона забігала до сусідки та кидала все, як стоїть, малу дитину кидала в колисці — і тікала. Просто геть тікала з хати. Олена сама

зоставалася в чужій хаті й плакала.

Виходили в неділю на вулицю, баби сиче за кіллям. Підійде Олена, привітається так несміло, винувато... Ні одна не скаже слово відповіді — мовчки встануть, розійдуться — і знов Олена сама серед вулиці, як опльована.

Прийде додому, нічого чоловікови не говорить, тільки жалібно, по-сирітському плаче. Вона виросла в громаді, серед собі подібних, вона не може так жити, щоб громада ото відривала її від себе викидала як негідну людину. Може є такі сильні духом люди, що можуть наплювати на увагу чи неувагу громади, може й є вони, але вона певно не з них. Тому їй так боляче, так гірко від того громадського нехтування і презирства.

Нічого не каже чоловікові, тільки плаче, а Шведові то серце крає. Просто роки пройшли шалено, без сердечних захоплень у виру. Тепер на старість відчулася потреба когось любити, когось огрівати жаром серця. В жінці, любий, веселій, привітній знайшов собі її до тої любові — і прив'язався до неї. Тепер бачив, що вона мучиться — і цього міг найменше перенести. А що робити не знав. Оце дістав похвалу з вилонених опришків — і знав, що от-от прийде йому наказ ліквідувати так само й товариство Туманюка. Як тоді бути? Що діяти? І коли раз ішов вулицею, чорний від гірких думок, старий Олекса Соколюк стояв коло воріт. Привітався Швед, низенько так уклонився. А старий хоч на привіт не відповів, але й не стрів згїрдним словом.

— А що, синку, важко? Не понесеш?

— Не понесу, дідоньку... важко дуже...

— Я говорив людем, шо ти не так уже й винен, бо не своєс охотов пишов, лиш люде ни хочут того слухати. І не буде тобі ту, Шведюку, життя. Бери гроші свої, тікай знов у Молдову.

— Був сми, дідочку, у Молдові. Коби не кортіло домів — там би міг жити. Про то хтів-сми у свої земні вмерти.

— Але тобі ту не жике буде, ой ні. А витак знайдеси йкий ретенний — спрохнит із світу, тай вже. Бурне з-за смереки, питай хто вбив. Ціле село покриє, ніхто не скаже. Адже так?

— Так, дідоньку, любий... Сам то-то вижу, лиш ни охота знов чужу цару жати. Нехай убивають, лише на своїй рідній землі.

— Роби, як знаєш...

А проте, коли задумався Швед ліпше, то побачив, що, може, дід таки справді радив йому найліпше: чи не живуть люди і в Молдові? Ой га! Коби гроші.

А шо тужив за рідним краєм, сидячи у Молдові, то тимунь, що був самий. А тепер жінка є. на диття мені си здала ціла перехрестенська громада?..

І от, коли так подумав, згадав про ті гроші, що на Бельмегівці у Чоралику. Він їх вважав іздавна так, як би й своїми. Бо хто був атаман над опришками? Я! Коби не я, то... Поки жив там у Молдові, все гадалося, що верне домів і тоді відкопає. Вернувши, мав би із чого жити, отже, не потрібував. Але тепер, коли важився йти з рідного краю вже навіки, чому ті гроші мали достатися біг зна кому? З тих, хто знає про того штуба у Чоралику, zostалися лише двоє — Софіюк та Клям. Василюкового тот час ни було у ватазі, тож хучь і є його пайка там, але він не знає де. Отже, лише двох — Софіюк і Клям. Софіюк утік. Швед бачив як ровтар хреснув колом по за ворітницях і як угоріли три товстелезних заворітници під тим ударом. Якщо прийшлося й Софіюкові в бік, то далеко не побіжить. З горечу, може, й побіг, але скоро ляже. А Клям... І перед Шведом ставало суворе страшне лице Клямове, коли він збитий на макуху, весь покривавлений теліпався на колу і лаявся, і грозив... Така вже неукротима душа. Щастя справді, що він попався на добре, а то би не спав спокійно Швед. То такий, шо слово свого не звернет. Значить, Кляма можна рахувати, як й немає зовсім.

Остав самий Софіюк. Ну цес не страшний. Цес не прийде на Чоралик, бо буде цигана си боєти. А втім, хто його зна. Може насмілиться. Отже, треба квапитися, бо оце Софіюк утік, діватись йому нікуди — відав захоче узяти гроші та кудас із ними...

Нетерплячка заволоділа Шведом. Йому здавалося, шо Софіюк уже там, шо він рубає того штуба, бере гроші, несе...

Бігти би зараз, та крикнути старим звичаєм, отим криком, шо кінь на задні ноги сідає!

Але з ким іти? Найближчий друг жінка. Але як її тягнути у таке? Ночами, бердами. Вна си

збоїт. А самому знов — якось не з руки! І на варті комусь стати і нести помогти, бо тож там тобі не бурдюк оден. Та зрештою... йкос... веселіше... окрім сестри більше хіба нікого брати, та сказав сестрі. На диво, Сохрона, завжди мовчазна й скупчена в собі, нараз заговорила:

— Шо тебе йкас біда попанила ше й на ці гроші. Ни маєш хіба з чого жити? Дай-но покій тим грошам!

Швед здивувався. Не чекав від своєї завжди покірної сестри отакої сміливості.

— А тобі шо? — казав із відтінком гніву. — Ци твоя в тім голу? Я знаю, шо роб'ю. А ти хочеш — иди, поможеш ми, а хочеш — Олену возму.

— Олена ші дитина.

Чомусь Сохрона невістку все вважала за дитину. Правда, вона й була молода, але в усякім разі не така вже.

— Страшно.

— Чого страшно?

— А біда там...

— Спередь біди бійно, — Швед засміявся. Він не дуже вірив у всяку надприродну силу. В усякому разі хотів. Щоби так про нього думали. І тут він почав висміювати сестру і її віру в чорта. Але на сім пункті Сохрону трудно було перекопати, тим більше, шо й сам Швед тільки вдавав, шо не вірить. Втім, через день Сохрона дала свою згоду. А причиною зміни було от що: жила собі в Перехресному баба стара Гафія Дечучка. Колись давно вивчила вона Сохрону, як вона називала, оружної молитви, тобто такої, якою, мов зброєю можна оборонитися від чорта. Молитва була трудна, в практичному уживанні Сохрона її не мала, отже, підзабула трохи.

Тепер, бачучи, шо так чи так, а доведеться йти з братом на Чоралик, згадала про оружну молитву й рішила понести бабі пригісного, аби вона поновила в пам'яті Сохрони ту високої вартости молитву.

Так і зробила. Баба Гафійка була бідна, пригісному зраділа й із задоволенням узялася повторити навчання. Але, шо вже була стара, багато позабувала, то, як здавалося Сохроні в новій інтерпретації молитва виглядала не так, як давніше. Та все ж учити було треба і наука почалась.

«Оружнѣ на диявола хістія дали єс Бог, трепещать єкому назорять на силу єго!» Вже самі ці слова вселяли віру, що диявол зістане поразений. Бо там і «оружин на силу єго», після якого диявол, очевидно, буде «трепещать». Чим далі, слова були все грізніші й усе мали налягати на диявольську силу.

«Яко мертві воскрешають смерть уклонише», о роди! Клянємо си Христу твоєму сикресеніє Господи, Христу твоєму владико, животому духупенія, небреженія, дуже тіло мудре.

О, терпізна! О, любезная! Даруймо достойность, владико царю. Возмогіте не осуджати брата мого». Останні слова найбільше подобалися Сохроні.

Вона згадала про брата, як йому гостро відповіла, а вно, бач, треба «не осуджати брата мого».

Сохрона глибоко зітхнула й повторяла далі «боже наш благословенний моліте нас! Моліте за нас, іксії опоздали, пророки, мученики, ангелюхранителю храни душі — кіло грішне, покаєніє поробити. Без числа м согрішила, буди ні, Господи, прости мні грішний». Аж упріла Сохрона заким вивчила. Але тепер безпечно могла йти на Чоралик. Тому сказала братови, що згодна.

— Так би й давно.

Витак почав навчати, як той намір справити в дійсність.

— Траба виходити ни в один чес. Тай ити ніби ти туда, а я суда, лиш витак си зійти, аби не посокотив хто. Бо то рахувати гроші. Сума! Шкода би було, аби все багатство перехопив хто-небудь другий.

З трьох різних долів на Бельмегівку стреміли люди.

Але Бойчук — старий опришок. Він знає, як треба робити. І не пішов відразу на місце, а вибрав стежний пункт і засів, тримаючи готового пістоля в руці. Бо то все, рахувати, може бути. Серце у нього билося спокійно. Та поки біг, сумнівався — ану-ж хто випередить. Тепер бачив, що все на місці, все так як і було перед літами і заспокоївся. Кого справді йому тут боятися?

Он горбик, де лежить убитий циган — вартує гроші. Ой-га! Мертвий є мертвий — і тільки.

Багато разів мав нагоду переконатися Клям

за своє життя, що мертві не встають ні при яких умовах і хоч проси їх, хоч вели їм — однаково не встануть! І Клям відкидав повагу до мерців. А містичні почуття якомсь були йому загалом чужі, отут він зовсім не був подібний на всіх своїх товаришів, що вірили і в чисту і нечисту силу, в усіх тих домових, Білобогів, Чорнобогів і т.д. З усього того сміявся Бойчук, викликаючи тим здивування товаришів.

— То, каєш, нема пламети? Ой-га! То ти ни видів! — обурювався який-небудь із віруючих.

— А ти видів?

— А видів сми, отік тебе вижу. Раз єм пишов уночі, ше єк дома жив, а траба міні через бер було перейти. Див'юси, а то шос сидит... Я став, а вно дміні. Я так и скіпси зи страху, такий лек ми дало...

Але пепепристивси, иду... А тото гоп... з моста. Та лиш бульбани пишли. То ті ни пламета?

Бойчук регоче.

— То пес сидів, а ти си перепудив єго.

— Пес! Ци я ни видів пса николи? — А я ти кау, шо то пламета!

Отже, і тепер: ніщо містичне не турбувало душі Клямової, і він засів у засідку напровсяке, але воно могло уздріти живого.

І не помилився. Пересидів які півгодини тихо, почув тріскіт гілячок. Хтос си близит. І обережний хтос — не гонить стопою, як неук, а йде досвідчено, бо ліс може зрадити. Так іде лиш опришок — Клям це знає. А раз так — то це Софіюк. Кому инчому бути? Ніч не дуже темна. Клямові видно, як виткнулась якась фігура і знову сховалася. Знав — це опришківська манера: не виходити одразу туди, куди тобі треба. Тепер голову міг прозакладати Клям, що то Софіюк. Що ж із ним робити? Повестися, як із ворогом і вбити зненападу? Заволодіти скарбом самому? Але нашо мені стільки? Ні... Треба розпитатися що і як і якщо це Софіюк, то що він хотів зробити? Чи теж узяти свою пайку й піти, чи хотів заволодіти усім скарбом? Якщо своїм добром, то його право. Але, якщо посягав на все, ну тоді... бережи-ся Софіюку...

Фігура ще раз виткнулася з гушавини, довше розглянулася. То на правду був Софіюк. Клям

не голосно, але твердо вимовив:

— Софіюку! Вийди з гушави й стань ривно.

Софіюк, почувши не знати відки своє ймення отут, серед лісу, де він міг гадати на десятки миль нема живої душі, вмер, просто вмер від ляку. Він коли й хотів би вийти, то би не міг, бо прикипів до місця і не в силі був здвигнутися. Клям помовчав і знов:

— Софіюку! Вийди з гушави, стань ривно й мені пістолета й бартку. За третим разом — не вийдеш, стрілею.

Софіюк отямився. Раз стрілеї, значить не дух нечистий. Вийшов, весь тремтячи, кинув бартку, ніж, пістолета і став, мов його зараз будуть вішати.

Клям вийшов із засідки.

— Здоров!

Софіюк затрясся. Тепер уже він був певен, що се дух, бо дійсного, живого Кляма, напевно, вже повісили в Кутах.

— Чьо си тепеш? Ни пизнав? А добре ти нас вартував у Паленюкового, нима шо казати.— Декуємо тобі від усього товариства за тоту варту.

Софіюк не міг нічого сказати. Губи у нього тремтіли, і він безумними очима дивився на Кляма. Згодом лише зумів, цоркаючи зубами, вимовити:

— А ти живий?

— Богу декувати, а ни тобі! А ти радий був, що я вмер та пишов на Чоралик! Хотів єс громадські гроші забрати?

— И, бигме ні!.. Я хотів лише свою пайку... Я бигме...

Клям змньик.

— Ну ничо, ничо. Добре шо ми вба тут си изийшлиси — йкос поділимося.

— Йой, Боже... Але ци ти живий?

Клям засміявся своїм отим знайомим Софіюкові скрипучим сміхом.

— А ти гадаєш, шо я мертвий из тобов говорю? Ск я вижу, ти дурний був, дурний и зостався.

А ек же ти?..

— Ск я з шибениці урвавси? Я ті искажу, — і в коротких словах розказав йому цілу історію з Баганом.

— А тепер, давай рубати. Половина твоя,

половина моя.

Софіюк аж руками зтріпав.

— Ні... ні... ні. Я ни хочу. Ти бери кіко ти можеш, а я лише свою пайку. То гроші ни мої, ни я їх му й брати. Я лиш то, шо міні належит.

Клям поклав Софіюкові руку на плече.

— Добре, шо ти так ми відповів. Я спробувати тебе хотів. И ек би ти зазіхав на цілий скарб, тобі би не жити. А тепер я вижу, шо ти справжний побратим и тобі мож вірити. Викопаємо цілий скарб, озмемо по своїй пайці, хіба лише трьох ше з наших вмерлих побратимів, шо вже їх пайка пропала, а решту закопаємо в друге місце. Гарас буде так?

Софіюк погодився.

Нараз Клям весь зігнувся, положив руку на уста... Софіюк собі... Завмерли оба...

Чути, виразно чути було, шо йдуть двоє і досить голосно розмовляють, певні того, шо їх тут ніхто не почує. Блискавичним рухом Клям показав Софіюкові сховатися в один бік, а сам безшумно щез за кущами.

Ясно чути два голоси — чоловічий і жіночий. Клям уже знає: се Швед із жінков або з сестров. Шкода, шо не встиг сказати Софіюкові, шо має робити. А зрештою він і сам мусит знати, шо роблять з такими, як Швед.

Кров заговорила Клямови. Ось зрадник! Сам у руки прийшов...

Швед ішов і говорив перебільшено голосно. Цим він хотів показати сестрі, шо нічого не боїться, коли в дійсності боявся. Найбільше, хоч то крив від самого себе навіть, найбільше отого цигана. А шо як він устане? От горбик, де його заховано...

— Ти лиш ничо ни бійси, бо шо тут у лісі? Ничо! Самі смереки.

— И, я, циган! — обізвавси на раз голос. Швед одразу весь похолов і в туж мить почув, як його жажнуло щось попід коліна. Він упав, не встигши навіть крикнути, а на нього насіло двоє... Один ударив ручкою пістолета прямо в лице, розбив зуби, ніс... Другий вимітував зброю з-за пояса. Сохрана, як тигриця, кинулася на опришків. Рвала їх руками, кусала.

— Дай їй добре, а я сам! — крикнув Клям і обкладав нерухомого Шведа страшними ударами своєї страшної бартки. Софіюк вдарив Сохро-

ну по голові, вона завизготіла якомсь по-нелюдськи і впала, дригаючи одразу двома ногами. Софіюк для кріпості ще раз ударив її по голові й кинувся знов до Шведа. І саме в пору, бо той отямившись від лютого болю, переконавшись, що то зовсім не нечиста сила, а щось цілком реальне, рвонувся цілою своєю силою до боротьби. А силюнька ще зосталася у Шведовому толубі. Удесятерилася в передсмертнім жаху — і знов Швед так підкинув собою, що Клям, прото дужий, а злетів, мов фоя гет! І, може, зумів би скочити Швед на ноги, і, може, би тоді вихід битви був би не рішенням, але тут підскачів Софіюк і вдарив Шведа понизше живота. Заверещав Шведюк не своїми голосами, в'ючись по землі від нелюдського болю, а два опришки наїли на него й били. Били люто, без милосердя. Били довго, аж поки Клям сказав:

— Най-ко! Ни траба го вбивати. Най хирієт, а ни вмре видразу! Най кимує, ек опришків ловити.

Відтягли брата і сестру трохи вбік, а самі почали рубати заповідного штуба. Підгнило дерево за усі роки, легко рубалося — скоро показалися рядочками зложені бордючки. Нічого, сухі — навіть не поцвіли.

— Но! Бери собі свий, а я собі свий. А цес Онуфраків поділимо по половици. Решту несім у друге місце.

І ще раз, вдаривши Шведа в розбиті зуби, пішов Бойчук, за ним Софіюк...

Швед і Сохрона очунали під ранок. Вона раніше і стогнучи, пробувала очугити брата. Ледве зайшли потім до Перехресного: замалим не цілу днину йшли. На вулиці хто не побачить їх побитих, злорадно питає:

— Доброї днини, пане війтику! Шо то вас та укрумендовано? Май добре докладено ручок! Шкода, шо там сми ни був. А то й я би своїх додав!..

Швед уже не в стані нічого й сказати. Похиливши голову йде, ледве ноги пересуває. Тиждень похворів Швед Уласій і помер. Скоро за ним і Сохрона упокоїлася. Зосталася Олена удовою з дітьми. Громада їй простила, не мстилася за чоловіка. Так закінчилося Шведове життя. Перед смертю казав сестрі, що то таки циган усе. Він і Софіюка з Клямом накривив, а таки ни дав узе-

ти гроші.

Сохрона казала:

— А ти гроші ни закляті були. Чісті!

— А вин однако переніс си й на чісті.

В тій вірі й помер. Потомство його й сьогодні є в Перехресному: Уласій Шведюк та Юра Шведюк сини Михайла.

Гроші ті, що Клям із Софіюком перенесли на друге місце, відав і досі стоє у Чоралику ни кивані, бо біда ни дає їх кинути. А більше, мабуть, тому, що Клям загиб, Софіюк не знати де подівся, а більше про ті гроші ніхто не знав.

Що си стало з другими опришками, з тими, що так щасливо вийшли з Кутського катушу? Подалися всі на Буковину, чи як вони говорили, з волошенами літувати.

Першим, хто вернув звідти до рідного краю, був Куділь, але нещасливо погостив — загиб скоро: Пострілив хтось, але не знати хто. Вістка про погибель Куделя дійшла до опришків не скоро. А тим часом знайшовся і другий охотний їти в рідні сторони — то був Грицьо Козман. Властиво не так він, як його жінка Маруна. Він бо взяв жінку з собою. Дітей у них не було, отже, вона ходила з чоловіком усюда, й не раз її честь була у небезпеці, коли голодні на жіноче тіло опришки заздрісним оком дивилися, як на їх очах Грицьо уводить жінку до печери.

Так ота Маруна забанувала за своїми Головами. Там же куми позостали, сусідки, а тут нема з ким і побрехати, нема перед ким похвалитися уборами. Бо Кознек і сам ходив гордо чюкітно, і жінку так водив. Насіла й насіла Маруна на чоловіка аби йти т'хаті.

Він її доказував, що жити спокійно навряд чи вдасться — минуле не дозволить, але вона все казала «йкос».

— А чімунь Швед та й інші повертали т'хатам та заплалили кому слід та й жиют собі, газдуют. А ти би ни мих? И ти такий самий поренний, ек инчий!

— А виділа-с, ек Швед погостив?

Це Грицьо нагадував жінці смерть Шведа, про яку своєчасно було й сюди опришкам донесено.

— А шо го попацило на чужі гроші. Най би ни кєвав, то жив би та й жив. Супроти нечистої

сили вуювати, так?

Сюда дійшла бо версія, що дійсно нечиста сила вибила Уласія й Сохрону на Чоралику. В передсмертні дні не раз Уласій говорив це Олені, а від неї вже й пішло. А клям мовчав, що то була нечиста сила, бо не в його інтересах було розголошувати таємницю нового місця схованки скарбів.

Маруна сильно насідала на чоловіка, бо їй було скучно. Рисувала перед ним картини спокійного, безтурботного життя, пошани.

— Хіба би й тебе ни могли покласти вйтом? Шо ти вже ек остатне теле у бога ззів?

Словом, грала на всіх струнах свого франтовитого, але не дуже розумного чоловіка. Він і сам був не проти того, щоб замінити блудяще опришківське життя на спокійне газдування, та ще як би приправлене людською пошаною. Але на перепоні стояло одно — брак грошей.

Грицьо не вмів, як другі опришки, приховувати монету на чорний день. Він тратив усе, що діставав, то на їду, бо любив смачно попоїсти, то на лудине для себе й для жінки, бо любив файно вивбиратися, то завше брав що небудь чудне — то картину, яку візьме у золотих рамцях і носить її потім у бесагах, а товариші сміються. Рама з картини визирає чотирма боками, тертіла має цілком не привичний для гуцульського ока вигляд, більше нічого до бесаг покласти не можна, бо картину порвеш. Товариші сміються, а Грицьо таки носив то з собов, ту здобич, витягне на спочивках і любується картиною, часто навіть поставивши пейзаж догори ногами. І носить доти, доки десь або хряпне рамою так, що вона розлетиться на тріски, або картину продірявить у бійці чи при втечі. Взагалі естет був Грицьо Козман і любитель людської пошани. Тому й одягався пишніше всіх опришків.

— Єк тебе видіт, так тебе садять, — любив говорити.

Перспективи, рисовані жінкою, манили, але брак грошей унеможлилював реалізацію того всього. І задумав тоді Грицьо лихе діло.

Був у Василюковій ватазі опришок Пелех, цілковита протилежність Козьмивському. Коли той бухнув усі гроші на вбери й смачну їду, Пелех їв, що попалося, а ходив завжди у сорочці-ма-

занці — тобто моченій у маслі: то така добра штука — і прати не треба й нужна ни заплодиться. Гачі на ньому дублені, полатані й виляпані, на голові, ек зима так літо, клепаня. Але зате в очкурі обшитий пасок повен червоних. Саме повен, навколо всього тіла. А окрім того ще й в бордюку сороківці — то само собою. І не довіряв тих своїх багатств Пелешіна ні землі, ні камінню, ні дереву — носив як день, так ніч із собою і сокотивси завжди.

Усі знали, що у Пелеха є гроші, але ні у кого, буквально ні у кого ні разу не постала думка якось заволодіти ними. Честь опришківства того не дозволяла. То вже був би останній чоловік, хто би посяг на добро свого побратима. Разом жити, разом життем важити, разом у найгіршій випадку і на шибеницю йти, та щоби один одного обкратити — фе! Не допустився би того ні один опришок. А як би й допустився, то не пожив би тих грошей: убили би товариші за порушення товариської етики.

То ж, коли задумав лихе діло Козмин Грицьо, то таївся з ним не лише перед жінков, а й перед самим собою навіть. Почав здалека. В присутності Пелеха банував за рідним краєм, згадував Голови, а при тим Жаб'є, бо Пелех був жєб'євский. Згадував знайомих, якісь туземні минулі хвили. Казав, що хоче кидати вже Буковину, бо тут чоловіка пуд си бере. Лиш коби було з ким іти. Бо то баба — що ж баба. Вид неї порятунку нема, ек си шо трафіт.

Пелех, жартуючи казав:

— Шо ж ти будеш із своєв жинков набуватися, а другий, хто пиде з тобов, ме лиш си облизувати?

— Та вже би йкос си ділили...

І так раз, і так два, і так кілька. Підходив з усіх боків. Уживав і тих аргументів, яких уживала супроти него сама Маруна.

— Ци тобі отак вічно ізворами гонити? Та же інші люде си вертают, та дают кому шо траба, тай живут. А ти би ни миг?

Крапля камінь довбе. Коли так відбулося не раз і не десять разів, почав Пелех думати, що тут він тільки тимчасово, а що сьогодні чи завтра треба вибиратися домів. Козмин радив нічого нікому не говорити, а то просто відійти потай-

кома:

— Бо ти видиш, ек велика гурма, то ничо ни вийде.

— Швед ни скликав гуртив, сам прийшов, дав Фішерова та й пишов. А ек би прийшов з легінями, ни дозволив би Фішерина усім на земню сідати.

Аргумент був правильний — і Пелех дався підбурити. Нікому нічого не кажучи, Пелех із Козманами відділилися уночі від побратимів і пішли.

Маруна йшла весела, повна надії на побачення із своїми. Пелех теж був веселий, бо він і завжди був такий. Не сказати веселий, а добродушний якийсь, товариський.

— Може, бис поніс мою тертілу, Пелешуку, ти їден?

— А чіму й ні. Давай понесу.

І бере чужу вагу, несе, аж чысом плечі намулить. Отакий був Пелех. Такий він був і тепер, рівний характером, услужний. Все з Маруною заграє, а вона сміється до нього. І обом їм весело. А Грицьо йде темний. Наближається давно надумана хвиля, але важко від того. Як-не-як, а треба йти супроти всіх понять, супроти всіх традицій. Ні на хвильку не сумнівався Козмин, що якби зараз трапилась яка небезпека, то Пелех життям би наважив, а не лишив би побратима в біді. А от він, Козмин, таке задумав. Та все ж як надумав, то треба кінчати.

Ся ідея занадто довго володіла Грицем, аби він від неї відмовився. І от давно пожаданий момент надій прийшов. Ночували вони десь у дикому місці, бо йшли такими бердами, де й людська нога опередь віків не ставала. Розіклали ватерку. Пелех ліг спати. Козмин узявся вартувати пів ночі. Маруні не спалося й вона лежала горілиць та дивилася в далеке зоряне небо. Потім зачала отік дрімати потрохи, коли виразний звук зведеного курка пістоля підкинув її так, що вона зразу сіла.

Перша думка була, що грозить якась небезпека і чоловік готується її відбивати. Але одного погляду на чоловіка досить було, аби виявити, що жодної небезпеки немає, а просто Грицьо хоче вбити Пелеха. Як звинна лисиця, скочила Маруна на коліна і вхопила за руку чоловіка.

— А най-ко, най-ко... А шо ти задумав, бійси Бога! Та то ж чужі гроші, а ти на них си злакомив!

Трохи, може, дивне поняття Маруни про чужі гроші, бо ті, що награвував її чоловік, по корчмах та по панських дворах, тих вона аж ніяк не називала чужими. Але тут се для неї було ясно: видимо чоловік брав гріх не одмолимий на душу, за який Бог не простить, а доконче покарає.

За всяку ціну треба було не допустити чоловіка до того гріха, і вона висла на пістолеті, шепотіла, заклінала. Грицьо аж скочив від злості, казав жінці, й її заріже.

— Ци ти вже з ним ізлигаласи, шо так за ним бануєш?

— Ни знаю ни коли й нічого, лиш знаю, шо тоти гроші нищесте на нас прикличют. От най-ко, Грицуню, дай покі!.. Ни хочу я ничьо, ек ти меш побратимуков кров'ю тото купувати.

А потім штовхнула Пелеха у бік ногою. Коли Пелех опришківським звичаєм одразу скочив на ноги й побачив Гриця з голим пістолем, Маруна шепнула:

— Шос у лісі ходит.

Усі троє притихли й слухали шумів у лісі, напружившись Козмин, аби скрити своє хвилювання, устав і пішов у ліс, ніби подивитися, шо там є, а Пелех допитливим оком глянув на Маруну. Вона потушила очі, і в тім русі пізнав Пелех усе. Навіть не питав. Догадався, чому у Гриця пістоле було зведене, чому Маруна його, Пелеха, у бік штовхнула. Підняв лице жінки за підборіддя.

— Правда?

Маруна кивнула головою. І питання і відповідь були подвійні. У запиті Пелеха звучало — чи правда, шо твій чоловік хотів мене вбити й чи правда, шо я тобі подобаюся? А Маруна відповіла, шо і те, і те правда.

Грицьо вертався. Пелех устав і з заклопотаним виглядом оглядав пістоле.

— Ану-ко я пиду в той бик ишше си подив'ю: шош там гейби шимнуло у лісі.

І поспішною ходою пішов. Зайшов у гуцину, зник з очей і — тільки його і бачили. Грицьо із Марунов чекали скільки чекали, а потім Грицьо догадався.

— Бо ти відев му сказала, курво, ти непокрита!

Маруна здвигнула плечима.

— Ничос ми му ни говорила, а лишень вин мав відий очі тай видів ек ти на него лагодишся ішше з початків.

— Ні... ні... Я си сокотив! Це ти му сказала — і кидався жінку бити. Але вона коротко й рішуче сказала:

— Ек меш мене бити пусто дурно, то я вид тебе пиду гет.

— Змовилисти си.

— Ни змов'єласи, бо я ничо ни знала, а лиш ті кау, шо нім меш мене бити, йду у безвісти сама.

— Згинеш. Звір ти иззіст.

— Най буде. Від звіра виховаюся, а вид лютого напасника ні.

Ще таким тоном ніколи не говорила Маруна з Грицем і Гриць упокорився.

— Най, будемо видіти, ек тот рахунок ме далі ити, — і замовк.

Капітуляція була повна. Але надії на скорий і легкий викуп трісли. Грошей у Гриця не було й доводилося жаліти, що кинув товариство. Там був хоч вірний прибуток, а тепер що? Там не дуже то багато здобудеш, Туманюк до ватаги не прийме — виходило цілком кепсько. Грицьо був лихий на жінку, що вона йому перебила всю рахубу, лихий на себе, що слухав жінки: було би бурнути з пістоля, враз розтріскав би голову, а тогди нехай говорила жінка що хотіла.

Так воно й вийшло, як думав Грицьо: зостався він безробітним. Попробував напасти сам один на чоловіка, що їхав фіров із Кут, але так нещасливо, що одразу його впіймали, і в той же день відправили до пана Фішера.

— А... а... а!.. Старий знайомий! Ну. Як же вам там ся поводило після втечі? Як добре це у вас вийшло, на правду. І то Грицьо Баган усе сам? Ой, видиться мені, що його хтось направив. Мабуть, Василюків, бо то з усіх вас голова найрозумніша, Ну, щож... Попався, Грицю, вдруге, тепер не вислизнеш.

І давав зрозуміти, що то від нього, Фішера, буде залежати — або признати Гриця давнім утікачем і поновити вирок про шибеницю, або вважати за нову людину й судити лише за невда-

лий напад на Кутській дорозі, або при певних умовах, і зовсім пустити, бо напад, та ще невдалий — то ж дурниця.

Грицьо казав, що дасть за себе викуп, але при собі не має.

— Пустіт мене, пане. На Березові є євир, а близько євора закопані мої гроші: кітлик з червоними тай коралі. А верх коралів хрестик мосяжний, а зверьхи круг воску.

Фішер сміявся. Він знав економічний стан кожного з опришків не гірше за них самих.

— Брешеш, Грицю. То тобі хтось говорив про Березів, а в тебе, кілько ти є на світі, не було кітлика з червоними. Сиди трохи, може, надумаєш кращого. А що йому надумувати, коли справді немає нічого. Та десь доля за такими дурнями стоїть, бо такі визволився Грицьо з неволі за чужі гроші. А то так си стало.

Пелех як пішов від Козмина з Марунов, то подався прямо на Жебе. Там мав приятелів і міг сподіватися, що його приховають поки що. А там далі видно буде.

Так воно і вийшло. Випадок із Грицем показав Пелехові, що відмовляти собі в усьому ради золотих і срібних монет не варто, бо може трапитися як не Грицьо так Козма, не Козма так Михайло, а другої Маруни не буде поблизу, отже, всі ті жертви можуть піти на ніц.

Тому Пелех, хоч це не було цілком у його характері, почав трохи витрачати свої гроші. Не на себе, не на вберю чи там їду, а просто гостити людей: йому почало робити приємність, що от люди п'ють. Їдять, набуваються, а він, Пелех, стане й скаже:

— Харчуйте, люде, харчуйте. Беріт шше, замовете пива ци горівки — я все плачу.

І люди п'ють, вихваляють щедрість Пелехову, величають його, а йому чогось приємно.

От раз гостив Пелех людей в шинку в Прокопіци у Жеб'ю-Синицях. Бо то Жеб'є горде село. Жебивце кажут, що такого ек їх село нема іншого в світі. Та мож і повірити. Велико розклало си. І Жеб'є-Ільця, і Жеб'є-Синиці, і Жеб'є-Слупейка, і Жеб'є-Магура — все одно село.

Так от у Жеб'ю-Синицях шинок держала Прокопіца. То був Прокопей Плетеник — газда поганенький. Він сидів у верху, а жінка його, баба

руча на все, уна близько дороги тримала шинок. Не раз у тому шинку напивався з людьми Пелех і всі бачили, що коли приходило платити, розшпінкаєт Пелех бордюжок і берет ізвідтив сороківці. Бачили те всі, підсмішували си з Пелеха, що видокрадуть му ти сороківці, але нікому в голову лихе не приходило. І прийшло воно лише тому Прокопееви. Був раз у шинку жіночому, бачив як Пелех розплачувався і з тої пори не міг спати, все думав, як би поживитися з того бордюка. Був боязливий і боявся сам, тому думав ким би виручитися. А був у нього одним оден син Гаврило, років 15. Солодїй був: під очима все синці, лице бліде. Помагав матері в шинку, батькови коло господарства. Розуму був не високого, що би не сказати — цілком дурний. І Прокопей надумав повершити усе діло синскими руками. Відкликав у бік і навчав. Гаврило лиш хитав головою й казав, що все зробить. У обох них, і в батька, і тим більше у сина, не ставало розуму обдумати то якось щільніше, аби пальців не було знати.

Вийшов Пелех із своєї засідки, прийшов до Прокопїци набути си трохи. Пив шо пив, стало йому душно, то сказав людям:

— Пийте-ко, саракі, пийте я все плачу, лиш пиду на груничок, спічну собі трохи.

Гаврило Плетеників то чув і рішив, що оце саме спосібна хвиля. Вертівся тут, у шинку й товариш Гаврилові — Марусюків Дмитро, теж під пару. І віком, і розумом.

Гаврило крикнув:

— Дми! А йдїм-ко у грунь ворине закладати.

Дмитро, нічого не знаючи, пішов. А по дорозі йому і каже:

— Видів-єс бордюх у Пелеха? Дея міні сказали, шо там повно червоних. Та й я хочу то-то видикрасти. То ти закладай ворине, а я пиду ид Пелехови. Єк усе зроб'ю, прийду ид тобі, мемо ше обоє закладати. А витак, єк шо ме хто говорити, то ми ніц ни знаємо, ми плит закладали. Правда мудро?

Це було дуже мудро. Дмитрик закладав ворине, а Гаврило йшов ид Пелехови. Пелех лежав розкидавшись. Він не спав. Чув у всьому тілі блаженну втому: вчора набувавси из любаскою

цілу ніч, сьогодні пив, що ще потрібно для краси життя?

Гаврило підходив навшпиньки. Але не знав що робити і як. Чи вирвати бордюжок з-під голови й тікати — так подогонить Пелех і вб'є. Ми, може, підїждати поки Пелех всне? Підїшов Плетеник, перекинув рота й питає:

— Можна, я вас, пане юнацій, повбїськаю?

Добродушний Пелех нікому нічого ніколи не відмовляв.

— Та пообїськай, сараку.

Гаврило сїв. Пелех положив йому голову на колїна. Ськає. Дмитрик кинув закладати ворине та підглядає за товаришем. Гаврило нишпорить очима, руки йому починають тремтіти. Наглядїв пістолє за ременем у чохлаї.

— А шо то у вас, пане юнацій, за капшучок такий?

— То пістолє.

— А дайте-ко я си подив'ю. Шім з роду не видїв юнацького пістолєти.

Пелех витяг і дав. Гаврило обзирає, звїв і бур-р! Пелехові в груди. Розворотило груди начисто. Пелех загиб і не крикнувши.

Гаврило вхопив бордюг й тікати. Дмитро за ним. Але все ж стїльки розуму ще стало у Гаврила, щоби заховати бордюжок під камїнь. А тоді побїгли обоє хлопчїша до корчми.

— Там шос бовхнуло у лісі... Ми закладали ворине... Хоч подивїтци котрий — ворине закладене... а то лиш бур-р на грунику... Ми си напудили й утекли...

Уся корчма зрушилася — всі пішли на грунь. Лежить Пелех розволоченими грудьми, його ж і пістолє тут, розряжене. Взяли хлопців на допит — чи не чули якої боротьби, чи не бачили щоби хто стояв... Ні. Не чули і не бачили. Городили собі ворине та лиш учули як бурнуло шос. Злякалися і втекли.

Побїгли в усі боки люди — чи не знайдеться деяких слїдїв. Ні, нема нїде нічого й нікого. Але, хто був уважнїший, дивився на хлопців. Вони поводитись дивно. Особливо Гаврило. Він тіпався усїм тілом, видимо не знав, що йому краще — чи бути тут, на людях, чи піти геть. То поиривався йти, то знову вертав. На Пелеха уникав дивитися, а коли дивився, то лице йому пере-

смикувало судорогою. Другий, Дмитро, був наче прибитий. Очі широко отворені, нижня щелепа обвисла. . . Коли хто до нього звертався, він довго не відповідав, видимо був зайнятий другими думками.

Шепотом, один одному, особливо баби, почали люди звертати увагу на хлопців. І чим далі скупчувалася людська увага, тим ясніше всім ставало, що тут щось не так. І Прокопей якийсь чудний. Сується, руками в безладі розмахує.

— А шож. Злодій у коршмі багато. Підгледів, шо у Пелеха гроші є. . . Ци, ниправду кажу, шо?

Але шо ж, доказів жодних нема. Розпорядився вїт дати знати про те все до Кутів, а разом і Пелеха туди відвезти. Знесли трупа на дарабчину — була злагоджена на Черемоші. Поплив Пелешіна в останню путь. А в селі в той же день було чути:

*Ой, кувала зозулиця сива та маленька,
Искладена на все Жеб'є співанка новенька.
За ворота в папороти євир зелененький.
Загиб, загиб у Синицях Пелех молоденький
Не загиб вин за ти воли, а ни за ті коні,
Але загиб за стрівбочку та за ти чирвоні.*

А далі оповідалося все з найменшими деталями.

*А зозулька міні кує, де би ни кувати,
А вже пишли два хлопчішя
у Грунь закладати.*

*А зозулька міні кує все в лісі, в ізворі.
Уни, мамко, все заклали, ше пишли ид горі.
А я знаю, моя мамко, високії верьхи.
А вни біду наробили на Синицях зверхи.*

*А я знаю, моя мамко, яку наробили,
Уни в верху на Синицях Пелешюка вбили.*

Як-не-як, се була подія на все село. Тільки й бесіди було про це вбивство — і вже ніхто не мав двох гадок: ясно було, що безпосередніми справцями були хлопці, а вдохновителем Прокопей.

Коли, так у два дні — знову новина! Приїхали два кінних гайдуки і нікуди не заїздили — прямо до Прокопці, а витак до Марусяка. Забрали обох хлопців.

*Вилетіли з Станіслава потетка дивнії,
Виїхали на Жеб'єчко жовніри кіннії.
А ти знаєш, товаришу, за ким виходили?*

Та за тими легінями, що Пелеха вбили.

Відмітила свідомість громадська й те, що коли пішли уверх і сказали старому Плетенюкови, що сина його взяли жовніри до Кутів, то Прокопей прийняв ту звістку спокійно, і навіть не зійшов униз, щоби хоч попрощатися з сином.

— Ни маю на кого маржину лишити.

За те міг чути у неділю, коли зійшов до церкви, як дівчата й парубки навперейми вигукували:

*— Иде вода из потока, клекочі-клекочі,
Ити Прокіп из горіцця ни хочі, ни хочі.
Але у тий полонинці заблеєла вивця,
Сходи, сходи Прокопею, ти в цему завидця.*

Марусяк старий зараз же другої днини пішов у Кути викупляти сина, а коли про таку ж потребу говорили Прокопееви, то він похмуро відмовляв:

— То у Марусюка червоних напреталоси, то вин і пишов. А ек такі калаї ек я? Що я дам у Кутах? Хіба би шкуру з себе!

Він гадав, що як піде й собі викупляти сина, то зараз люди скажуть: «Значить, має з чого!» Пелехові сороківці допомагають. І знову доказ. Словами у співанці:

*Бери воду з переводу,
А вода булькоче.
Дмитро сина викупує,
Прокопей ни хоче.*

Підінші обставиин та Прокопці зв'язала би чоловіка та послала до Кутів викупляти сина. І гроші б знайшлися, і все. А тепер Прокопці ходить, зіклавши руки та тільки зітхає.

— Ой, побило мнє трьома нишшестями. . .

А коли ти говорять про потребу клопотатися за сина, починає стогнати.

— Ой, бідочко моя, ек нима з чого покегнути. Роки кішкі, заробітку нима.

Та вже хтось напоумив Прокопея, що він гірше робить, заставляючи хлопця у катуші.

— Таж ек взмут на муки, то хоч икий твердий, то мусит си признати, ни то ваш хлопец. То ші дитина, кістка мнека, ек папірок. Я ни кажу акурат, шо ваш син то-то зробив, а лиш кажу, шо там діття у Кутах сиде: вни з нивинного зроби винного, бо хлопчіші може такого наговорити, чого й ни було николи.

Се був аргумент правильний. Прокопей подумав-подумав й рішив змінити тактику.

Удаючи все ж бегрошів'я зголосив, що йде в Річку до кума Василя Бісюка. То багач, та ще й хрещений батько Гаврилів — чай же не пошкодує грошей для свого фїїна. Прокопей знав Бісюка, що той і пальцем об палець не вдарить не то для фїїна, а й для рідного сина, але думав ужити Бісюка як ширму: дати Бісюкові гроші, а він мав дати Фішеру. Так і вийшло, як Прокопей думав. Бісюк заявив одразу, що не має не лише зайвих, а й взагалі жадних грошей не має. Але, коли Прокопей сказав, що видатки бере на себе й що Бісюкови треба лише дати свою фірму — а-а, це інша річ. На це Бісюк був згоден, бо з практики знав, що як тільки подержати гроші в руках, то одразу виявляється їх властивість — прилипати до рук.

Пішов Бісюк з Прокопєм, «поручивси» у Кутах за свого фїїна, і Гаврилка зразу відпустили.

Ой, ити би в Річку, в Річку —

Бісюка просити,

Аби пишов вин у Кути Гаврила ручести.

*А ек пишов Бісюк Василь, тай заговорили,
Зараз пани Гаврилечка з неволі пустили.*

Так і скінчилося слідство нічим — не було знайдено винного.

А Грицьо Козмин сидів іще у Кутах, коли привезли туди Пелеха вбитого. Один з вартових кинув до казні.

— Б'ють вашого брата.

— Хто? Кого б'є?

— Ади привезли опришка вбитого.

— Єк му на имне?

— Пелех отік, призвишші.

— Пелех?! — аж скрикнув Грицьо. — А чім убраний?

Вартовий засміявся.

— Вберя на нему пишна, що й казати: сорочка маслена й гачі дублені полатані та й оляпані...

Грицьо тоді до вартових:

— Кличте міні Фішера.

— Ой-га, икий ти цікавий. Лиши варту та йди му Фішера кликати. Мудрий ти дуже.

— Ой, браччіку, идіт-ко борзо, закличете його. Єк му виходити, я вам тото ни забуду.

— А куда маїш виходити? На шибеницу?

Мало не плаче Грицьо. Варт комусь полапати мертвого Пелеха і тайна очкура буде розкрита. Нарешті хтось із вартових змилувався, пішов закликати Фішера. Той з'явився.

— Ну, Грицьо? Що вигдавав? Часу маєш багато.

— Єк би сте пустили мене на волю, так бих вам так дав, що мали би сте з чого жити.

Фішер сміється:

— Це ти знов кітлик із воском?

— Ні, без жартів, пане начальнику. Дайте міні ваше панське слово, що пустите мене на волю, а тутечки, видразу вам дам тільки золотих, що буде й вам и вашим діточкам.

Дивиться Фішер — наче й при собі чоловік, а верзе таке, мов божевільний. А в тім, щось тут та є!

— Даю тобі слово начальника, що завтра тебе пуцу.

— Но, то йдім до трупарки, де лежить Пелех. Лиш аби никого при тим ни було.

Фішер вивів Гриця з камери, сторожа кудись післав, сам увійшов із Грицем до трупарні.

Розпетаний лежав Пелех на підлозі, синій, холодний. І вже йшов від нього дух. Грицьо улякнув перед трупом, помацав очкур і сильно його рвонув. Але покійник міцно зашив своє добро. Зігнувся увесь труп удвоє, але очкур не перервався.

— Дайте-ко, ножа, — якомсь задихаючись сказав Грицьо. Фішер завагався.

Дати опришкові в руки ножа? Тут. Сам на сам... Але перемиг себе й дав. Лише все-ж відійшов до дверей і навіть відхилив їх, ніби подивитися чи не йде хто. Грицьо випоров очкур і подав Фішерові. Ех! Жаль було віддавати, пускати з рук! Мов ковбаса, товстий та важкий...

Фішер глянув у дірку — й зблід аж навіть. Дійсно не бачив ніколи стільки золота. Це, правда, буде на все життя.

— Дайте й міні хоч трохи...

— Обійдешся... Завтра йдеш на волю.

Дійсно, на другий день Гриця було випущено, а Фішер послужив деякий час для виду й узяв обшид.

Грицьо осів після такого подарунку цілком

вільно у Головах, сповнивши бажання Маруни.

Клям-Бойчук закінчив своє життя, як пристойть на опришка — на шибениці. Дивно, що який він був неначе суворий опришок, а любив своїх дітей якомсь, можна би сказати, навіть, ніжною любов'ю. Тоскував без них, хоч ніхто ніколи про те не знав і все стремів додому в Голови, надіючись на таємність свого зимівника. У Волощині нудився, а коли йому стало того забагато, заявив Василюковому, що йде домів.

— Ей! Браччіку! — каже Дмитро. — Ші ни чес. Пережди трохи, би ни було лиха.

Але Бойчука трудно було переконати: що він заберець собі в голову, те сиділо в нім міцно. Тому одної файної днини знявся і пішов. Тим більше, що осінь проходила, скоро зима — однаково десь зимувати траба. Зимовник свій знайшов у порядку, побачив свою Анницю й дванадцятро дробу, тай засів, мов медвідь, у потайнику. Зима була підходяща для Кляма — серен великий, отже, міг дітей видіти скільки хотів. Раз прийшов до свої хати, а там чужа дівчина сидить на опецьку. Питається у Анниці:

— Шо то за дівче?

— Та то Миколки Руснака Вугринового.

Михайло нічого не сказав, лише покрутив головою. Не сидів цього разу довго, побавився з дітьми й скоро зібрався йти пріч. А на відході підійшов до дівчини і, вимахуючи їй перед лицем пальцем, прочитав таку орацію.

— Язичок-мечок, зубки-січок. Шо виділа — ни виділа. Шо чула — ни чула, мовчала, нікому ни казала.

Та як коцнув дитину в голову пальцем, то вона так і перевернулася. Вже Анниця ледве очутила водою. Отакий був палець у Михайла, сина Палієвого. Або раз ішов до найбільшого свого приятеля Гринька. Там хата була велика й піддашшя широке. Та лиш Клям на подвір'я, а кутюга йому під ноги. Блискавичним рухом Клям ухопив кутюгу за вуха, та як урвав нею по слупові, то так собака лиш перервалася надвоє. Гринючка вийшла та лиш похитала головою.

— Цес і вид вовка миг би си оборонити.

Так, може, й би визимував си Бойчук, але...

Але Самсона звела зі світу Доліла, а Бойчука — Анниця. Не жінка, ні, а друга, та що в Зеле-

ним, Федоришиного жінка.

Те, що була у Кляма любаска — це ще зовсім не означає, що він не любив своєї Анниці. Ні, він її любив, поважав як матір своїх дітей, заподливу господиню, що вміла одною своєю силою тримати усе господарство й годувати дванадцятро дітей. Але Анниця Федоришиного — то... То така була баба, що й святий би си злякомив. Вертка, гомінка, гнучка, як ласиця, весела, балакуча, жаглива. Як уп'єтси губами, то чоловікові аж моторошно стає. Тому не забував її Клям ніколи, й не хотів аби й вона його забувала. Знаючи її темперамент і охоту до чоловіків, хотів забезпечити монополію й заприсяг Анницю на вірність.

Жінка не потрібувала заприсягатися, бо в її вірності був певен, а заприсягнув любаску. Урочисто на солі. Коли довідався вперше, що у його відсутності знаходила собі з тим і з тим, хотів бити. Але стало жаль. Як подивився на це красиве гаряче тіло — не піднялася рука. Лиш погрозив. Коли довідався вдруге, рішив заприсягти на солі. Не хотіла Анниця, дуже не хотіла. Всі свої чари пустила в хід: і обіймала, і притулялася, і вигадувала такі ласки, що перед ними жоден чоловік не міг би устояти, але Клям уперся й перевів ту присягу. Звелів насамперед запалити у печі. Потім узяв топку солі, уткнув у трійцю три свічки й запалив. Звелів Анниці розібратися до нага, розпустити волосся й стати на коліна перед образами (красива була дідьча баба, як виточена). Два пальці поклала вона на ту топку солі, а Клям поставив їй на голову трійцю з запаленими свічками й велів повторяти за собою слова священної присяги.

— Присягаю перед Пречістов, перед Господом Богом, перед светим Миколаєм і всіма святими, шо через цілий мій вік ни буду любити ані з паном, ані з Иваном, а ни з жадним чужим чоловіком и хлопцем, ни тільки иршеним, але нииршеним. Лише з своїм любасом Михайлом. Та ші трохи з своїм рідними чоловіком. А ек бих тоту присягу поломила, аби си розсипала їк та силь, котру мечу у воду.

При тих словах Клям велів Анниці кинути сіль у цебер із поміями.

— И шобих так згоріла, їк ті свічки, котрі

мечю у піч.

Клям подав Анниці трійцю, велів висмикнути свічки й кинути в палаючу піч.

Витак звелів цілувати всі образи. Притихла Анниця по тій страшній присязі й деякий час чула себе неначе зв'язаною. Але темперамент брав верх: чоловік був тухтій, Клям далеко, а потім і зовсім подався кудись Волощинами — і Анниця не бачила вже більше причин додержувати тої присязи.

Коли Клям появився знову на галицьких обрях, то він мусів до деякої міри примиритися з поломненням першої присязи, бо дійсно — сам був у безвістях, можна було думати навіть, що на тім світі, тут уже діло таке.

Правда, для підтримання авторитету узяв Анну до комори, прив'язав косами до лавиці й бив намоченим у росолі посторонком, веліючи признаватися з ким була за той час. Анниця кричала, плакала, напружувала всю свою пам'ять, але більше п'яти-шести імен пригадати не могла. Тоді Клям повів Анницю у хату скласти ще страшнішу присягу — на бартці. Анниця присягла, але...

Але оце почув Клям, що присяга знову зістала поламаною — й тепер рішив уже добре провчити зрадливу красуню. Вибрався із свого зимівника і подався у Зелене.

Йти було легко, та ще загалом Бойчук був легкий на ходу, хоча й здавався незграбним на перший погляд, але в дійсності був жвавий, швидко орієнтувався, а ходив невтомимо.

От уже й Річка-Зелене. Перескочив Клям через ворине і... нараз шість вистрілів пронизало повітря. З шістьох крісів жახнула засідка в Кляма, але ні один не поцілив так добре, аби вбити опришка одразу. Поранили плечі, ноги, руку, стегна, шию, бо стріляли шротом. Клям як кинувся у тім болю, то шість прясел плоту собов утер і тоді тільки впав. Надбігла ровта, били його ще непритомного, бо боялися і лише потім ізв'язали. Підопхали кіл під ремінь Клямови й так занесли до корчми. Там переночували, на наступний день узяли кляма на дарабу й відвезли до Кутів.

Ну, що ж... У Кутах річ відома: раненого, слабого Кляма взяли на муки, але тут він пока-

зав усю свою твердість духа й на допитах ляв своїх мучителів. На запит «Хто твої товариші?», казав:

— Дуб та смерека, клав би вашій матери! Шо, може, мене пустите з шибениці, терьхав вас у с...ку.

— А де твої скарби?

— У с...ці мої скарби. Шо взев, то ззів, у горлянку пишло, псами вашу маму.

Билися-билися власти, так і нічого не могли допитатися у Кляма. Аби знов не втік, провели суд бистрим темпом і повісили таки там же, у Кутах, як ото йти у горішне місто, там є каплиця, а далі червоний хрест. На тім місці, де тепер хрест, давніше стояла шибениця. На ній і повішено Михайла Бойчука-Кляма, сина Танасієвого, дедю дванадцятьох дітей.

Отакі давно були люди, шо си нічо ни боєли. А ни так, ек тепер: шо взели білі рукавички та й си заженут...

Сходило, сходило поволі з лица землі славне покоління опришків. Василюків, Дуняй Фелеш не верталися до Галичини і zostалися на Буковині. Деякий час ходив Василюків у вопришках, а потім сів на землю, одружився й мирно собі газдував.

Найдовше за всіх затримався, не змінюючи своєї опришківської позиції, Куділь. Він не захотів залишатися на Буковині і повернувся в Галичину. Ніхто не знав достовірно звідки він родом, але, здається, з Жаб'я. Коли в дальнішому, після деякої перерви, на горизонтах опришківства з'явився Штола, ходив Куділь і з Штолою.

Знамените в історії опришківства пограбування казначейства у Вилавчу відбулось при безпосередній участі Куділя.

Штолу схопили і повісили з деякими товаришами, а Куділь знову залишився один. Гей би, як безробітний. Якийсь він був, як кажуть, нарваний. З ним важко було ладити: він міг розсердитися за найменшу дурницю. А вже як він на когось розсердився, то це не жарти: Куділь був натура мстлива.

Раз він посварився в шинку з Мішком Лаб'юковим і сказав, що буде це йому, Мішкови, пам'ятати. Мішко був не з полохливих і відповів, що він не боїться і десятих таких, як Куділь.

— Ни боїшся? Дивиси, аби ни вергси!

— Иди, иди гет видси, поки ни битий!

Куділь і справді пішов, але всі так і сказали, що тепер Лаб'юка дні пораховані. Так і вийшло.

Мішко був не бідняк. На престольний празник, на святого Дмитрія, у нього завжди влаштувався великий обід для родини і добрих знайомих — збиралось багато народу. Ось власне цей момент і вибрав Куділь для своєї помсти. Щоби доказати, що, мовляв, не врятують тебе і люди.

Прийшов і засів у хліві. Точного плану у нього не було — надіявся на випадок...

Але випадок не підвертався, і сидів Куділь довго, вперто, до самого вечора.

А ввечері пішла служниця Лаб'юкова набрати води, а Куділь схопив її і давай тягнути в хлів. Дівка почала кричати, вирвалася і забігла у хату.

— Йой! Мене хтос имив й тягнув у хлів... Видно, хотів мене ниволити... — назвала речі своїми іменами.

Лаб'юк був п'яний, значить, хоробріший більше ніж потрібно. Схопив мітлу і побіг у хлів. Там було темно. Лаб'юк з прокльонами почав кричати, щоби напасник виходив.

А Куділь — бах з рушниці! І вбив Куділь Мішка Лаб'юкового.

Повибігали гості на постріл, а йти кожен боїться. Стоять тільки і кричать. А Куділь їм з темноти:

— Ни бійтеси!.. Ідіт сміло! Це я, Куділь. Я показав Лаб'юкови, шо то значіт заходитиси з опришком. А тепер я собі йду.

І чути було, як скочив через вориння.

Осмілілі люди принесли світла і пішли в хлів. А там є що подивитися!.. Немов маку насипав там Куділь з рушниці. Насипав шротами в ноги та й усе тіло Лаб'юка!..

Коли після Штоли почав гриміти отаман Левізорчук — Куділь прийшов і до нього. Був уже старий, а Левізорчук-Панькевич хлопака. Тай каже Куділю:

— Чиму ти сам ни бересси за отаманство? Кому бути отаманом, ек ни тобі, старішому из опришків?

А Куділь лиш рукою махне. Не захоплювало його отаманство.

Левізорчука він розкусив відразу і давно уже говорив:

— То ни наша кістка! Дивіцци, аби ші якої зради вид него ни було.

Левізорчук, насправді був не щирий гуцул. Батько його служив ревізором, дав сину яку-неяку освіту. Антось також і сам служив деякий час ревізором. Але опустився, розпився і пішов у розбій. Як грамотний, виділився відразу. Після смерті Штоли став отаманом.

Але правду казав Куділь: Левізорчук двоїть. Був отаманом опришків і один час навіть дуже відомим, і, як підслідив Куділь, заходив на Річку до начальника пушкарів Дуні.

Коли Куділь визнав точно, він поділився своїми враженнями з дезким з товаришів — і за Антосем почали приглядати. Втім Антосю неважко було обдурити простодушних гуцулів: він так спритно повів справу, що опришки нічого не могли помітити.

— Певно, ти змилився, — казали Куділю. Але Куділь знав, що не помилився і стеження за своїм отаманом не припинив.

Однак Антосій виявився більш хитрим ніж Куділь і всі його товариші. Він вів переговори з Дунею та іншими властями не сам, а через підставних осіб — Грака, Стефана. За ціну власної безпеки продав всіх товаришів.

Оголосив похід за границю, зібрав всіх опришків в Головах, пригощав їх, а потім повів так, що вони всі попали під постріли пушкарів.

Куделя ранили в ногу в цій перестрілці, але він все ж встиг утекти. Коли відбіг стільки, що міг не надіятися погоні, зупинився, сам собі перев'язав ногу... і повернувся назад. Душа його горіла помстою. Він був упевнений, що це справа рук Левізорчука.

Прийшов на місце сутички, але там уже нікого не було. Лежать тільки обібрані трупи товаришів опришків.

Нога страшно нила і не давала йти, але Куділь був упертий і хотів спочатку помститися, а потім лікуватися. Йшов стиснувши зуби. Прийшов до хати мами Левізорчука — там ніхто його не бачив і не чув. Як у воду впав Антось.

Нога у Куделя розпухла, він ледве рухався, але все-таки ходив, розпитував, шукав слідів, і,

напевно, вбивби Левізорчука, якщо би той не пішов далеко і то так, що не залишив найменших слідів.

Коли Куділь переконався, що Левізорчука йому не знайти, пішов під Кременицу, засів там у приятеля свого Юраша і лікувався.

Лікуватись прийшлося довго — надто натрудив ногу. Але вичухався. Тільки залишився хромим.

Під весну надумав Куділь піти на Жаб'є-Підкринту. Пошкандибав через Комарничий. А Стефан Грак йшов з Голов, з Виходу. Дивиться слід. В селі сказати, сніг почав топитися, а на верхах ще держався. Дивиться Стефан, слід пішов на Комарничий. Та не простий слід — видно кульгав чоловік і на паличку спирався. Грак уже знає хто це. В селі хромих немає. Це Куділь.

Шельма був цей Стефан! Він також ходив один час в опришках, але зловив мандатор Гердлічка, пригрозив і перетягнув на свій бік. Той став шпигуном. Він вів справу Левізорчука, а ось тепер, як би вдалось спіймати Куделя, й зовсім було би добре. Полетів Стефан у село. Прибіг до Дуні, розповів йому в чому справа. Дуня дав п'ять чоловік пушкарів. Погнались бігом. А Куділь собі шкутильгає потихеньку. Прийшов на Гриневу улогу і сів перепочити. Раптом чує оглушливий крик:

— Мечі зброю!

Куділь кинув. В нього не було пороху, ні куль, і пістолети були пусті. Взимку ніде було дістати припаси.

— Верж ножі!.. Мені бартку!..

Кинув Куділь і холодну зброю.

Думав, що його не порухують за опришка і відпустять.

Тоді ровтарі вискочили із засади і почали в'язати Куделя. Він навіть сплюнув!

— Єк би я знав!.. Ноги би вашої тут си ни лишило!.. Я гадав, шо вас дітьтьо знаї кілко — такий галас здоймили. А вас лише шестеро.

Відвезли його до Гердлічки в Устеріки, а Гердлічка його повісив. Це був останній опришок із славної ватаги Дмитра Пониполека-Василюкового.

А з Баганом Грицем що було? Його доля ось яка. Одразу став він героєм. А як же? Стільки

опришків зараз врятував. Можна сказати, з-під шибениці видер. Баган опришкував на Буковині, бо що більше мав робити?

Раз у три, чотири роки приходив до хати Мішка Федюкового, казав викликати собі жінку. Був із нею два-три дні й знов тікав на Буковину. Так його діти Павло, Микула й Василина і виросли, не бачивши тата. Так ходив на Буковині в опришках Баган довший час.

Як постарівся, то осів у селі Джеминик, повіт Гомора, служив у тамошнього бірова. То село було розбійницьке і сам біров був опришок.

Тим часом у Головах помер старший син Баганів Павло. Він був бездітний, лишилася по нім сама вдова Подерька. Так от Микула Баганчук, другий син Гриців хотів зігнати ту Подерьку з ґрунту, а вона не хотіла сходити. А центр власти тим часом із Кутів перейшов ближче — в Устеріки. Там сидів всесильний мандатор Гердлічка — знімчений чех, отже, як і великий ренегат, надшерблена індивідуальність.

Пішов Микула до того Гердлічки. Так і так, хочу зігнати з ґрунту свою Подерьку — невістку. Гердлічка подивився у бухт і каже:

— Та же, то, пане добродію, не твій ґрунт і не твого брата, а то ґрунт якогось Гриця Багана. Що то за Грицьо Баган?

— Та то мий дедя, — каже Микула.

— Но, а вин іще жиє?

— А ек же! Ше, Богу декувати, живі.

— А де ж він?

— У Волощині!..

— А-а-а!.. То, певно, він опришок старий, що втік на Буковину?

— Ні, проше пана. Дедя мий, то ек давно никрутували у війсьцо, то утекли сперед тої некрутації.

— Некрутація?.. Знаємо ми вашу некрутацію. Ну, то не моє діло, а з ґрунту Подерьку вашу може вигнати лише Грицьо Баган. Спровадьте сюда Багана — матимете ґрунт.

Почухався Микула:

— А... проше пана, дедеви нічо ни буде, ек суда си євит?

Гердлічка засміявся.

— То, пане добродію, буде залежати від обставин. Від обставин, пане добродзею!

Микула зрозумів. Значит, треба дати, і все буде в порядку. Порадився ще з деким, всі так само кажуть: як добре заплатити Гердлічці, то можна йти безпечно. З такими думками й вирушив Микула шукати дядю на Буковину.

Знайшов. Баган зрадив, що хоч померти зможе у ріднім подвір'ю. Пішов до свого господаря бірова. Так і так, така й така справа. За приличну мзду дав біров офіційне свідоцтво з печаткою, що Баган у нього служив багато років. Розпрощався Грицьо з джемитівськими знайомими обох статей і подався з сином у рідні краї.

Підвезло Баганові. Коли вийшли вже на галицький бік, зустрівся їм, батькові і синові, фештерь один (лісничий).

А Микула — він охічний виріс до стрільби: полював не раз із тим фештером і навіть був такий випадок, що медвідь фештеря насів-то. Микула підбіг і вистрілив у вухо, повалив медведя.

Довідавшись тепер в чім стоїть справа, фештерь визвався допомогти.

— Я дуже добре, — каже, — знакомий з паном Гердлічкою, то й я вам підпишу свідоцтво, що Грицьо Баган весь час жив на одному місці і в опришках не ходив.

І підписався. Уже два обліюючі папери має Грицьо.

Прийшов Баган до своєї хати через тридцять вісім літ після того, як у нещасливу хвилину вийшов загнати худобу, а волоські купці його побачили. Уходив міцним мужчинов, а прийшов білим, як молоко, старцем. Дочка його Василина, яку кинув він у колисці, тепер давно уже вийшла заміж за Шекеряка-Доникова, має діти.

Саме старший її син Дмитро, хлопець одинадцяти літ, увійшов від корів до хати, а на лавці сидить сивий дід. А мати каже Дмитрові:

— Оцес дідо, сину, то мий дедя, Баган.

Баган притяг до себе хлопця й поцілував у голову. Переночували, Миколка скочив у ліс, убив гот ура на пригісне Гердлічці. Баган іншого пригісного набрав у бордюшок, і пішли батько з сином до Устерік.

Вийшов до них Гердлічка.

— Що вам?

Грицьо кланяється.

— Хотіли би-сми заговорити з сином два слова.

Гердлічка повернувся й пішов до своєї хати. Багани за ним. В хаті у широкому кріслі сиділа Гердлічиха. Вона цілком розповнілася на гу-

цельських хлібах і терпіла на дихавицю.

— Анно, вийди геть!

З трудом устала й мовчки вийшла. Баган поклонився й подав обидва папери Гердлічці. Той прочитав, положив на стіл і, питаючи, дивився на Багана.

— Ну?

Микула тоді кланяється й кладе готура посеред столу, а Грицьо мовчки, скупчено, серйозно починає обкладати того готура рамцями з золотих монет. Обложив один овал, другий, третій. А Гердлічка дивиться. І все те в цілковитій мовчанці. Закінчивши третій овал, Баган поклонився Гердлічці й відійшов від стола. Гердлічка усміхнувся, потріпав по плечу старого Багана й сказав:

— Но, я бачу, пане добродзею, що ви добре заховувалися й нічого лихого за вами нема. Я вам дам такий папір, що можете жити свobodно й уживати своїх ґрунтів.

І дійсно дав. Баган вернув до Голов повноправним господарем, Подерьку з ґрунту вигнав і жив ще багато літ.

Балакучий з нього вийшов дідусь. І найбільше любив оповідати за опришків, їх справунки, хитрощі, сміливість. Він і не брав того на увагу, що тепер часи змінилися, що тепер то не так, як було давніше, коли кожний говорив, що хотів і співав, що хотів. Тепер над Гуцульщиною важкою хмарою повисли Гердлічка з Юріштаном, які карали за все: за співанки про опришків, за оповідання про них. А Грицьо не боїться й оповідає де попадеться — дома, так дома, на вулиці, то на вулиці, в корчмі, то в корчмі. Вже його й просять аби умовк, аби нічого не говорив, але він своєї. Цілий вечір, ба й цілу ніч, може говорити про всякі схованки, де є переховані гроші. Тоді всяке насторожує вуха та слухає, аби запам'ятати, аби при нагоді... Та же, всяке буває. Правда, усі ці оповідання за комори були приправлені доброю дозою фантастики, але від того вони не трапили, а навіть навпаки — наче оживали в очах гуцулів.

І пережив Баган великі роки. Був і в біді, і в гаразді, був у неволі й на волі, був у опришках і господарем, а все ж Бог так дав, що вмер на своїй печі у своєму рідному селі...

Так закінчилася епопея, на заголовному аркуші якої було написано ім'я отамана опришків Дмитра Васильовича Понипалека.

ПРО ОПРИШКІВ І ПАНА

Це діялось на Гуцульщині давним-давно. Зажадав цар своїм указом молодим хлопцям у війську по 12 літ служити.

В одному селі був собі легінь з багацької сім'ї. З такими парубками як сам сходився до купи і радився, якби збутися такої довгої рекрутчини.

Якось підійшов до гурту мудрець Іван Сандогорський. Питає, що врадили хлопці.

— Та неохота йти до царського війська, — відповіли, щиро признались.

— То йдіть зі мною в опришки, — порадив.

Зраділи юнаки. погодилися.

Пішли лісами. Зайшли аж на Закарпатські гори. Сіли перепочити. Дивляться, з долини йде панок в капелюшку з пером, зі зброєю при боці. Свиснули-фівкнули на него.

Коли той підійшов ближче, спитали куди мандрує він. Відповів, що йде на полювання і що служить підручним в пана.

— А ти знаєш, що ми за одні?

Відповів:

— Знаю, ви — люди.

Кажуть опришки:

— Йди з богом, але панові нічого не виповідай, кого видів, бо інакше вб'ємо.

Той залявся, що нічого не признається.

Але коли підручний повернувся до панського палацу, не втримався і розповів своєму господареві все, що видів.

Паном аж затрясло:

— Та це ж розбійники, рабівники!

Петро Чугай теж служив у пана. Робив зранку до вечора за мізерні копійки. Підслухав ненароком розмову підручного з паном.

Розказав жінці, що пан нахвалюється полонити хлопців та позасуджувати. Називає опришків бандитами.

Жінка порадила податися в ліс ніби по дрова, щоб зустрітись з хлопцями.

Петро Чугай довго не засиджувався, взяв курмей (мотузку) і сокиру. В лісі таки здивався з

легінями і почав оповідати як бідує, як їх пан хоче до тюрми ув'язнити. На кінець запитав:

— Ви би мене не приймили в своє товариство?

— Як будеш вірний нам і не боязливим, то приймемо. Будеш сам мати на прожиток, ще й жінці допоможеш.

Вдоома Петро Чугай признався про все жінці. Трохи зажурилась вона, забанувала, що чоловік іде в опришки. Але нічого не могла вдіяти. Спорядила в дорогу.

Збігло небагато часу як Петро навів хлопців до садиби свого пана. А тут знав він кожну шпаринку, кожен камінчик. На стукіт відкрила покоївка. Аж перелякалась, як ввиділа хлопців з бартками.

— Де пан? — запитали.

Тремтячими губами відповіла:

— У світлиці.

Вирячив пан очі. Бехнули його хлопці до постелі, а потім до підлоги. Той ледве встав. Зв'язали пана і повели в ліс. Йдуть через хащі, колючі ожинники, гостре суччя. Обкровавили пана.

Нарешті кажуть:

— За твої погані вчинки зі слугами, чорні думки про нас, опришків, будемо судити тебе й карати

Пан скорчився, забився, як той пес.

Благає:

— Пустіть живим, що хочете дам.

Присягнув тоді, що вже жодного зла і кривди не чинитиме нікому. Майже все багатство пана перейшло до рук опришків, а згодом було поділено між бідними.

ОПРИШКИ І ПАНІ

Одного разу два опришки дізналися, що якась пані тримає великі гроші в хоромах. Договорилися вони, що один з них зайде до палацу і буде задурювати паню, а інший під дверима чатувати.

Один до другого каже:

— Я тобі дам авізу.

Перший опришок прийшов до світлиці, чомно вклонився до пані. Розговорилися.

— Шо скажеш, легію, доброго та нового? — запиталася пані.

— Та ви, прошу пані, більше знаєте за мене, бо живете в місті, а ми далеко в горах.

Пані щось забалакалася та оповідала всякі новини і страшні слухи. Опришок слухав, слухав, аж терпець урвався.

Нарешті питає паню:

— Срібні та золотні, а єк у вас церковні дзвони дзвоніт?

Та здивовано відповідає:

— Та єк ви, зрослий чоловік, а не знаєте? Та — бім-бам, бім-бам.

— А в нас в селі зовсім не так, — відповідає опришок.

— А, єк? — питає пані.

— Бери — не бійси, бери — не бійси, — відповів гість. Зачув той знак опришок та знадвору в хороми. Набив з скрині пазуху грішми під сардак, сховав у хустку і подався до лісу. А сей, що в палаці, файно подекував пані за оповідки, попрощався та подався за своїм товаришем. Єк знайшлися в лісі, то довго реготали з дурної, що так легко обдурили її.

ПРО ОПРИШКІВ І ХЛОПЧИНУ

В одному селі було дванадцять опришків. Зайшли якомсь вони на окраїну якогось містечка. А тут на них чатувало військо.

Найстарший звертається до побратимів:

— Що будемо робити? Видко, що ми окружені зі всіх боків.

Один з хлопців порадив перебиратися через ліс в бік Закарпаття.

На роздуми не було вже часу, бо десь коло сорок озброєних шандарів наблизилися впритул до них. Найстарший крикнув:

— Здавайтесь!

Опришки відповіли, що не здадуться, хоч поляжуть всі до одного. Все це почув хлопчина, що збирав у лісі гриби. Підкрався до опришків і пошепки звернувся до них:

— Люди, добрі, я вас таємною стежкою про-

веду і так заховаю, що ніхто вас не вздрить більше і не спіймає.

Головний опришок погладив хлопчину і промовив:

— Якщо сховаєш, то веди нас.

Вдалося хлопчині вберегти опришків від нападників і провести в темний ліс до печери. Тут проказав, що далі з ними не буде йти, бо там дуже глибоко й темно й дуже боїться. А опришки закрили за собою кам'яні двері і дійшли аж до кінця печери. Там вздріли заковані залізні скрині. Давай добиватися, що там всередині. Як відкрили скриню, то аж ахнули. Там зброї різної, купами грошей і добра всілякого. Коли вийшли з печери, то хлопця щедро нагородили. Малий погодився в них бути розвідником. Він таким був метким і пильним, що завчасно застерігав і оберігав хлопців від біди.

Жилося опришкам привільніше і спокійніше, бо вибиралися в містечко вночі. Ніхто не видів їх, не мильдував і не доносив на них. Одного разу попри печеру проходив один закарпатець. Назустріч йому спустився з густої ялиці юний опришок. Свиснув у пальці і збіглися до прибулого всі решта опришків. Почали розпитувати, як народ живе, де шастають шандарі. Той про все щиро розповів. За це йому дали вдосталь грошей і відпустили з богом. Хлопчина пішов разом з ним, щоб навістити маму, дати грошей на прожиття.

Коли повідомив їй, що повертається в товариство опришків, мама забанувала. Ні сльозами, ні просьбами не могла втримати його вдома. Незадовго він подався у знайомий ліс. Довго ходив з опришками, які забирали майно і добро у багачів і ділили бідним.

Однієї зими хлопчина захворів. У шпиталі він помер. Опришки в сумі і жалю за улюбленим побратимом вирішили розійтись по домівках і газдувати.

ВАТАЖОК ОПРИШКІВ

Родом Довбуш десь з-під Печеніжина. З малого хлопця пастушив вівці полонинами. Служив у багача.

Раз, коли Довбуш був уже легінем, пішов з газдою на весілля до орендаря. Там були опришки. Вони обібрали того орендаря і відійшли далеко. Пішов з ними і Довбуш.

Почали опришки ділити добро, і ніхто з них не міг поділити порівну.

Тоді Довбуш каже:

— Я вас поділю!

Коли він поділив, то всі сказали:

— Ходи, хлопче, з нами і будеш нашим ватажком. Так Довбуш став на чолі опришків.

Зрубав Довбуш смереку, облупив і поклав через глибокий яр.

Став говорити до тих товаришів:

— Хто з вас, хлопці, перейде, то буде зі мною ходити панів бити, гроші забирати і бідним добро робити.

Не всі хлопці перейшли ту смереку. Багато з них попадало в яр. Перейшло тільки дванадцять спритних сміливих чоловіків.

Довбуш не водно панів грабував. Раз зайшов він в село Іспас. Йому люди сказали, що тамтешній дідич не є злий. У дідича Довбуша і його побратимів добре почастили. Він подякував і його дочці подарував на згадку дорогі окуляри.

Потому Довбуш повернув у Яблунів до дідича, у якого раніше служив його брат Іван. Дідич Івана вбив. Довбуш дав добре дідичеві по потилиці та й питає:

— Що, болить?

— Ой, — каже дідич, — болить.

— Так мене болить серце за братом, — сказав і відтяв дідичеві голову.

ДОВБУШ І МАЛЯР

Олекса Довбуш водив з собою розумних та письменних людей. Кажуть, що він мав такого маляра, що умів усе малювати, навіть чоловіка і то вуглем на камені намалює, як не було фарб.

І сказав одного разу маляр, щоб Олекса погодився, аби намалювати його файно фарбами і лишити десь у людей на спомині. Але Олекса

сказав, що він такий як усі, і тому треба малювати усіх разом.

Тоді маляр подивився, що не вистачить фарб і сказав, що хіба вирізьбить на камені великім. Та й не в довгій часі вирізьбив.

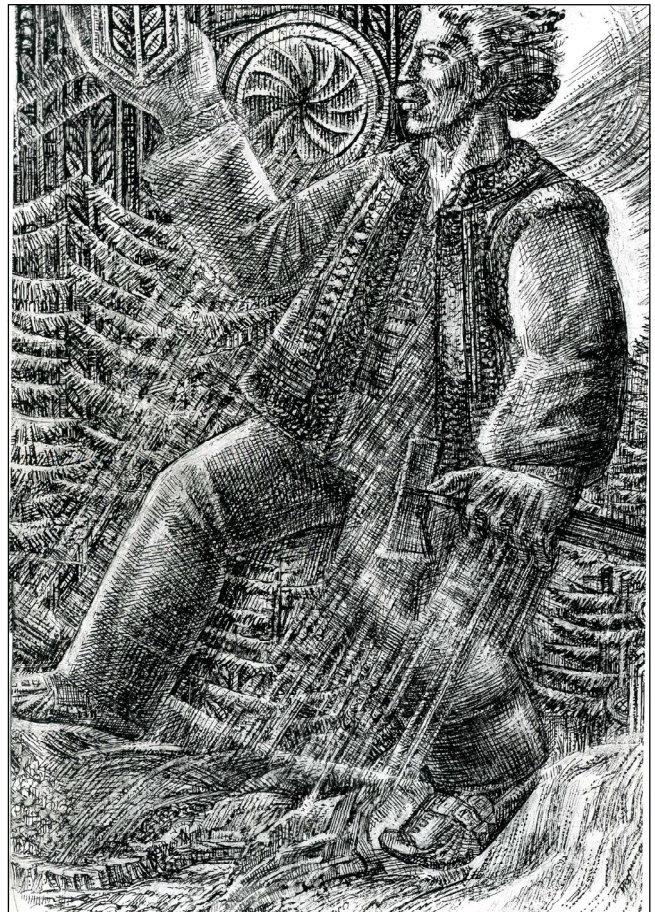
Але пани, як уздріли той камінь, то наклали ватру, щось на рік, аби пук, потріскав, бо думали, що й Довбуш трісне, як його подоба трісне.

Нарешті камінь як ся розпик, то так тріс, що усіх панів вибив. А та брила, що були вирізьблені опришки, викотилася на друге місце, кажуть, десь на Чорногорі, і ще й тепер є така, як і колись була.

Іван МИСЮК,

учитель

*(Записав від мешканця Соколівки
Григорія КОЛОБЕЙЧУКА)*

Графіка косівчанина Івана ПАРИПИ

Невідома гуцульська діаспора

Михайло Ломацький — автор 13-х книг про Гуцульщину, етнограф, етнолог, письменник, і досі маловідомий в Україні, оскільки творив в еміграції.

10 років вчителював на Гуцульщині й записував фольклор та легенди. Зібрав неоціненні скарби гуцульської старовіччини, а коли в період воєнного лихоліття вони були втрачені, згодом відтворив їх з пам'яті. Літературні критики слушно вважають, що твори М. Ломацького «написані кров'ю і серцем».

Вперше вибрані твори М. Ломацького під назвою «Гуцульський світ» видало у світ у 2005 році косівське видавництво «Писаний Камінь» під орудою великого книголюба і книговидавця Михайла Павлюка. Збірник підготував до друку Заслужений педагог України Ігор Пеліпейко. 2008 рік у видавництві «Писаний Камінь» ознаменувався виходом нової книги «Національна свідомість», виданої у 1952 році в Лондоні. Книга витримала у Косові декілька видань. Її безплатно видавництво поширювало у школах району, а також по всій Україні. У 2014 році львівське видавництво «Тиса» подарувало читачам України повне перевидання книги «Заворожений світ. По цей бік Чорногори. По той бік Чорногори».

У нинішньому номері журналу ми друкуємо оповідання «Пригоди з ведмедями» Михайла Ломацького з книги «У горах Карпатах» (Мюнхен, 1962). Ілюстрації до оповідань взяті теж з даної книги.

Пригоди з ведмедями

Було це на «розлучіння» на полонині Скуповій, високо за багатим гуцульським селом Головами вище темного ліса, Кривим, званого. Повиходили газди на полонину вилучувати свої овечки з гурту й забирати в село. Осінь уже, ведмідь щораз частіше зазирає на полонину і б'є маржину, вовки добуваються ночами до кошар із вівцями.

Рано заберуть газди свою худібку, а сьогоднішнього вечора засіли в стаї при ватрі, та й ведуть милі балачки.

Поговорили про це й про те й зійшли на ведмедів. Не може ж бути, щоб на полонині бувши, не згадати «вуйка».

***

Дмитро Шкіндюк, поважний, годний газда з Голов, оповів, що чув від свого покійного діда. За часів діда ходив по наших горах «бунтів-

ник», що то обставав за гуцулами й бунтував їх проти зайдів, що непрошені лізли в гори й хотіли «старшувати» над гуцулами та пити з них кров. Називали його Жебунькою.

Не мав Жебунька постійного місця життя, ходив від села до села, відвідував людей на полонинах і в зимарках — усі його любили й радо гостили в себе.

В своїх мандрівках по горах мав усякі пригоди.

Ото захотів раз вийти на полонину Чівчин. На неї, як усі знають, веде крутий тяжкий, стрімкий і довгий плай з-над Чорної Ріки — Чорного Черемошу. Іде той плай темним лісом, у якому аж кишіло від ведмедів.

Іде Жебунька тим плаєм, спинається вище й вище — піт заливає йому очі, віддих у нього щораз тяжчий, то йде, то стає і відпочиває. Здається ще трохи підойти й буде на Чівчині, зай-

де в стаю до знайомого ватага з Гриневої.

Ага, зайде! А он там на плаю перед ним ведмедиця з медведятем, тулуком. Пропав Жебунька! Звичайно, ведмідь не кидається на людей, якщо його не зачіпати, але ведмедиця зі страху за своє мале не знає «жарту» — кидається на чоловіка й убиває його.

Уб'є тут і Жебуньку.

Він пристанув. Ні йти даліше, ні завертати.

Стоїть і ведмедиця, ніби думає: йти на Жебуньку, чи ждати, щоб він підійшов до неї. Але Жебунька не йде, стоїть — дожидає ведмедицю зі страшними лапами. Що ж, відай Бог призначив йому таку смерть — у ведмежих лапах...

А ведмедиця — видно надумалась — бачила, Жебунька не підходить до неї, так іде вона до нього. Йде ведмедиця, а її ведмедя лежить на плаю, не йде за нею!

Зробить ведмедиця ще кілька кроків і візьме Жебуньку в свої страшні обняття. Жебунька хреститься. Ведмедиця пристанула. Що це він махає руками? Хіба не думає виймати пістолі з-за па-

зухи? Та, ні, вона занюхала би стрільний порох, у ведмедів дуже добрий нюх. Ні, в нього, певне, нема зброї.

Йде, підійшла зовсім близько до Жебуньки — в нього перестав вже битись серце. Ось зараз стане ведмедиця на задні лапи, а передніми притисне його до себе, затріщать кости й буде по нім.

Але, чудо, диво... Ведмедиця не підіймається на задні ноги... Станула перед ним і глядить йому в очі. А в тих очах ані крихітки злости, ні лютоїсти — в них, якби якась просьба.

Жебунька, якби остовпів, чи завмер, не рухається, не поступається. Бере ведмедиця Жебуньку лапою за «гачі» (штани) і тягне туди, де її ведмедя.

Що має робити Жебунька? Йде, куди його тягне ведмедиця — до ведмедяти. Привела. Ведмедя лежить і постогнує, якби плакало з болю. Три ніжки підтягло під себе, а одну, передню, праву, простягло перед себе.

Приглянувся Жебунька до тої ніжки й зро-

Ведмедиця з ведмежатами

зумів усе. Ніжка сильно напухла, посиніла, аж почорніла. Постогнує, плаче мале, а ведмедиця глядить на Жебуньку благаючими очима. Зрозумів її Жебунька. Присідає коло ведмедяти й бере його лапку в свою руку, оглядає її — в ній велике, гостре терня. Виймає з череса гострий ніж і пробує ним поволеньки й обережно протягти пухлину, витиснути з неї «матерію» і витягнути терня. Ведмедиця не відриває очей від його рук. Розуміється, ведмедя пручалось, намагалось вирватися з рук Жебуньки. Та Жебунька держав його міцно — випустив з рук, коли скінчив «операцію». Зразу не ставало, ведмедя на всі чотири лапки, стануло тоді, коли не чуло вже в четвертій дошкульного болю. А потім «штрикло» Жебунці на коліна й почало гладити його лапкою по лиці, а там і лизати.

Ведмедиця муркотіла задоволено, а в її очах видно було вдячність. Та наближався вечів, Жебунька пустився в дальшу дорогу.

Ведмедиця і її мале відправили його на край ліса, під полонину. Мав Жебунька що оповідати ватагові в стаї...

Другої днини вийшов із стаї на полонину, забажав вийти на верх Чівчина, звідки, як казали, видно пів гуцульського світу.

Йде полониною... бачить, величезний ведмедисько гониться за кіньми, ще паслись на полонині, намагається досягнути одного з них своїми лапами й убити — він дуже любить солодкувате м'ясо кінське.

Але коні швидші від тяжкотілого ведмедя.

Загнав їх ведмідь на верх полонини. А вони станули в коло, головами до купи — ногами, копитами, б'ють ведмедя в голову, не дають йому вирвати одного з них.

Але ведмідь упертий і завзятий — бігав довкола коней, забігав так довго, аж таки вдалось йому зловити одного коня за ноги й витягнути з гурту.

Вдарив його лапою раз і другий і кінь уже мертвий на землі. Другі коні за той час розбіглись по полонині.

Тепер мав Жебунька з чого сміятися: ведмідь загадав стягнути вбитого коня з верху в діл, де міг заховати його між камінням і поволі там з'їдати м'ясо з нього.

Брати коня на плечі, видно, було йому незручно. Починає скочувати його з гори в діл. Пе-

реверне його хорбакою на землю, ногами вгору, а нога його по голові й так за кожним разом. Це дуже лютить ведмедя — він за удари віддає коневі лапами по ногах і голові.

Але таки скотив коня на діл, попоїв трохи м'яса з нього, а решту прикрив камінням, заховав на пізніше.

Та не довелось йому з'їсти те м'ясо...

Ватаг із одним бовгарем чатували на нього там, за камінням. Коли ж прийшов поласувати кінським м'ясом, дістав під лопатку кілька гострих, олов'яних куль і перестав не лише їсти, але й жити...

Коли Жебунька оповів ватагові на Чівчині про свою пригоду з ведмедицею на плаю, той покивав головою і сказав:

А в нас називають поганого чоловіка «хрещеним медведем», а воно, ади, нехрещена ведмедиця показалаь ліпшою від не одного хрещеного чоловіка! Так, так, аякже. За «операцію» була Жебунці вдячна.

***

Відозвалась Фединчукова Анниця.

Як була я ще малим дівчиницею, забрала мене моя стариня (батьки) з собою над потік, під Круглою, там, де нині наша велика царинка — кишниця. Давно ріс там великий, густий ліс. Дедя спалив його, а на спалениську поміж обгорілими пняками засіяв ячмінь. В осені пішли ми туди жати той ячменець. Пішли туди всі ми: дедя, неня і я, та й ще забрали з собою мого братчика, Андрійка, було йому тоді два роки.

Взяли з собою і кітлик, щоб було в чому зготовити кулешу — до кулеші взяли у ракві масло й бриндзю, тай коновочку гусянки.

Жнемо ячмінь. От уже полудне. Неня розложила над річкою під лісом ватру й зварила над нею в кітлику на триніжку кулешу. Сіли, харчуємо, а Андрійко спить. «Най спить, — каже неня, — я збіжу д'нему пізніше й погодую його».

Пішли дальше жати. За якийсь час, каже неня: «Збіжу до Андрійка, він, певно, збудився вже — голодний, біданка, треба погодувати його».

Пішла.

А через хвилину-дві біжить назад із криком: «Ой, нещестечко, та й ще яке! Медвідь коло Андрійка!»

Біжить дедя, біжу і я туди, під ліс...

Бачимо вже здалеку: при кітлику з кулешою

«вуйко», а коло вуйка Андрійко. Вуйко вигортає з кітла кулешу й мече в рот, а Андрійко відганяє його ложкою від кулеші — знає біданка, вуйко з'їсть кулешу, а він буде голодний. Раз-у-раз б'є ложкою вуйка по косматій голові.

Неня перелякалась. Медвідь готов задусити Андрійка. Не хоче терпіти ударів по голові. Хотіла неня скрикнути, та дедя дав знак щоби мовчала. Стоїмо й ждемо, що буде далше. Вуйко заїдає кулешу, а Андрійко товче його ложкою по голові, другою рукою хоче відсунути його від кітла. А вуйко нічого на це. З'їв усю кулешу, облизався, помуркотів і пішов у ліс. О, наїлись тоді страху неня і я з нею за Андрійка. А дедя — нічого — видно знав, що ведмідь не вдіє дитині зла, але не треба на нього кричати, ні його зачіпати, ані дражнити.

***

Відзивається багач із Голов, Костюк, званий Тилько.

Як усі знаєте у нас великий храм у красноїльській церкві на св. Петра й Павла. Ну й знає-

те, що моє імено (ім'я) Петро. Того храмового дня в мене завжди повно гостей з сусідніх сіл. А гостей треба вгостити так, щоб довго пам'ятали храм у Петра Костюка над Чорною Річкою в Головах!

Ще далеко до храму, а вже треба думати про нього й приготувляти гостину. Кілька тижнів перед Петром-Павлом післав я своїх Ксеню і Васюту на Скупову, щоб зігнали в село чотири барани. Треба їх підпасти коло хати, щоб були ситі, а потім порізати, а м'ясо завудити. Вуджене м'ясо смачніше від сирого.

Одної днини рано-раненько пішли мої доні на Скупову. Зігнали баранів і ось що розповіла старша Ксеня:

«Не йшли ми на Скупову через Кременицю, а пішли стежкою понад потік, а потім лісом Кривим, хоч і знали, що в Кривім є багато ведмедів, але ж і чули нераз, що ведмідь не кидається на людей, якщо не зачіпати його.

Йдемо собі з Васютою крутою стежкою, а вона завалена місцями колодами поваленого

Гніздо ведмедів у Карпатській пуці

дерева й каменюками, треба перескакувати їх, або обходити.

Недавно перейшла ж бо понад наші гори буря зі зливою. Тяжко йти, але ми йдемо, підспівуємо й жартуємо. Пташки співають нам, зозуля кує, сонечко гріє, аж жарить, пахнуть квіточки й зілля, пахне й смерекова живиця, а холодний вітерець з лісу потягає, жар сонця розганяє. Бсже літечко несе нас на своїх руках стежкою на Скупову. Йдемо вперед буковим лісом — буки грубезні, високі, потім буде смерековий ліс, а за ним будуть вікові, як свічки прості — ялиці, а там уже й полонина Скупова.

Ще не перейшли ми букового лісу, а тут на стежці перед нами ведмідь, вуйко... Божечку, що ж нам тепер діяти? Виминути вуйка не можна — направо гуцівник, не пролізти крізь нього, наліво потік, а в ньому й на його берегу величезне каміння.

А вуйко стоїть упоперек стежки, не думає вступитись з неї. Ба, він іде д'нам. Підійшов зовсім близько. Пропали ми, я і Васютка, вуйко подушить нас своїми страшними лапами — дуваю.

А вуйко? О, він бере мене за запаску й тягне стежкою під гору. В одному місці пристає. Станув! Глядить на потік. У часі зливи потік змінив тут своє корито, а змінюючи його, залишив по цій стороні глибоку, але вузьку яму.

Вуйко підвів мене над ту яму. Глянула я в неї, а там, на її дні мале ведмедя. Видає з себе голос, як би плакало.

Зрозуміла я ведмедицю, бо це ж, напевно, не був він, вуйко, а мама того ведмедя в ямі — яма завузька й затісна, щоб могла влізти до неї й витягти свою дитину. Вона привела мене, щоби я це зробила. Що ж, лізу в яму, лівою рукою беру під паху медведя, а правою видряпаююсь з ями.

Видряпалась, поклатала ведмедя перед ведмедицею.

Боже, що за радість, що за втіха! Ведмедиця пригортає мале до себе й лиже й лиже його, мале пищить, видає голоси радості.

А потім? Оце стає ведмедиця на задні лапи, а передніми бере мене за плечі, обіймає і лиже моє лице.

Думаю: тепер уже пустить нас стежкою на Скупову. Так, пускає, але й сама з ведмедиком іде попереду нас.

Дійшла до ялиць, тоді бере мене знову за

кінець запаски й веде направо зі стежки. Підвела до грубезної, старої, дуплавої ялиці. Дупло в ялиці не дуже високо від землі. Долізла ведмедиця до дупла, пхає в нього лапу, витягає з нього кусні вощини з медом і мече їх на землю. Смішно було дивитись, як бджоли обсіли були голову ведмедиці, а вона їх лапою, та й даліше кидає вощину з медом нам перед ноги. Потім злізла й заохочує нас киванням косматої голови, щоб їли мід. Але, як його брати, коли на вощині бджоли — пожалять і покусують? Тоді ведмедиця, видно зрозуміла це, позганяла лапою бджоли з вощини й заохочує нас, щоб їли мід. Що ж, треба було їсти. Їли й ще взяли по кусневі для нашого ватага на полонині. Найпотішніше було дивитись, як смачно заїдало мід мале ведмедя.

Ведмедиця підпровадила нас під саму полонину, а відтак завернулась в ліс.

«Отаку то пригоду з ведмедицею мали мої, Ксеня і Васюта в дорозі на Скулову, — закінчив своє повісткування Петро Костюк-Тилько».

V

Скінчив Костюк свою розповідь, заговорив Микулка Плитенюк із Жаб'я.

Як знаєте, я керманич, не одну дарабу зігнав — сплавив Черемошем у Кути й Вижницю, не раз то й аж у Чернівці. Кажуть люди, що нема понад мене другого керманича.

Сплавляючи дараби, мав я не одну пригоду, але одної, то не забуду й до смерти.

Задумав оце Мошко, той за рікою, що його Зателепанам називають, щось там будувати, купив дерево на будову аж під Лустуном. Заходить до мене й просить піти під Лустун, збити там дарабу й пригнати в Жаб'є, обіцяє добре заплатити.

Що ж, для мене зігнати дарабу, як на весіллю, чи на храму побути. «Стокмився» — погодився з Мошком, узяв від нього завдаток і одної днини, взявши, що потрібно й харчів на кілька днів, пішов верхами під Лустун. Дерево до сплаву там у миглі над рікою.

Збити дарабу помогли мені добрі люди — не була довга, самі грубі клецки на дошки то ж не потребував помічника при задній кермі — сам думав сплавити її до Жаб'я.

Одного ранку пустили воду з гати і я поплив зі своєю дарабою долі рікою.

Гарна, погідна, соняшна днинка Божа, любо глянути направо, чи наліво, всюди красота, що

лиш дивись і слави Господа, що дав людям такий чудовий світ.

Несе Черемош мою дарабу — для нього, це не тягар а лише пірячко. Його філі, то підносять, то опускають дарабу, гойдають її і колишуть, а разом із нею гойдають і мене.

Ось я вже недалеко потоку Мокрина. Бачу, що це? Біжить до ріки ланя, а за нею — «вуйко». Смішно стало мені. Та де ж тобі вуйку наздогнати й зловити ланю? Ти, тяжкотілий, ланя легка й бистронога. Знаю, що ти великий ласун. О, з яким смаком попоїв би ти солодкавого, ще й тепленького м'яся з лані. Але, вуєчку «не для пса ковбаса» — не для тебе ланя

Ланя побігла до ріки й попереду моєї дараби у воду й уже на другому березі ріки. А вуйко, не роздумуючи, за нею в ріку. А тут же моя дараба. Хвилинка — й вуйко на дарабі. Я думаю, що зіскочить з дараби й побіжить за ланею. А він, ні, стоїть на дарабі й не думає «штрикати» з неї. Видно, сподобалась йому «їзда» на дарабі. Це, певно, він перший раз у своєму житті на дарабі. Присів на ній, муркоче й покивує головою до мене. Задоволений, що дараба несе його по філях ріки. А я думаю, що ж, вуйку, на моїй дарабі мені не зтяжиш, та й не буде мені самому скучно, як то кажуть, у товаристві й смерть легша — «що два, то не один».

Повідають таке: заскочила ніч у лісі жидка. Жидок дуже боязливий. У лісі темно, а він сам. Зняв із голови шапку, поклав її на палицю, підняв палицю вгору й усміхаючись, сказав: тепер я вже не один, а нас двох у лісі! І без страху перейшов темний ліс.

Таке й моє з вуйком на дарабі — вдвох не скучно.

Несе нас Черемош.

Аж тут нараз над Чорногорами потемніло, аж почорніло небо й щось там страшно загриміло й загуділо, морозним холодом повіяло. І вдарив на гори дощ, заревіла буря, пронесла тучу з громовицею, певно десь там над верхами обірвалась хмара.

Прийде «бизивно» — певно, повинь, подумав я. А я з дарабою на Черемоші! Не дай Боже, щоб та повинь зловила мене! Розірвала б дарабу й поторощила б мене, що ніхто й костей моїх не найшов би й не позбирав би. Не дай Боже, в мене ж жінка й дрібні діти. Минув я вже Зелене.

Аж чую, а там за мною вже щось шумить, гуде й гуркоче ...

Повинь надходить, ось-ось наздожене мене. А тут ніде причалити до берега й зіскочити з дараби! Пропаде дараба, а з нею я і вуйко. А повинь бистра, шалена, — мутна вода, вже доганяє мою дарабу. Хвилина-дві й уже дараба на збурених філях ошалілого, ревучого Черемошу.

Моя дараба — не дараба, а трісочка маленька і як перце легенька, а я на ній — муха, вуйко — хрущик.

Із усієї сили налягаю на керму, щоб не занесло її на прибережну скалу, або не скрутило нею і не поставило впоперек ріки.

Глянув одним оком на вуйка — бачу, він теж неспокійний, роззирається на всі сторони — видно, прочуває щось недобре...

Як можу, так держу дарабу на середині ріки. Так, тут удержу її, але, що буде з дарабою на гострому закруті Черемошу в Їльці? Там, напевно, занесе її Черемош на скалу й розірве на кусні, її і мене. Що сили в руках не даю дарабі наблизуватись до берега. Та не мені рівнятися з силою розбурханих, несамовитих филь Черемошу.

Говорю «Отче наш» — це буде моя остання молитва — думаю. Бачу вже закрут Черемошу й скалу над ним. Ще кілька хвилин і — кінець. А дараба ось-ось доплине до смертельного місця! Чую, не вдержу її на середині ріки. Ось, хоч ще до закруту кілька хвилин плавби, а дараба вже при березі... Потемніло в моїх очах. Хрещусь. Аж чую, щось мене ухопило попід пахи, піднесло з дараби й вергло мною на берег кілька кроків перед закрутом із скалою.

Як довго лежав я на березі, не знаю, я був без пам'яті. Коли ж очуняв і відчинив очі, побачив над собою вуйка. Не знав «біданка» чи я вже мертвий, чи ще живий. Якже ж побачив, що я відчинив очі і порухався, видно було в його очах радість, а по муркотінню задоволення.

Постояв ще якийсь час наді мною і пішов геть.

Це він верг мене з дараби на берег, а потім і сам зіштрик із неї. Я чув біль у всьому тілі і костях, не міг тої днини йти до свого дому. Перебув до другої днини в знайомих на Їльці.

А дараба з клецками Мошка пропала. Черемош поніс жидівські клецки в далекий світ.

До 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського

Криворівня Грушевському рідна

Музей-садибу Михайла Грушевського часто відвідують криворівнянці і гості з усієї України

До видатних особистостей України, життя і творча діяльність яких пов'язана з Гуцульщиною, належить визначний український історик, літературознавець, публіцист, громадський, політичний і державний діяч, Голова Української Центральної Ради, академік ВУАН і АН СРСР — Михайло Сергійович Грушевський (1866-1934).

На Гуцульщині вшанування славного імені Михайла Грушевського пов'язано із селом Криворівнею Верховинського району. В цьому гуцульському селі-музею діє Музей-садиба Михайла Грушевського, а Криворівнянська середня загальноосвітня школа носить ім'я Михайла Грушевського.

У день народження ученого, 29 вересня кожного року Музей-садиба Михайла Грушевського спільно з Криворівнянською СЗШ ім. М. Грушевського проводять навчально-виховні заходи на тему: «Михайло Грушевський і Гуцульщина», у яких беруть участь музейні працівники Криворівні та вчителі і учні-старшокласники місцевої школи.

Тільки одна знаменита фундаментальна наукова праця Михайла Грушевського «Історія України-Руси», що складається з 11 томів і 12 книг, містить разом 7188 сторінок! В цьому зв'язку ми хочемо коротко ознайомити читачів журналу з гуцульським періодом життя та творчості Михайла Грушевського.

Гуцульське село Криворівня увійшло в історію духовної культури України, як місце творчої праці і відпочинку цілого ряду видатних українських письменників, вчених і митців: Якова Головацького, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Михайла Грушевського, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Гната Хоткевича, Леся Курбаса, Івана Труша, Федора Вовка, Володимира Гнатюка, Володимира Шухевича та багатьох інших. Всі вони, при постійному сприянні місцевих священиків Йосипа і Андрія Бурачинських та Олекси Волянського, протягом багатьох років (аж до початку Першої світової війни) щоліта жили і займалися творчою діяльністю в Криворівні. Тому це дало підставу Володимирі Гна-

тюку назвати Криворівню «Українськими Ате-нами», де традиційно збирався для творчої праці і літнього відпочинку на цьому благодатному гірському кліматичному курорті цвіт тогочасної української національної науки і культури.

Протягом 1894-1914 років видатний український вчений-історик Михайло Грушевський працював професором історії Львівського університету. Влітку 1902 року, за рекомендацією Івана Франка, Михайло Грушевський разом із сім'єю вперше приїхав у Криворівню для наукової праці та відпочинку.

Спочатку Михайло Грушевський, протягом 1902-1907 років, проживав у будинку місцевого жителя Пилипа Зеленчука, що знаходився у центрі Криворівні. Потім 1907 року Михайло Грушевський купив дерев'яну віллу і земельну ділянку у Криворівні, в місці впадіння Бережницького потоку у річку Чорний Черемош. Раніше дана вілла і земля належали заможному полякові Владиславові Пшибиловському — дядькові відомого польського письменника Станіслава Вінченза, автора епічного твору про Гуцульщину «На високій полонині».

Таким чином, від 1907 до 1914 років, Михайло Грушевський разом із дружиною Марією та дочкою Катериною, щоліта жив і працював вже у власній віллі в Криворівні. Дерев'яна вілла сім'ї Грушевських всередині була облаштована в гуцульському стилі. Згодом Михайло Грушевський перевіз зі Львова до Криворівні частину своєї наукової бібліотеки. Поступово вілла Грушевських в Криворівні стала місцем зустрічей і творчої праці ряду відомих українських вчених-істориків, письменників та митців.

Через постійну загрозу підтоплення цієї садиби частими паводками на річці Чорний Черемош і потоці Бережниця Михайло Грушевський восени 1912 року купив у Криворівні другий будинок із земельною ділянкою у місцевих жителів Хани Бендер і Миколи Готича, що знаходився на безпечнішому місці за великою кам'яною скелею. В цій новій садибі Грушевські збиралися жити після відповідного ремонту і облаштування, а спочатку (тимчасово) здавали її в оренду і нагляд місцевому жителю Криворівні, господарю Петринчуковому.

Перша світова війна застала Михайла Гру-

На одному із заходів у Музеї-садибі

шевського в Криворівні. Грушевські вимушено залишили свій будинок на місцевого доглядача Ілька Дячука, а самі виїхали до Києва. Будинок Грушевських простояв в Криворівні ще три роки. Пізніше, 1917 року, брусилівські війська, при відступі із Карпат, спалили дерев'яну віллу Грушевських та кілька інших великих житлових будинків у Криворівні. Від добротної криворівнянської садиби Михайла Грушевського на Грушівці залишився тільки кам'яний фундамент, стайня, возовня і погріб, крім цього збереглася також його друга садиба.

Після Першої світової війни невелике рівнинне урочище в місці впадіння потоку Бережниця в річку Чорний Черемош, де шість років знаходилась садиба сім'ї Грушевських, одержало славу назву «Грушівка». Таким чином від 1917 до 1991 років присілок Грушівка в селі Криворівня із окремими залишками руїни садиби Грушевських та своєю власною назвою «Грушівка», був своєрідною народною пам'яттю про життя і наукову працю на Гуцульщині видатного українця Михайла Грушевського.

Тільки із настанням державної незалежності України в 1993 році в селі Криворівня на присілку Грушівка, на тому місці, де стояла дерев'яна вілла Михайла Грушевського, був встановлений кам'яний меморіальний знак із написом: «На цьому місці в 1907-1917 роках стояв будинок Михайла Грушевського».

У 2000 році, коли в Криворівні проходило літературно-мистецьке свято «Криворівні — 2000», організоване відомим українським поетом

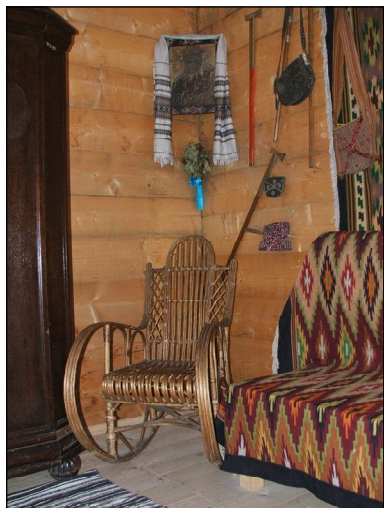

і громадським діячем Іваном Драчем, було прийнято важливе рішення про будівництво тут Музею-садиби Михайла Грушевського. Спорудження будинку Музею-садиби Михайла Грушевського проходило під особистим керівництвом тогочасного голови Івано-Франківської ОДА Михайла Вишиванюка і колишнього голови Верховинської РДА Петра Пониполяка.

Експозицію Музею-садиби Михайла Грушевського підготували наукові працівники Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею Михайло Паньків, Петро Арсенич та Ігор Деркач. Урочисте відкриття Музею-садиби Михайла Грушевського в Криворівні відбулося 29 вересня 2003 року.

В експозиції музею висвітлено життєвий і творчий шлях Михайла Грушевського, котра представлена у великій залі. В реконструйованій меморіальній кімнаті музею документально відтворено інтер'єр робочого кабінету у колишній віллі Михайла Грушевського. Тут експонується цінна побутова річ сім'ї Грушевських — меморіальне крісло-качалка. Дане крісло-качалку, як велику сімейну реліквію, старанно зберегла і заповіла майбутньому музеєві 99-річна гуцулка із Криворівні Євдокія Павлюк — остання криворівнянська сучасниця Михайла Грушевського.

На базі Музею-садиби Михайла Грушевського 2006 року проводилась регіональна науково-практична конференція на тему: «Михайло

Грушевський і Гуцульщина», що була присвячена 140-річному ювілею Михайла Грушевського. В музеї проходили також виставки живописних робіт талановитого українського художника Ігоря Гапона (Львів) та виставка доку-

ментальних і художніх фоторобіт українського кінорежисера Петра Олара (Київ).

Від часу відкриття Музею-садиби Михайла Грушевського його відвідав ряд відомих сучасних українських політиків, відповідальних державних діячів, вчених, письменників, митців, а також дуже багато громадян із всієї України та із окремих зарубіжних країн. Влітку 2008 року даний музей відвідав колишній Президент України Віктор Ющенко.

Музей-садиба Михайла Грушевського налагодив наукову співпрацю із Історико-меморіальним музеєм Михайла Грушевського (директор — Світлана Панькова, м. Київ) та Державним меморіальним музеєм Михайла Грушевського (директор — Марія Магунь, м. Львів).

Музей тісно співпрацює також із Літературно-меморіальним музеєм Івана Франка (Криворівня), Криворівнянською СЗШ ім. М. Грушевського, Філією «Гуцульщина» Національного НДІ українознавства (Верховина), Регіональним історико-краєзнавчим музеєм Гуцульщини (Верховина). Проводяться також науково-пошукові дослідження криворівнянського періоду життя і діяльності Михайла Грушевського.

Значну допомогу в науковій роботі та створенню бібліотеки музею надають вітчизняні діячі науки і культури Ігор Гирич, Петро Кононенко, Галина Стефанова, Михайло Нечай та ін.

На даний час музей є територіально відокремленим структурним підрозділом Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею (директор Ярослав Євгенович Штиркало). Даний музей дає прекрасну можливість його відвідувачам добре ознайомитись із життям і діяльністю видатного історика та державного діяча України — Михайла Грушевського. Музей знаходиться на стадії становлення та розвитку і запрошує до конструктивної співпраці всіх тих, хто вболіває за збереження багатой історичної та культурної спадщини України.

Оксана РИБАРУК,
*завідувач Музею-садиби
Михайла Грушевського в Криворівні*

Старійшина пасічників Косівщини

150 років тому в селі Бабині Косівського повіту на кутку Вишні Петрачі в 1863 році народився Петричук Василь, син Юрія, старійшина пасічників Косівщини.

Це був прекрасний столяр, майстер-будівельник дерев'яних гуцульських будинків.

Одного літнього дня в його садок залетів рій бджіл. Порадившись з сусідом, він зібрав його і поселив у примітивну скриньку.

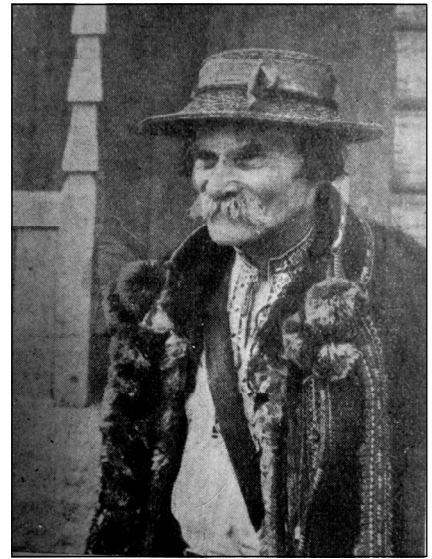
Оглянувши вулики в селі, виготовив свій перший вулик. Ось з цього почалось його пасічникування. Але не все його влаштовувало в конструкціях вуликів, які він бачив, і він взявся конструювати і виготовляти власні оригінальні вулики.

Слава про нього швидко розлетілася по світу. У квітні 1932 року львівський журнал «Життя і знання» у своєму номері присвятив унікальному бджоляреві публікацію «Пасіка в селі Бабині (Косівщина)», в якій вмістив фотографію Васи-

ля Петричука, малюнки восьми його вуликів і коротеньку розповідь про них, їх власника.

Автор кореспонденції Іван Старчук зокрема зазначав, що в селі є кілька вроджених будівничих, які займаються будовою церков. Та, може, найцікавішою річчю в цьому селі є пасіка Василя Петричука (Юрковог). Господарство В. Петричука знаходиться на горбі Випчинка, по правій стороні потоку, що впливає зі славного гірського хребта, званого Сокільське. В своїй пасіці має Петричук коло 230-240 маток. Як приглянемося добре побічному рисункові уліїв Петричука (обр. 1-8), маємо враження, що то не звичайні улії, але наче якісь гарні дімки. Майже кожний улій заввишки 2-3 метри. Бачимо тут по кілька уліїв у вигляді або гуцульської хати (ч. 8) або поверхової хати (ч. 7), хат із гарними причілками (ганками) (ч. 4, 5, 6), хати з двома причілками на поверсі (ч. 3) та ніби церков (ч. 1, 2). Господар сам виконав ці улії. Улій на 12 маток (ч. 2) пригадує виглядом церкву і то не тільки гуцульську, але й бойківську та лемківську. Побачимо далі, що форма Петричухових уліїв дещо подібна до індійських святинь (пагод), до китайських будівель, до норвезьких деревляних будинків і до багатьох інших. Якби Петричук робив свої улії так, щоб вони творили низькі, довгі та широкі будиночки, то це не було б ані так гарно, ані практично. А йому ходило головно про красу, як і тим, що будували вище згадані будівлі».

З розповідей односельчан та близьких родичів авторам даної статті вдалося вияснити,

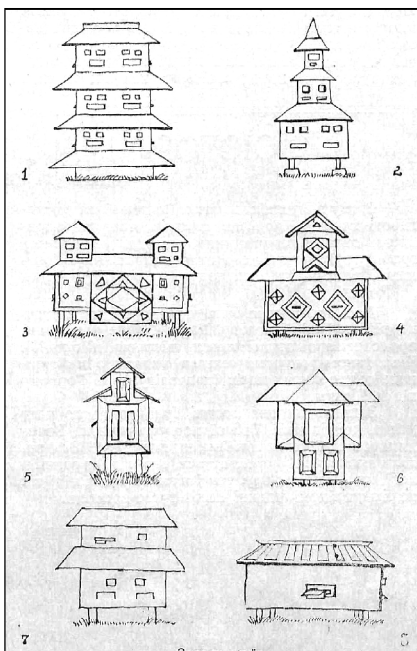
що Петричук був одружений з Параскою (дівоче прізвище не вдалося дізнатися), яка народилася в 1867 році. Дітей у сім'ї не було. Жінка з молодих літ хворіла, а останні роки життя була прикута до ліжка. Доглядати хвору дружину та велику пасіку, яка мала до 250 сімей, було Василеві Петричуку, звичайно, нелегко.

До Бабинського бджоляра приходили пасічники навколишніх сіл, і навіть з Верховинщини, Буковини та інших місць «зсипати» бджоли. Так тоді називали продаж бджіл, обмін матками та бджолосім'ями.

Серед таких був і Михайло Андрійович Воротняк з Великого Ріжна, який разом з дружиною Анною та найменшою дочкою Оленкою щороку відвідував Петричука.

Одного року Василь Петричук попросив Михайла Воротняка, в якого було семеро дітей, залишити Оленку, щоб вона допомагала доглядати хвору дружину і вести господарку.

В 1937 році дружина Параска померла, а Оленка і далі за-

лишилася у Петричука. Згодом він взяв з нею шлюб у церкві села Великий Рожан. В листопаді 1948 року в них народився син Михайло.

Через чотири роки, у вересні 1952 року, на 89 році життя, В.Ю. Петричук помер. Похований на цвинтарі у с. Бабині біля дружини Параски. На жаль, на місці захоронення, немає ні хреста, ані надгробного насипу.

У журналі «Календар гуцулський на рік 1937» вміщена світлина «Василь Петричук с. Юрка, дуже добрий гуцулський пасічник».

Як згадує косівчанин, лікар В.В. Тутуруш «це був прекрасний столяр, майстер-будівельник дерев'яних гуцульських хат, який сам конструював і виготовляв вулики. Один з них на бджолосімей Володимир Васильович подарував музею-пасіці Святого Миколая НПП «Гуцульщина». Є ще у В. Тутуруша вулик В. Петричука, виготовлений ним із прозорого скла. Виготовив він його, щоб показати відвідувачам пасіки роботу бджіл. Але на другий же день після заселення, бджоли усі скляні стінки затемнили воском. Так ніхто і не побачив жит-

Вулик В. Петричука подарований В. Тутурушем НПП «Гуцульщина»

Петро Яремійчук біля вулика В. Петричука

тя бджіл у вулику.

Після смерті В. Петричука дружина Олена з сином проживала бідно. Велику пасіку з малолітнім сином вона не в змозі була доглядати і їй довелося зпродувати вулики, реманент, речі домашнього вжитку, виготовлені самим Петричуком. На щастя, багато вуликів і речей придбав учень Василя Юрійовича Юрій Лук'янович Яремійчук (1912-1967 р.р.). Він до кінця свого життя допомагав учителеві утримувати пасіку.

Після смерті Ю.Л. Яремійчука пасіка і речі перейшли до його сина Петра (1944 року народження), в тому числі і декілька вуликів роботи В. Петричука. Це вулики на 4, 8 і 12 бджолородин (на рис. 1, 7 і 8).

В кожному бджолиному гнізді міститься по 12 щільників, доступ до яких є з задньої стінки вулика. Для огляду сімей рамки виймалися по чергово назовні і складались у ящик разом з бджолами. Бджолині гнізда закривались дерев'яними дверцятками.

Кожен вулик має своє декоративне оздоблення: дерев'яні трикутники, крапки, колісця, планочки і т. ін.

Петро Яремійчук також уже не в змозі доглядати пасіку, тому варто подбати, щоб збе-

регти вулики роботи В. Петричука, яким уже по сто років.

Попереду ще багатьом належить докласти зусиль, щоб зібрати більше матеріалів про його життя і роботу, хоча вже і немало вдалося досягти.

Василь Юрійович Петричук — гуцул-пасічник, старійшина бджолярів Ко-

сівщини, залишив вагомий слід в історії пасічництва на Гуцульщині. Висловлюємо щире подяку Марії Дмитрівні Петричук (Василишина) за спогади, світлини і документи, знайомство з місцями, пов'язаними з життям «дуже доброго гуцульського пасічника».

Уляна МОВНА,
кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту народознавства НАН України
Остап ТИМ'ЯК,
голова Косівської районної спілки пасічників, Почесний пасічник України

Вулик В. Петричука у Петра Яремійчука

До 100-річчя від дня народження Миколи Шевчука

Знавець бджоли і людини

Шевчук Микола Климович народився у селі Коритня Монастирищинського району Черкаської області 5 травня 1916 року. Про його дитячі роки і навчання у школі відомостей розшукати поки що ми не змогли.

Достовірно вдалося в'ясувати, що у 1938 році він викладав у сільськогосподарській школі в селі Літинський Майдан Кирилівського району Вінницької області. У даному навчальному закладі здобувала фах пасічника і його майбутня дружина Ганна Никифорівна.

За її спогадами Микола Климович викладав предмет «Бджільництво». У червні 1938 року вони одружились, а в 1939 році М. Шевчук був мобілізований на фронт, де брав участь у Фінській війні до 1941 року.

На початку 50-х років минулого століття доля привела його на Буковину. Спочатку молода сім'я зупинилася у селі Віженка Вижницького району Чернівецької області. Тут моло-

дий педагог викладав у місцевій школі «Історію», а потім переїхав до міста Вижниці, де в школі-інтернаті працював теж учителем.

У 1962 році М.К. Шевчук перейшов викладати у Кутському СПТУ-6 спеціальний предмет навчання — бджільництво. Вже на той час його педагогічний стаж становив майже 25 років. Але у викладанні спеціальної дисципліни він зіткнувся з такою важкою проблемою, як нестача відповідних підручників, тим більше — українською мовою. Тому в 1972-му році він підготував і видав посібник карпатського бджоляра «Пасіка, бджоли, мед», тираж якого досяг 27000 примірників. Ця книжка стала не тільки навчальним посібником для учнів, але й добрим порадиником для професійних пасічників і любителів.

Тираж швидко розійшовся. Видання книги було прихильно зустрінуте читачами і доброзичливо оцінене пресою. Видавництво та автор одержали багато листів, у яких читачі висловлювали різні побажання щодо поліпшення книжки. Усі вони враховані автором. Було доповнено, зокрема, розділ про лікувальні властивості продуктів бджільництва — меду, воску, прополісу, бджолиної отрути, маточного молочка та квіткового пилку. Ширше подано також матеріали, що стосуються біології бджоляної сім'ї, догляду, утримання та розведення бджіл, племінної роботи і

багатьох інших питань, які мають практичне значення у роботі пасічників.

Написані й нові розділи: «Кормова база бджільництва і запилення сільськогосподарських культур», «Вулики, пасічницький інвентар та будівлі», «Хвороби, вороги та шкідники бджіл», «Організація та оплата праці у бджільництві». При написанні книжки використано найновіші дані наукових досліджень і передовий практичний досвід.

Перше видання було розраховане переважно на бджолярів-практиків та аматорів, пропонуване ж, крім різних практичних порад, включає також і пізнавальний матеріал, який може зацікавити усіх без винятку читачів.

Доповнена і перероблена книга побачила світ у тому ж таки видавництві уже накладом 170000 примірників.

Вивчаючи особливості карпатської бджоли, відомі вчені з бджільництва Г. А. Аветисян, В. П. Пилипенко, В. П. Поліщук, В. А. Гайдар, О. Г. Мегедь та інші запрошують його до співпраці над довідником «Карпатські бджоли». Книга вийшла у світ в 1982 році накладом у 85000 примірників.

Попрацювавши більше півстоліття на педагогічній ниві, з них 26 років в Кутському СПТУ-6, де за цей час навчив основам бджільництва близько 600 учнів, М.К. Шевчук у 1988 році йде на заслужений відпочинок, але не поли-

шає доглядати бджіл на своїй невеликій пасіці, з якими все життя був разом.

Не маючи вчених звань, простий викладач сільського профтехучилища залишив вагомий слід у розвитку бджільництва Карпатського краю. Його посібниками користуються пасічники і сьогодні.

М. К. Шевчук проживав у селищі Кути з дружиною Ганною, дочкою Зінаїдою, синами Володимиром та Анатолієм. Волею долі, діти роз'їхались в різні міста, і Микола Климович з дружиною залишились одні.

М.К. Шевчук помер 11 січня 1990 року. Захоронений в селищі Кути на цвинтарі на вулиці Снятинській.

Дружина Ганна після смерті чоловіка виїхала в місто Запоріжжя доглядати хворого сина Володимира, який у 2003 році помер, а через півроку помер і син Анатолій.

Одинокую і хворою в чужому для неї Запоріжжі, дружина М. К. Шевчука залишилася доживати віку в синовій квартирі без догляду. Коли і де похована вона невідомо.

Могила М. К. Шевчука в селищі Кутах з часом занепала і тривалий час віднайти місце поховання було неможливо.

27 квітня 2014 року з допомогою жительки селища Євгенії Іванівни Радиш, знайомої сім'ї Шевчуків, було нарешті встановлено місце поховання. Ця скромна жінка у свої 80 років, сподіваючись на приїзд родини, як могла підтримувала могилу, насадила на ній півоній.

Пасічники Косівської районної спілки: Іван Лащук, Василь Букатчук, Роман Рубаняк, Остап Тим'як упорядкували

М. Шевчук виступає перед викладачами і учнями СПТУ-6

могилу, а 5 травня 2014 року її освятив отець Михайло.

Того дня вклонитись вчителеві і наставникові приїхали його учні та делегації бджолярів Карпатського краю.

У травні 2016 року М. К. Шевчуку сповниться 100 років від дня народження. Косівська районна спілка пасічників високо цінує доробок Миколи Шевчука.

Готуючись до його столітнього ювілею, пасічники Косівщини підготували до перевидання книгу «Пасіка, бджоли, мед», а також встановлять меморіальну дошку в СПТУ-6 та пам'ятник на могилі цієї непересічної, скромної людини, педагога, пасічника.

Бажано, щоб і наша влада на усіх рівнях повернулася обличчям до розвитку бджільництва. А саме — потрібно розширити спеціалізовану підготовку зоотехніків-бджолярів, пасічників у вузах і середніх спеціальних навчальних закладах.

Доцільно знову почати готувати пасічників у ДНЗ «Кутський професійний ліцей». На це не треба шкодувати коштів. Адже Карпатська Кон-

венція висунула нові вимоги щодо захисту довкілля та збалансованого розвитку Карпат, яку 2003 року підписали представники урядів Словаччини, Сербії, Чорногорії, Польщі, Румунії, Угорщини, Чехії та України.

Ніде приховати те, що життя мешканців гірських районів важче і суворіше, ніж на рівнині. Є надія, що до вирішення порушених питань долучиться й Асоціація органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини.

Усі гуцульські райони Прикарпаття, Буковини та Закарпаття, розвиваючи туризм, тим більше, не можуть обійтися без продуктів бджільництва. Вибагливому туристу з країн членів Євросоюзу вже давно сподобалися багаті лікувальними властивостями наші мед, маточне молоко, прополіс, бджолина отрута, квітковий пилок, вуликотерапія (лікування на лежачках) тощо.

Остап ТИМ'ЯК,
голова Косівської
районної спілки
пасічників України,
Почесний пасічник
України

У робітні майстра

«Рябу Вош» у кожен дім!

«Ряба Вош» — творчий проект випускників КІПДМ ЛНАМ Юлії Жолубак (художня кераміка) та Олі Щепної (ткацтво). За допомогою Інтернету та етнофестивалів дівчата продають стильні аксесуари власного виробництва по всій Україні. Це і екосумки з вишивкою та тканиною, керамічна біжутерія з використанням натуральних матеріалів, а також футболки з авторськими малюнками, які користуються найбільшою популярністю. Особливий фірмовий стиль та унікальні дизайнерські рішення, принесли проекту за короткий час повагу серед людей і не менш важливий фінансовий успіх. Детальніше про проект розповідає Юля.

— Чому ви вибрали таку трохи дивну назву для проекту?

— Назву нашої творчої формації вибирали дуже довго. Зупинилися на «Рябій Воші», бо вош має дуже позитивну символіку в українській міфології. Воші, за повір'ям, мають здатність приносити щастя людині. Якщо їх немає — це ознака «великого нещастя». Пошук

вошей наші предки вважали корисним і богоприємним заняттям. На знак доброзичливості прийнято було шукати воші у гостей. Вони — невід'ємна частина людини і навіть характеризують її: вшивий — значить щасливий. Поява вошей уві сні — до багатства. Звідси й прислів'я: «Їж вош, і буде грош», «Багата, як вош рогата», «Чужа вош як за комір не залізе, не розбагатієш». А означення «ряба» вживається тому, що Вош повинна бути оригінальною і особливою!

— Розкажи детальніше про «Рябу Вош». Яку продукцію пропонує ваша креативна «контора»?

— Заснований проект Ольгою Щепною (сумки) та Юлією Жолубак (розпис футболок і кераміка). Однак зараз презентуємо роботи ще кількох майстрів — Галини Новак і Анастасії Конькової (вироби зі шкіри), Катерини Деревич

(петриківський розпис), Антоніни Дерій (ткацтво) і Тараса Хоміча (кераміка).

«Ряба Вош» ще немовля — 1 квітня будемо святкувати другий рік творчості. Планувалося пишне святкування з презентаціями нових робіт, але через останні події в країні не було часу для підготовки. Ми з Ольгою координуємо роботу сторінок в Інтернеті, поповнюємо фотоальбоми і спілкуємося із замовниками та гостями, популяризуємо роботи наших друзів і якісну ручну роботу. Всі речі в нас ручної роботи, двох однакових не знайдете! А якщо в разі захочеться чогось схожого, зробимо на замовлення!

— **Чи є у вас магазин? Де в Інтернеті можна переглянути вашу продукцію?**

— Офісу немає, працюємо вдома, бо всі живемо у різних містах. У моєму рідному Луцьку з нами тільки починають знайомитися, часто сприймають як приїжджих майстрів, дивуються, коли визнають, звідки ми, бо виходимо на ярмарки нечасто.

Фото виробів є на наших сторінках у соцмережах Вконтакті — http://vk.com/ryaba_vosh і Facebook — <https://www.facebook.com/ryaba.vosh>, а також можна замовити на сторінках кількох Інтернет-магазинів <http://zolotiruky.in.ua/shop/ryaba-vosh> та mash.ua/ru/shop/ryaba_vosh.html. Наші контакти — <http://vk.com/id186948140634235582> — Юля та <http://vk.com/id323185890638392531> — Оля.

Доставку виконуємо будь-якими зручними способами, зокрема «Новою Поштою» і «Укрпоштою». Щодо реклами, то зараз великі можливості для маленьких проєктів, як наш, дає Інтернет. Також рекламують нас безпосередньо клієнти, а на ярмарках і під час продажу виробів, роздаємо візитки усім, хто цікавиться. У нашої групи просто немає стільки виробів,

щоб активно вкладати в рекламу, поки не вистачає рук і часу для виготовлення замовлень.

— **Чи багато у вас покупців? Хто зазвичай купує ваші товари?**

— Про кількість клієнтів судити досить важко, але постійні клієнти є, більше того — основна група клієнтів із числа постійних: люди замовляють, переконуються в гарній якості, задоволені і приходять ще. Купують дуже різні люди — і молодь, яка вибирає вироби для себе і на подарунок, і люди старшого віку, яким імпонує практичність і сучасність наших виробів.

— **В тебе є дочка, якій лише 2 роки. Як тобі вдається поєднувати роботу і догляд за дитиною?**

— Дитина зараз вже ходить в садок, тож часу займатися роботою в мене з'явилося більше, хоча вона дуже любить допомагати — і малювати, і ліпити, спостерігає і повторює все за мною.

— **Ви навчались 5 років в Косівському Інституті, що можете сказати про цей навчальний заклад? Чи часто буваєте в Косові тепер?**

— Навчання в Косівському Інституті для мене особисто значиме, але найбільше вплинула сама атмосфера Косова і гір. Зараз трохи за маленьким Косовом сумую. Приїжджаємо рідко, робота і все таке. На пам'ять про це чудове місто та Гуцульщину загалом, я створила кілька тематичних логотипів, які можна замовити в нас у вигляді сувенірів — магнітів чи футболок.

— **Останнім часом, в соціальних мережах з'являється багато проєктів, подібних на ваш. Як ви на це реагуєте?**

— Щодо інших проєктів: хтось схожий на нас, ми на когось схожі — у цьому немає нічого дивного, адже все уже придумано до нас. Я вважаю, що не потрібно зайвий раз задумуватися і аналізувати це глобально, а варто просто зосередитися на собі і робити те, що подобається.

Тарас ПАСИМОК

*На світлинах:
роботи творчого проєкту «Ряба Вощ»*

«Котилася Торба»

«Котилася Торба» — це творчий проект випускника КІПДМ ЛНАМ Олега Гриньківа з Косова та його дружини Інни з Житомира. Мистецький дует активно працює і розвивається, створюючи справжні шедеври — оригінальні вироби зі шкіри. При допомозі Інтернету проект набув такої шаленої популярності, що його автори просто не встигають виконувати всі замовлення, хоч і працюють не покладаючи рук.

Подружжю Гриньківих вдалося створити широкий асортимент продукції: наплічники, чоловічі та жіночі сумки, пояси, корсети, гаманці, футляри, мішечки, браслети, кулони, сережки, папки та багато іншого.

— Розкажіть детальніше про ваш проект.

— Творчий проект «Котилася Торба» має кілька завдань: підприємницьке, мистецьке та національно-патріотичне. Для нас важливий розвиток традицій української народної спадщини, виведення її на новий модерний рівень, щоб зацікавити патріотичну молодь. Ми не ставимо собі за мету заробити максимум грошей за рахунок замовників. Наші вироби доступні за ціною пересічному українцю, хороші за якістю і цікаві за дизайном. Ми також використовуємо традиційну символіку, тому наші роботи несуть давній інформаційний код.

— Яку продукцію пропонує ваша креативна «контора»? Як розподіляються ваші обов'язки в дуеті?

— Після закінчення Косівського Інституту на кафедрі «художня обробка шкіри» — Олег приніс в майстерню навички з технології виробництва шкіряних виробів, дизайну, ком-

позиції. А Інна — креативну жилку, тонкий жіночий погляд на дизайн та композицію. Не маючи спеціалізованої освіти в сфері обробки шкіри, швидко навчилася цим навикам після одруження.

— Як з'явилась ідея допомоги людям, що постраждали на ЄвроМайдані? Чи багатьом ви вже змогли допомогти?

— Ідея допомогти постраждалим на Майдані виникла сама собою, зважаючи на усі події, що відбулися в Україні. Таку допомогу ми здійснюємо і зараз. Адже бажаючих долучи-

тися до нашої ініціативи виявилось більше, ніж ми в змозі виконати роботи. Технічно все виглядає так: ми пропонуємо кілька моделей наших робіт для продажу, гроші з яких, в повному обсязі ідуть на лікування постраждалим або родичам загиблих з «Небесної сотні». Після отримання оплати, ми документально звітуємо перед замовниками про використання коштів.

— Чи багато у вас покупців? Хто зазвичай купує товари?

— Не зважаючи на складну економічну ситуацію в державі, є багато бажаючих здійснити замовлення наших виробів. Зазвичай нашими клієнтами є успішні молоді люди з різних сфер діяльності.

Ми зробили певне соціологічне дослідження в цьому напрямку. Географія нашої клієнтури досить широка — вона є не лише з усієї України, але і з-за її меж. Основна маса людей з українських мегаполісів. Прикарпаття, як не прикро, купує менше одного відсотка.

— Де в Інтернеті можна переглянути вашу продукцію? Як її можна замовити?

— Ми працюємо через соціальні мережі і українські мистецькі сайти, що пропонують ручну роботу українських майстрів.

Ми на Фейсбукі — <https://www.facebook.com/KotylasjaTorba>

Наша група Вконтакті — http://vk.com/kotylasja_torba

e-mail — Olegreen@ukr.net

Ось схема, як зробити за-

мовлення:

1. Ви обираєте певну модель з нашого онлайн каталогу. До речі, можна змінювати за бажанням нюанси в конструкції і кольорі.

2. Коли замовлення буде готовим, ми повідомимо через sms і закинемо фото. Якщо Ви підтвердите, що все добре, висилаємо товар.

3. Пересилка здійснюється «Новою Поштою». Сума за доставку товару приблизно — 10-25 грн.

4. Оплата замовлення через наш банківський рахунок, коли вишлемо посилку. Або готівковим платежем при отриманні на «Новій пошті».

— **Чи можете ви назвати ваш проект успішним в комерційному та естетичному плані?**

— Наш проект можна вважати таким, що відбувся. Весь час ми спостерігаємо його прогрес і вдосконалення. Звичайно, є певні помилки — в більшості логістичні. Намагаємося їх ліквідувати.

— **Що ви можете поради́ти молодим майстрам, які**

хочуть започаткувати власну справу? Чи проводите ви майстер-класи для бажаючих зайнятися схожою справою?

— Єдине, що ми можемо побажати всім початківцям, наполегливості і бажання побачити, що вони хочуть отримати в результаті. Майстер-класи не проводимо через відсутність часу.

— **Чи можете ви дати кілька порад щодо догляду за вашими речами. Що слід робити, а чого варто уникати в процесі використання?**

— Основна порада для користувачів нашої продукції — це бережливе ставлення до наших виробів. В цьому випадку річ можна зберегти на тривалий термін. Але ми розуміємо, що наші вироби є функціональні, тому зношуваність є природнім процесом в житті нашої продукції. Намагайтесь уникати подряпин, масних плям, перевантаженості (якщо мова йде про сумку), механічної деформації (заламування, заминання і т.д.). В разі «аварії» ми завжди готові полагодити річ!

— **Ви навчились і давно**

проживаєте в місті Косові. Що ви можете сказати про наше містечко?

— Про Косів можна сказати з двох протилежних позицій:

1. Красива природа і майстер в кожній хаті.

2. На жаль, потенціал нашого міста не використовується.

— **Ви багато і наполегливо працюєте. Як ви відпочиваєте? Чи є у вас якісь хоббі?**

— Ми працюємо багато, бо зацікавлені як процесом, так і результатом нашої роботи. «Котилася Торба» — це спосіб заробітку, хоббі, душевне врівноваження, важка праця, головний біль, зрив нервів... Але ми цю справу полюбили і хочемо займатися цим і надалі.

Тарас ПАСИМОК

*На світлинах:
засновники творчого
дуету «Котилася торба»
Олег та Інна Гриньків та
їх роботи*

Проекту «МапаКосів» — три роки!

Мета проекту — популяризація пішохідних мандрівок горами та населеними пунктами Косівського району серед українських та іноземних туристів.

На сьогодні «МапаКосів» (<http://mapakosiv.if.ua/>) — це єдиний туристичний сайт про пішохідний туризм в Косові та районі. Туристи, які відвідали наш сайт і зацікавилися мандрівами в Карпатах, можуть скористатися послугами туристичного гіда Тараса Пасимка, який розробив та описав близько 100 маршрутів для проектів «МапаКосів», «ВелоКосів» та «Гуцулія», більшу частину з яких опублікував у різних виданнях засобів масової інформації. Його праця не залишилася непоміченою — нещодавно Івано-Франківська ОДА та облрада нагородили грамотою за значний особистий внесок у розвиток туризму Івано-Франківської області.

За три роки на порталі сайту «МапаКосів» з'явилося більше 100 публікацій туристичного спрямування, з них 40 про пішохідні та велосипедні маршрути, карти, описи маршрутів, статті, інтерв'ю з мандрівниками, фото та відео-звіти. Для зручності ми їх розділили на 9 категорій:

1. Карти маршрутів (gps-треки).
2. Походи та маршрути Карпатами.
3. Мандри далекі і близькі.
4. Сплави гірськими річками.
5. Туристичне спорядження.
6. Розмови з мандрівниками.
7. Фотозвіти мандрівок.
8. Відео походів.
9. Цікавинки.

На сайті є інформація про гірські хребти не лише Косівського та Верховинського районів, а також і українських Карпат та навіть Кавказу.

Найбільшою популярністю користуються 10 публікацій:

1. Похід на Писаний Камінь.
2. Послуги туристичного гіда.
3. Піший похід на Горгани.
4. Протяте Каміння.
5. Похід на хребет Костричі.

6. Мандрівка на Свидовець.

7. Похід на хребет Каменистий у Косові.

8. Мандрівка з Романом Рудником, част. 1.

9. Похід на Сокільський хребет (ідо Косова).

10. Похід на хребет Острий у Косові.

За три роки існування проекту вдалося зібрати велику кількість користувачів в соціальних мережах — 1600 у «Вконтакті» (http://vk.com/mapa_kosiv) та 1500 на «Фейсбукі» (<https://www.facebook.com/mapakosiv>), що свідчить про високу актуальність сайту. Загалом розвитком проекту на громадських і волонтерських засадах займаються фактично дві людини — Стас Михайлюк і Тарас Пасимок. В рамках сайту «МапаКосів» також ми співпрацюємо із іншими туристичними проектами та активними мандрівниками, а саме — новим косівським проектом «Капітан Дземброня» та НПП «Гуцульщина».

В межах міста Косова є 7 гірських пішохідних маршрутів:

1. Хребет Острий.
2. Каменистий хребет.
3. Гора Михалкова.
4. Хоминський хребет.
5. Міська гора.
6. Хребет Голиця.
7. Сопка (Зіняків Верх, Стіжки).

Команда «МапаКосів» звертається до видавництва, спонсорів, меценатів та туристичних агенств Гуцульщини з пропозицією видати туристичний путівник з велосипедними та пішохідними маршрутами, щоб інформація про рекреаційний потенціал Косівщини і всього краю поширювалась не лише в Інтернеті, але й в реальному житті.

Як допомогти проекту?

* Надіслати статті, фото, відео чи іншу інформацію з ваших мандрівок горами.

* Долучитись в соціальних мережах та запросити друзів

* Зайти на сайт, прочитати цікавий матеріал і залишити коментар чи відгук.

Прес-центр «МапиКосова»

Мандри рідним краєм

ТРАНСЧОРНОГОРА АБО МАРШРУТ ПОНАД ХМАРАМИ

Ви ніколи не задавали собі запитання: що змушує людей іти в гори? Чому люди замість того, щоб сидіти вдома, пити пиво (як варіанти — дивитися телевізор, задротничати вКонтакті, теревенити по телефону, відсипатись або ж просто нудити світом) кудись добираються, видираються, піддають себе цілій купі незручностей, а деколи — ще й небезпекам і дряпаються по стежках, зворах, схилах, вкритих корінням, камінням, травою, альпійкою та ще чимось, не надто комфортабельним — і все задля чого? Якщо ви ніколи не задаєте собі таких запитань, а просто ходите в гори — це означає, що ви маєте на них власну відповідь. Можливо, вам тоді буде цікаво почитати цю розповідь про найвисокогірніший туристичний маршрут України. Тим, хто відповіді на це питання не має, можливо, теж буде цікаво пошукати його у цій статті.

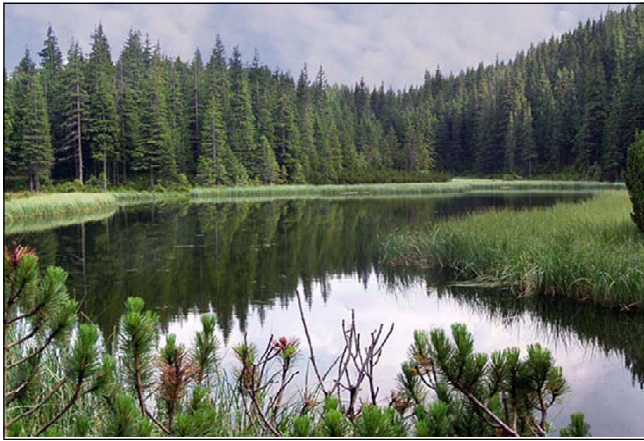
Так от, одного разу четверо вар'ятів (а це були я, Санько Боднарєнко та Сашко ХтоЦе (обоє з Косова) та ще Андрій Стельмашук з Дори) вирішили вибратися у триденний похід Чорногірським хребтом. Захотілося нам побачити в черговий раз красу Карпат, неповторні краєвиди з найвищих вершин України, а також випробувати себе у такому досить непростому маршруті. Сказано — зроблено і вже зранечка ми сиділи у Верховині із напакованими під зав'язку наплічниками. Там ми чекали автобус до прикордонного села Шибене.

Коли він прибув на автостанцію, ми відчували легенький шок. Він далеко не виглядав здатним вмістити всіх пасажирів, які бажали в нього сісти. Але досвідчений водій автобуса знав своє незмінне правило: в його транспортний засіб поміщається будь-яка кількість пасажирів! І таки помістилась!!! Те, що окремі люди мало не випадали із дверей, інші висіли на пальцях однієї ноги, наче балерини, а на задніх сидіннях і під ними на підлозі вироста стіна із сумок, бочівок з напакованим всередині добром, наплічників та інших клунків, яка готова була завалитися — не мало значення! Навіть те, що якась тітка вмудрилася запхати в автобус 12 (!) листів гіпсокарто-

ну, теж як не дивно, не суттєво вплинуло на місткість цього транспортного засобу! Я ще раз мав нагоду переконатися, що у житті можливо все, а якщо щось і неможливо, то це ми просто не маємо уявлення як цього досягнути!

Дорога з Верховини на Шибене має 35 км, але кілометражна відстань зовсім не дорівнює часовій. Оскільки їхали ми не мало, не багато, а 1 годину і 45 хвилин! Як пожартував Стельмашук, це були найдовші 35 км в Україні! А ще особливості дороги нагадують атракціон «Американські гірки». Тому розвага по дорозі гарантована — нудно не буває нікому.

Коли ми нарешті добрались до нашого місця призначення, то нас зустріли охоронці прикордонного поста. Оскільки село знаходиться недалеко від кордону, то при подорожі туди потрібно брати із собою документи. Ми чемно повитягали наші паспорти, розповіли хто ми і чого сюди приїхали, повідомили про наш маршрут, а солдати зареєстрували нас і дали дозвіл (щоправда усний, хоча за правилами зобов'язані були видати якусь бомаженцію, але вони не хотіли себе затрудняти, а ми — чекати, тому пішли так). Ми вирушили на маршрут. Годинники показували 14:20.

Озеро Марічейка

Спочатку ми поблукали трохи селом, оскільки не знали дороги. Розвідавши шлях у якоїсь старої гуцулки, ми рушили в напрямку хребта, поступово вийшли за село і розпочали підйом стежиною догори. Наше основне бажання того дня було добратися до озера Марічейка, де б ми змогли заночувати. Отож, ми розпочали підйом, який був досить стрімким, а оскільки сонце пекло немилосердно, то досить швидко ми геть упріли і захекалися, стаючи кожен раз на поворотах віддыхатися на 1-2 хвилини. Два рази робили більші привали і жадібно пили воду. Вода швидко закінчувалась, ми йшли спочатку галявиною, а потім лісом і увесь час догори — годинки дві. Врешті наші запаси води були майже вичерпані, а та, яка була, вже давно розігрілась і не рятувала нас від спеки. Ми виперлись на якусь полонину і побачили колибу. Зметикувавши, що тут десь має бути вода, Андрій пішов до колиби, а ми, не маючи сили вже й ворухнутися, зробили привал на початку полонини.

Яким же було наше здивування, коли вставши і рушивши далі, ми буквально за п'ять кроків, надібали струмок! Відчули себе лузерами, але тим не менше, надзвичайно раді наповнили наші пляшки і вже радісно рушили далі. Десь на середині полонини довідались, що це Веснарка, значить до Марічейки вже недалеко. І справді, за годину ходьби лісом ми вже були біля озера — на висоті приблизно 1500 м над рівнем моря. Там ми й розтаборувалися на нічліг.

Година була ще рання, тому ми спочатку зробили фотосесію біля озера (правда купатися не полізли — занадто замуленим вже воно

виглядало). Марічейка розташована в досить мальовничому місці — серед лісу, оточене з усіх боків смереками, поросле комишами, з одного боку видніється схил гори, інших сторін не видно через густий ліс — справжня тобі карпатська ідилія.

На вечерю в нас була варена гречка, ковбаса, рибні консерви, помідори, хліб, сало і чай з шоколадкою. Спостерігаючи, як у казанку кипить гречка з консервою, я подумав собі, що все-таки побут в горах сприяє великому спрощенню речей і думок. Вдома, до прикладу, ми б навіть не глянули на таку їжу, ще й приготовану з листочками і гілочками і всім решту, чого природа сама зволила докинути в наш казанок. А в горах вминали все без жодних нарікань. І не потрібно було цілої купи звичних для домашнього затишку речей — дрова, вогонь, казан, миска і ложка. І все. Такий мінімалізм якраз спонукає по-справжньому бережливо ставитися до речей і, водночас, дозволяє зрозуміти наскільки людина є марнославною і виниженою у своїй природі — адже для того, щоб бути щасливими в цей конкретно даний момент не обов'язково мати цілу купу всього — достатньо лише найнеобхіднішого. Все інше залежить від самої людини. А тоді постає запитання: чи не занадто багато ми приділяємо уваги речам? Чи не стаємо ми у певному сенсі заручниками речей? Адже часто заради них ми відмовляємо собі і у найпростіших, і поруч з тим, у найяскравіших задоволеннях. На основі їх судимо про інших людей. Чи не буває часто в житті такого: з одного боку максимум всього — і тривоги, страхів, параної, а з іншого — мінімум і щастя? Можливо, менше шукаючи себе в речах, ми швидше знайдемо себе у собі?

Взагалі, гори спонукають до багатьох роздумів, але нам пора повертатися і до нашої подорожі. Отож, без спішки розбили табір, розклали багаття, а повечерявши, ми сповна змогли намілюватися красою літнього карпатського лісу, відчутти втаємниченість місця, де ми перебували і свою присутність у ньому. Десь після 9-ї вечора ми повкладалися спати під плюскіт гірського струмка, який протікав за 10 метрів від нашого табору.

Особисто мене той струмок заколисав добряче, бо я не міг поскаржитись на сон тієї ночі

— хоча кілька разів прокидався, але тут же й знову засинав. Не всім так пощастило. Санько скаржився, що заснути не зміг аж до ранку і це не сприяло йому у відновленні сил. До речі, спати було так жарко, що ми з Андрієм (а ночували ми в одному наметі) спальниками лише вкривалися, оскільки в наметі був справжній Ташкент.

Підйом був о 4:30. Доки сонце ще добре не зійшло, ми поснідали чим Бог послав, згорнули намети і рушили. Піднімалися ми дорогою на Попіван (офіційно ця гора називається Піп-Іван, однак місцеві мають своє тлумачення цієї назви. Мовляв, її так назвали через те, що на ній постійно дує вітер, який посвистує — попіває. А вже поляки, не розуміючи значення цього слова, розділили його на два: Pop-Ivan, а коли прийшли совіти, то гора так і залишилася у різних паперах — Піп-Іваном. Ми, оскільки прагнемо відроджувати давні традиції, користуємося старою назвою. Отож, на Попіван ми почали підніматися о 6-й рівно. Минули ліс, потім смугу альпійки, перед нами почали відкриватися прекрасні картини гірського ранку. Сонце ще високо не зійшло, в долинах кублився рідкий туман, який ледь-ледь заволочив смерекові ліси. Прямі промені проходили повз нас далі на захід, наче вказували нам маршрут. Ми видиралися все вище і вище, з кожним кроком око наше захоплювало картинку природи все далі й далі. Перед нами поступово відкривалися Мармароси з їхніми майже вертикальними схилами, далі — румунські вершини. З іншого боку — наші хребти, порізані улоговинами, порослі лісами і вкутані легким серпанком туману. Попереду стрімла вершина Попівана, яка з кожним кроком ставала все ближчою. Невдовзі всі ми були на ній — у 7:25. Привітавши один одного із підкоренням першого чорногірського двотисячника (висота Попівана — 2028 м), ми пішли оглядати вершину. Окрім тих краєвидів, які я вже спромігся описати, стало видно також увесь Чорногірський хребет і ми зміряли очима яку відстань повинні сьогодні подолати. Зокрема на сьогодні у нас стояло завдання пройти до Говерли, спуститися з неї і знайти місце на нічліг між Говерлою та Петросом.

Не можливо пройти непоміченими попри обсерваторію на вершині Попівана. Її спорудила

Попіван

в 30-х рр. минулого століття польська влада для прогнозування погоди. Це унікальна споруда, одна з найвищих у Європі на той час, свою функцію проте виконувала недовго — під час Другої Світової війни місцеве населення її розграбувало. Зараз там залишився тільки кам'яний каркас, але саме він є об'єктом численних екскурсій на цю гору, оскільки виглядає ця покинута споруда і справді дуже велично. А ще — хто відмовиться пошастати коридорами обсерваторії на вершечку однієї з наймальовничіших карпатських гір?

Намилувавшись вдосталь краєвидами, ми вирушили далі по хребту, а краєвиди супроводжували нас у своїй однаковій тональності та різноманітних ракурсах.

Бігти по вершинах Чорногірського — це здорово! Відчуваєш себе по меншій мірі Арагорном із фільму «Володар пернів», настільки вся обстановка захоплює дух! Одна за одною виринають і залишаються вдалині вершини, долини, струмки, потоки, стежки, підйоми, спуски, брили каміння, внизу ти бачиш зарослі альпійки або вершки смerek, гірські озера або ріки, вдалині видно майже іграшкові села, навколо тебе оточують хребти найрізноманітніших форм, з боків тебе обдуває свіжий гірський вітер, якому на такій висоті вже ніхто не заважає розгулятися і це все — на десятки кілометрів навколо! Чи можна собі щось подібне уявити, лазаючи в цей момент під спекотними запилуженими вулицями міст?

Ми досить швидко і впевнено рухались хребтом. Подолали такі вершини як Дземброню

Гутин Томнатик і Бребенескул

і Менчул, потім підкорили Бребенескул — другий за висотою двохтисячник України (2032 м). Там і зупинились на невеликий привал. Сама вершина Бребенескула, до речі, нагадує скоріше горб а не гору — вона полого й протяжна. З неї відкриваються чудові краєвиди на озеро Бребенескул внизу і на Гутин-Томнатик (2015 м) — єдиний двохтисячник, на якому ми не побували за браком часу. Він розташований трохи в стороні від основного кряжу хребта, а зайвих двох годин у нас не було, тому вирішили на нього не йти. Хоча гора ця є дуже мальовничою і я сподіваюся, що обов'язково ще туди потраплю, а також спущусь вниз і до озера.

При переході з Бребенескула до Ребер нам трапилась улоговина зі снігом. Виявляється, сніг посеред спеки у липні в Україні таки буває, потім ми бачили ще кілька таких улоговин (хоча Чорногора — це єдине місце, де його можна зустріти влітку). До чого ж було приємно покачатися в ньому після спекотного сонця (яке хотіло з нас випарувати всю вологу), погратися в сніжки, просто відпочити в цьому місці! Ну де ви ще таке чудо побачите, як не в наших Карпатах?

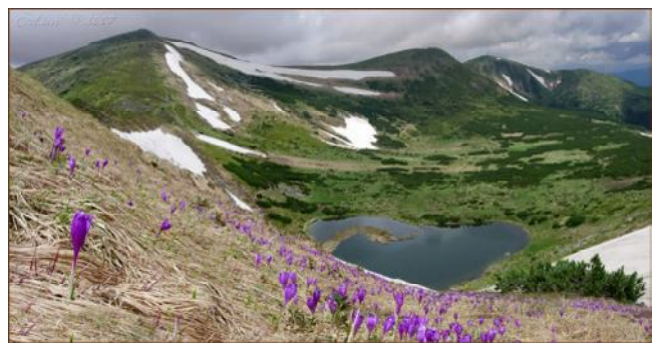
На Ребрах, які не мають чіткої вершини, а тягнуться невеликим хребтом (найвища точка — 2001 м) ми довго не затримувались. Виходити на гору було варто через те, що з неї добре видно Шпиці — скелясті утворення гострої форми, які ніби хтось понатикував у землю. Їхнє скупчення творить неперевершений краєвид на північно-му схилі Чорногори і нагадує велично-похмурі

краєвиди Мордору (із «Володаря персів»).

З Ребер ми добралися до озера Несамовитого — одного з наймальовничіших і найлегендарніших озер Карпатського краю. Порослі альпійською територією довкола озера і саме Несамовите — водна гладь на висоті 1750 м притягують до себе багатьох тутешніх мандрівників. Відразу пороздягалися і пірнули в воду, бо спека, чесно кажучи, нас уже дістала. Побовталися в озері досхочу (вода, до речі була холодною, але не льодяною, останні жаркі тижні зуміли прогріти і її), ми почали лагодити обід, а також пішли набрати води (поруч з озером тече досить великий струмок, тому нестачі води ми не відчували). Тут був у нас великий привал на півтори години. До речі, згідно з давнім повір'ям, той, хто скупається в Несамовитому, протягом року одружиться, так що наше парубоцьке життя гей би мало невдовзі завершитися.

Після обіду і відпочинку нас чекала вершина Туркула — всього на 180 м догори від того рівня, де ми були. Ніби й небагато, але маршрут на неї надзвичайно стрімкий і важкий. На додачу до всього, ми почали змагатися хто швидше на неї підніметься і це в нас забрало чимало сил. Хоча піднялись ми таки швидко: Стельмащук — за 20 хв, я — за 22, хлопці — за 27. Але на підйомі ми справді виснажились: по такій крутизні ми ще в цьому поході не дряпались. Довго ми ще той Туркул згадували не злим тихим словом.

До Говерли залишалося подолати чотири вершини, дві з яких ми травернули (після Туркула не хотілося тратити сил на дрібніші гори). Обминули би ще й ті дві із задоволенням, але через них не було обхідної дороги і тому вже на них мусили видиратися. То були Пожижевська і

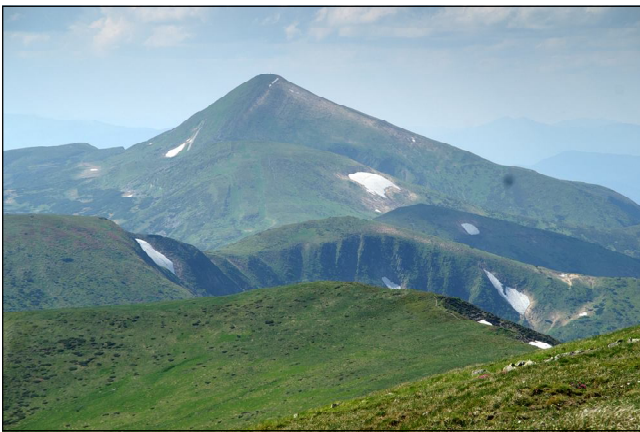
Озеро Несамовите

Брескул. Ніби й не важкі за складністю гори, теж нагадували горби, але чи то через спеку, чи то через попередньо намотаний кілометраж, чи через ті змагання на Туркулі, але йшли ми важко, хоча і швидко, уже не було такої легкості в ходьбі і в думках, як до Несамовитого. Проте треба — значить треба, тим більше часу до вечора ще було багато. І ми перебирали ногами, правда вже без наснаги, а попри втому.

Невеликий привал зробили перед самим підніжжям Говерли і — вгору. З того боку, де ми піднімались, вона не виглядала аж настільки великою, але підйом був стрімким і втомливим. Я піднявся на вершину через 26 хвилин від початку підйому. Це був наш останній підйом на сьогодні — на 2061 м. Тут уже з'явилась і телефонна мережа, зловити яку на попередньому відрізу шляху не було можливості. Відразу розпочалися дзвінки друзям, подругам, родичам (треба ж було всім повідомити, що ми живі-здорові, а то більше як добу з нами не було жодного зв'язку).

Відпочинок — само собою, оглядання, фотосесія і тому подібні речі. Але тривожив нас один момент: вода майже вичерпалась, де можна буде набрати свіжої і придатної до вживання ми не знали, тому вдалися до режиму економії води, що в таку спеку не дуже добре позначається на самопочутті. Тим більше, туристи, які піднімалися з боку Петроса, розповідали суперечливі відомості: одні казали, що вода є на полонині десь під самою горою, інші говорили, що струмки там уже всі пересохли, треті — що вода є, але її мало і вона замулена. Через це серед нас навіть виникли суперечки щодо подальшого мар-

Говерла

Петрос

шруту: спускатися знову вниз тією самою дорогою до підніжжя Говерли, де точно мали бути струмки чи продовжувати далі шлях до Петросу і сподіватися знайти воду там. На першій думці наполягав Санько, на другій — Стельмащук. Врешті, остання точка зору перемогла і ми почали спуск західним схилом Говерли.

Тут нам теж довелося попрацювати ногами. Спуск був крутим, а далі простягалася довга дорога до підніжжя Петросу. Справа в тому, що Петрос стоїть відособлено від всього Чорногірського масиву і щоб дійти до нього, потрібно сильно скинути висоту, а потім ще кілометрів 5 іти по переходу.

Ми знову спустилися в смугу альпійки, а потім і лісу. Втома давалася взнаки, а ще нас тривожила відсутність води, тому це й позначалося на нашому настрої. Тим більше, денний маршрут ми виконали, сонце вже було над заходом, тому треба було роздобути води і знайти пристойне пристанище. Так дійшли ми аж до екологічного пункту, біля якого була криничка і поляна, де ми могли розмістити намети. З нас взяли по 20 гривень (екозбір, правда, як нам пізніше сказали туристи, треба було говорити, що в нас нема грошей і ми могли би пройти на халяву) і провели на поляну. Правда вогонь розкладати заборонили, але як після важкого робочого дня ми б не приготували собі їжу і чай? Тому ми на це не зважили, а розпалили ватру, зварили бульби з тушонкою і так понапихалися, що важко було й дихати. Це й не дивно, адже за цей день у нас пішло багатезно калорій на маршрут. Довго не

сиділи як попереднього дня, відразу після чаю розійшлися по наметах, бо втома валила з ніг. Цієї ночі проблем зі сном не було — усі спали як вбиті.

Зранку встали о 5-й годині і ледве повилізли з наметів. Таке було бажання спати, що просто не хотілося перебирати ногами, абсолютно нічого не хотілося, ані Петросу, ні краєвидів, навіть додому — тільки виспатись досхочу! Але треба було снідати і йти, поки ще сонце не почало припікати. Все одно збиралися ми нехотя і повільно — поки вийшли на маршрут була вже 7-ма година. Годинку ми ще пройшли від нашого місця таборування до підніжжя гори. Треба було здиратися вгору по стежці. А тут варто згадати, що східний бік Петросу (якраз той, з якого ми вийшли) дуже стрімкий і важкий для проходження і, взагалі, Петрос вважається найважчою для подолання вершиною Українських Карпат. Перед нами було дві стежки: одна з них вела вгору до вершини, інша ж кудись в обхід гори. І тут втома відіграла своє: ми подумали, що там за поворотом є легший підйом і пішли траверсом, за що потім і поплатилися. Побачивши якісь напівзарослі стежини за поворотом, ми почали здиратися ними догори, але дуже швидко вони завели нас у траву. По інерції ми ще трохи пройшлися аж поки не відчули, що навіть натяку на стежину уже немає. А оскільки ми вже набрали певну висоту, то спускатися було лінь, вирішили йти бездоріжжям, причому розділилися (це в нас вийшло якось спонтанно) і пішли кожен своїм шляхом. Я йшов біля Андрія, йти було надзвичайно важко, піт стікав градом (майка моя вже багато разів змокала до нитки, ще під час попередніх днів та підйомів, але цього разу вона була суцільно мокрою). Сонце вже припікало добряче, я відчував, що мої голі плечі, які спеклися ще вчора, просто нестерпно хочуть якоїсь тіні, але де ж її було тут взяти на голому схилі? Та ще й за кожним кроком у них врзалися лямки наплечника. А найголовніше, попри те, що ми вперто дряпалися і дряпалися догори, задихані, мокрі від поту, з легеньми, які не вмщалися в грудях і ногами, які відмовлялися слухати, вершина як була далекою від нас, так і залишалася. Нестерпно повільно наближались до нас її контури, ми вже не один раз матюкали себе за те, що звернули з

битої второваної стежки, але спускатися з набраної висоти теж не хотілося. Так йдучи, то вгору, то траверсом, ми з Андрієм вийшли на західний схил гори на дорогу (а Санько із Сашком, як ми пізніше довідалися, вийшли на східну стежку, ту, з якої ми звернули). Йти стало легше, тим більше західний схил куди більш пологий. І невдовзі ми всі зустрілись уже на вершині (2020 м), за 1 год і 10 хв від того як розпочали підйом.

Останню вершину Чорногори підкорено! Останнє наше завдання виконано! Як можна передати емоції, що переповнюють тебе після цього? Це відчуття, коли ти йшов, боровся із сонцем, втомою, підйомом, попеченими плечима, неслухняними ногами, задухою, рюкзаком, своїми думками! Ці краєвиди з вершини вниз і по сторонах! Ця безмовність, безмежність, таємничість і синява, що розлита навкруги скільки сягає око! Цей маршрут, який ти проміряв власними ногами від і до! А чого вартий погляд із Петроса на схід, в сторону Попівана, вершину якого із обсерваторією видно на самому краю горизонту! А далі погляд мандрує вздовж по хребту з усіма його вершинами, по тому самому, який став для тебе можливістю пізнати самого себе, бо ж правильно співав Висоцький «Кто здесь не бывал, кто не рисковал, тот сам себя не испытал, пусть даже внизу он звезды хватал с небес»!

І отака-от каша в голові від усього цього комплексу вражень накупі! Звісно, привітання із закінченням основної частини маршруту, із підкоренням чергового двохтисячника, традиційна

На вершині Петроса

фотосесія на вершині, відпочинок, можливість роздивитися краєвиди. А далі — нарада про те, в яку сторону спускатися. Вирішено було йти до Лазещини (село в Рахівському районі) з тим розрахунком, щоб встигнути на поїзд о 15:50.

Отож, година 10-та, ми почали спускатися вниз, якраз по східному схилу. На власні очі мали змогу переконалися у крутості цього маршруту. Навіть спускалися ми по ньому майже годину, тому з усього виглядало, що підйом схилом вимагає неабияких витрат сил (але все одно це легше, аніж блукати травами. Тому усім іншим порада: не шукайте легких шляхів на Петрос! Треба йти крутим схилом — ідіть, потім все одно гірше буде!). Біля підніжжя зробили невеликий привал, попили води і рушили далі стежиною.

Десь через півгодини ми вийшли до якогось колиб, розпитали трохи про дорогу до Лазещини, після чого наш настрій трохи підупав. Виявилось, що до неї йти ще 17 км, середина маршруту — приблизно на полонині Козьмешик. Але іншої ради не було. Тож взяли ми ноги в руки та й давай накручувати темпи! І ото йдемо ми майже годину, думаємо, що той Козьмешик вже близько, виходимо на якусь галявину, на якій стоїть хата, а біля неї якась бабця, і старенька нам заявляє: ви пройшли тільки 4 км, до Лазещини ще 13. Як ми давали на ноги — це не піддається опису! Скажу тільки одне: жодна ділянка маршруту нас так не вимучила, як оця дорога з Петроса на Лазещину. Тут уже давалось взнаки все: і втома від попередніх днів, і недоспані ночі, і палюче сонце, і наше передчасне розслаблення після Петроса, і все-все-все. Причому, ми не робили привалів, незважаючи на крайню втому. Година, дві, три безперервної ходьби — і от, десь о 14:30 ми побачили Лазещину. Далі ще треба було майже годину пройтися селом, доки ми не вийшли в район залізничного вокзалу. На годиннику було 15:10.

Ось так, за 48 годин і 50 хвилин від початку нашого маршруту ми прибули на його кінцевий пункт, пройшовши за цей час близько 80 км. Багато це чи мало — судіть самі, ми ж отримали сповна те, що хотіли, за чим ішли в похід: і враження, і випробування, і перевірку власних сил, і пошук самого себе (який, одначе, не закінчується разом із пройденим маршрутом, а стає про-

Довбушанка

сто часткою нашого життя). Ми просто це зробили, як могли, як зуміли.

Наступну годину в очікуванні поїзда ми пили пиво у тентованому наметі за 100 м від вокзалу і обговорювали враження від походу. Звичайно, пива було випито багато, дуже багато. Та й було за що! Позаду намету виднілися стрімкі вершини Говерли і Петроса, за якими ховався увесь Чорногірський хребет, перед нашими очима поставав Горганський хребет із своїми піками — Хомяком, Синяком, Ведмежиком та Довбушанкою, ховаючи в глибині Сивулю, Ігровець (з якого я нещодавно спустився) та інші вершини. Одним словом, навкруги були рідні Карпати, такі звичні і такі незвідані водночас! А вгорі — вічно синє небо, на яке час від часу набігали білі та сизі хмарки!

Ми сиділи, смакували пиво, вели бесіду про похід, обговорювали подальші плани, які б то ще було добре походи організувати. Хоча ми й були перемучені від цієї нелегкої мандрівки, але усі відчували велетенське задоволення і бажання повернутися знову у ці краї, що наповнені кольорами смарагдових лісів, світло-зелених трав і вічно синього неба, де сонячні промені стають видимими, а легенди — живими, де русла рік і струмків, верхівки дерев і пориви вітру завжди ведуть між собою бесіду і обговорюють усе, що бачили, бачать і ще будуть бачити у цьому краю. І хто зна, може, й ми теж фігуруємо у їхніх розповідях. Може, й ми вже стали частиною легенди під величною назвою — Карпати...

З гарячим чорногірським привітанням
Назар МАНДРІВНИК

Люби і знай свій рідний край

Мандрівка на хребет Брусний

Брусний — гірський хребет у Покутсько-Буковинських Карпатах з найвищою вершиною у 950 м. Розташований у Косівському районі в межах Національного природного парку «Гуцульщина». Хребет складається з пісковиків та сланців, вкритий мішаними лісами. Як не дивно, але хребет практично не відомий для косівських мандрівників та туристів, хоча це даремно. Якщо підніматися на нього з села Прокурави, то з вершини Брусного відкриваються чудові панорамні краєвиди Карпат на всі 360 градусів.

Прокурава — село Косівського району Івано-Франківської області. Село розташоване на висоті 420 м над рівнем моря і віддалене на 23 км на захід від Косова, розкидане серед гір в

долині ріки Пістиньки. Межує із селами Шешори, Брустурів, Космач. 11 грудня в Міжнародний день гір провідний фахівець відділу рекреації та благоустрою НПП «Гуцульщина» Ольга Гарасим'юк організувала для косівчан та всіх охочих мандрівників похід стежкою «На хребет Брусний», а також зварила на вершині смачний гуцульський бануш. Також, в рамках мандрівки, ми змогли покататися на конях місцевих жителів.

Працівники парку туристично-пізнавальну стежку промаркували, облаштували місця відпочинку з «лісовими меблями». Для мандрівників також встановили 8 інформаційних стендів.

Маршрут бере початок від центральної дороги села Прокурави і пролягає похилим схилом

до мішаного лісу, потім лісовою дорогою аж до хребта Брусний.

Навоколишня територія нового маршруту — це смереково-букові ліси. Стежка пролягає вздовж гірського потоку Нижній Брусний. З вершини Брусного відкриваються краєвиди прилеглих сіл: Снідавки, Брустурів, Шепота, Космача, Шешорів та Прокурави, а вдалині видніються силуети навколишніх хребтів і вершин гір. В сонячну погоду добре видно гори: Лисину Космацьку, Грегит, Буківець-річківський, хребет Ігрець, Чорний Грунь, хребет Сокільський, Білу Кобилу та багато інших вершин.

Назад повертатися можна вже іншою дорогою — з вершини промаркована стежка веде до смерекового лісу, до геологічної пам'ятки природи — каменя Олекси Довбуша.

Як розповіла мешканка села Прокурави, депутат Косівської районної ради Ольга Гарасим'юк, люди здавна жили на хребті Брусному. Поселенці, що обжили важкодоступну територію, тут, на горі,

сіяли жито, коноплі на полотно, садили сади, будували хати, ростили дітей і були щасливі з того, що вони вільні. Навіть і сьогодні на вершині живуть люди, займаються випасом худоби на полонинах. Загалом довжина маршруту близько 5 кілометрів, тривалість мандрівки — 2-3 години.

Хоча я б рекомендував залишатися на Брусному на ночівлю. Адже на вершині є місце для наметів та багаття. Зважаючи на відсутність лісу на вершині (там розташована полонина), в хо-

рошу погоду можна насолоджуватися красивим сходом та заходом сонця. Також варто обов'язково побачити на зворотній дорозі величний та цікавий Камінь Довбуша, який захищений в смерековому лісі.

Цей маршрут буде дуже цікавий косівчанам, жителям Гуцульщини та мандрівникам з інших міст — сподіваюсь, що спільними зусиллями НПП «Гуцульщина» та туристичного Інтернет-проекту «МапаКосів», якому нещодавно виповнилось три роки, нам вдасться залу-

чити на цей оригінальний маршрут набагато більше людей, ніж сьогодні.

Хоча зараз хребет Брусний є немов би «Терра інкогніта» на карті Косівського району, проте його туристичний потенціал, на мою думку, значний. Для порівняння можна взяти найвідоміший і найпопулярніший серед мандрівників хребет Сокільський — хребет Брусний можна назвати його братом-близнюком. Довжина і протяжність (15-20 км) та висота (900-1000 м) приблизно однакова, проте підніматися на хребет Брусний швидше і легше, ніж на Сокільський, а краєвиди з вершини більш вражаючі.

Як добратись?

Щоб потрапити на хребет Брусний з села Прокурави треба їхати з Косова до початку маршруту близько години. Орієнтиром служать аптека та магазин в центрі села, де є автобусна зу-

пинка. Зразу навпроти аптеки є інформаційний стенд і далі потрібно рухатися по лісовій дорозі вгору, слідкуючи за синім маркером.

Найкраще добиратися до села вранці — в 7-30 є автобус Косів-Шепіт, але варто знати, що він не їде в суботу-неділю. Назад із села можна їхати в 11-20 та 19-00 автобусом Шепіт-Коломия до повороту на Пістинь, а згодом пересідати на інші автобуси, які прямують до Косова, або в 13-00 та 16-00 прямим рейсом Шепіт-Косів.

P.S. Варто знати, що можна підніматися на Брусний не лише з Прокурави, але і з сусідніх сіл Шешори, Річка та Соколівка. Працівники НПП «Гуцульщина» ще в 2011 році розробили та промаркували пізнавальну стежку із центру Шешорів. Отож, мандруйте і будьте щасливі!

Тарас ПАСИМОК

Світлина автора і Тетяни Карлюк

Бунькова гора і Барткова криниця

Про Бунькову гору (350 м) у селі Молодятині Коломийського району поміж місцевого люду ходять багато різних переказів і легенд. Гора має два верхи — Більша Бунькова гора і Нижча Бунькова гора. У даному випадку слово Більша вживається з підтекстом Вища. Серед гуцулів та покутян таке поєднання чи протиставлення термінів не є чимсь дивним чи рідкісним. Наприклад, вони воду не наливають чи ллють, а сиплять (сипати можна пісок і т.д.), про дітей кажуть більша донька і менша у значенні старша і молодша, хоча за ростом дуже часто є якраз навпаки.

Але повернемося до Молодятина. Вершина гори підноситься високо над селом і є панівною в окрузі. З неї видно дуже далеко. Навколо відкриваються мальовничі краєвиди гір, видолінок з гарно впорядкованими садибами, що тонуть у садах. Видно усі кутки і урочища села з оригінальними і рідкісними старовинними назвами — Перехрестя, Варатик, Чемшора, Кирмин, Забаня, Царина, Дем'янівка (з неї починалося колись село), Лази, Щиблінки, Лисаня, Вакулець, Погарі, Побойщина, а далі — древнє містечко Печеніжин і славний літописний Княждвір. Трохи нижче по схилу хребта є джерело, звідки б'є чиста лікувальна вода, і зветься те джерело — Барткова Криниця. Ніколи вона не пересихає, навіть у найжаркіші літа.

Уродженець села, колишній лісничий Нижньоберезівського лісництва Коломийського ліскокомбінату, теперішній мешканець Коломиї Петро Дем'янюк розповідає, що Бунькова гора — це досить веселе і гостинне місце.

— Скільки пам'ятаю, збиралися завжди тут люди, особливо у свята та неділю. Було їх тут багато, деколи до декількох сот приходило. Жінки спілкувалися і радились про свою господарку, дівчата гучно і весело щебетали і зачіпали хлопців, а хлопці в свою чергу витинали такі галембізи, що годі було втриматись, щоб не пристати до них. Статечні газди, в білих сорочках, з

Бунькова гора

тобівками через плечі, з палицями чи топірцями, курили люльки і гомоніли про все, що діялося в світі, де були, де воювали... А головне — казали, що ніде немає такої краси, як тут, на Буньковій горі, а води такої ні у Франції, ні в Італії нема і не може бути, як у Бартковій Криниці на її схилі.

Багатші газди-картярі сідали на вигорілу від сонця траву, грали в карти «фербля» чи «очко» і було чути їх радість, чи розчарування. Залежно від того як таланило в карти. Давали і нам, малюкам, поспробувати. Азарт був великий! Газдині приносили газдам щось перекусити, а останні віддавали нам свої пампушки, бо ніколи було самим їсти, коли йшла така азартна гра.

Напередодні свята Петра і Павла хлопці завжди викопували в землі своєрідний стіл, дівчата його завітчували, а потім у день святих в обід разом усі сусідські діти «петрували», тобто приносили домашні наїдки і різні компоти, спільно їх споживали, а потім весело аж до вечера гралися і забавлялися. Але й в інші свята сюди сходились хлопці, а до них підходили дівчата і співа-ли так голосно пісень, що чути було на все село. У своєму творі «В долині смутку» згадує про це місце письменник, поет, громадсько-політичний діяч, що народився в Молодятині, Ярослав Ве-

соловський (1881-1917 рр.), який яскраво те все описав.

Здається, що тут, на горі, якимось особливо чути подих і поклик предків, які жили тут давним давно, про що свідчить знайдена в околицях села сокира-кельга доби пізньої бронзи. Дехто виводить саме від неї назву Барткової Крилиці на горі. Зрозуміло, що володарі отієї сокири-бартки були язичниками, тому їх теперішні нащадки гадають, що на найвищій сільській вершині вони мали своє капище із якимсь святим дерев'яним ідолом Бунем, від якого і пішла назва гори. Як мовиться, гарна приказка, але віриться з трудом.

Правда, й самих молодятинців це аж надто не турбує, тому вони ще мають цілу торбу й інших легенд і переказів старовини. Серед них гуляють, за влучним висловом Михайла Грушевського, згадки й про таку відому по всій Україні «півміфічну фігуру, як «Шолудивий Буняка» — половецького хана епохи Мономаха, що став паралельним образом Змія, Коцю і подібних фантастичних істот... В одних варіантах — се велетеня космічних розмірів: могили і вали толкуються як сліди «Бунякового воїнства», що пройшло весь світ і на місцях свого спочинку насипало землю з своїх ходаків. В інших — се кістяк-людоїд з смердячими тельбухами, що живе в старих валах і городищах та пожирає людей. Або се гном-вій, з такими довгими віями, що їх два хлопці мусять підіймати вилами: він добивається руки царівни і гонить за нею по цілій Україні».

Оцього Буняку і поселила народна уява на Бунякову (Бунькову) гору. Його нерідко ототожнюють з відомим татарським ханом Батием, але найчастіше із половецьким ханом Боняком, який 1097 року здійснив набіг на Волинь та Галичину. Іпатіївський літопис зве його безбожним, шолудивим. Він вважався чарівником, розмовляв із вовками. Збереглася також легенда про людожера Буняку, який жив на Волині. Відома і оповідь про перемогу Романа Мстиславича над половцями і Бунякою у селі Завалів біля містечка Галича у Тернопільській області на ріці Золотій Липі, що впадає у Дністер

На останньому переказі зупинюся трохи докладніше, тому що у ньому події відбуваються порівняно близько від Бунькової гори. У 1887

Весна на Буньковій горі

році відомий галицький дослідник др. Теофіл Окуневський записав у пригороді містечка Тисьмениці селі Погоні на Івано-Франківщині усні оповідання та скопіював письмові джерела про ті давноминулі часи.

— Я був у Погоні, — пише Т. Окуневський, — говорив там із двома старими людьми та з тамошнім ігуменом Василянського монастиря Коржинським про Сододієвого (Шолудивого) Буняка й дізнав ся від селян ось що:

— Цему уже дуже давно, як прийшов з Татарвою якийсь їх паша, недовірок, Буньо. Прийшов він у наші краї з великими ордами, та під Заваловом стяв му князь Роман Галицький голову. Голова упала у один бік, а тулуб у другий. Тогди стала голова котити ся. Брови у тої голови були такі довгі, що очі скрізь них дивитися не могли. Тай якраз підняли залізними вилами ті брови на стятій голові, голова подивила ся із Могилок на Городище, то ціле те місто запало ся. Тогди ще Тисьмениці (міста) не було, єї аж вибудували, як Городище запало ся. Голова котила ся усе далі та далі. Козаки (у княжі часи були дружинники, воїни) гнали за нею. В Товмачі товмачили єї 70-ма язиками, — звідти місто Товмач (тепер село Товмачик Коломийського району, сусідне з Молодятином), — та не могли єї розтовмачити. Голова докотила ся аж не далеко до нашого села теперішнього; тут пасла баба товар та пряла куделю. Голова каже до баби: «Сховай мене!» Баба сіла на голову, а тим часом козаки перелетіли. Лишив ся лишень один, якийсь п'яничка, за полком позаду, та зігнав бабу з місця, голова покотила ся з під баби. Догонив козак голову аж у лісі, та тут єї на мак розсік. Поховав потім козак єї у могилу, де стояв давніше монастир, бо инакше була би лиха богато по світу тво-

рила. Тай тому то і назвали наше село Погонев, бо тут голову дігнали.

— Ми-ж, — сказав нарешті селянин, — тому такі бідні, що така сатана до нас залетіла!

Відтоді народ з наддністрянських і надпрутських околиць іноді ще співає ось яку пісеньку.

*Що-ж то за диви.
Може Буняк салодиви?
Кажуть єго череда,
Прийшла нас вигнати.
Лише дадуть єму знати,
Куда буде утікати,
Гей, на, на, Буняка!
Ей, беруть ся до него
Князь Роман, бояри.
А що-ж буде з него?
Где піде в прегони?
От втікає голова,
За ним біжить череда.
Голова Буняка...*

Учений Михайло Драгоманів у праці «Шолудивий Буняк в українських народніх оповіданнях» дійшов висновку, що оповідання про Буняку і Романа, не мають у собі нічого історичного: по-перше, Шолудивий Буняк і Роман Мстиславич зовсім не сучасники; по-друге, Шолудивого Буняка зовсім ані вбито, ані побіджено в Галичині, а по-третє, Роман Мстиславич сам нападав на половців у їхній землі, а не видержував їх облоги в Галичині.

Історичний Боняк, — половецький хан, який здійснив ряд грабіжницьких нападів на Русь протягом 1094—1107 років. Відомий своєю активною допомогою Візантії в битві під Лебурне 1091 р., де врятував цю державу від печенігів.

Вперше згадується в Іпатіївському списку «Повісті минулих літ» під 1096 роком, коли його війська напали на Київ і спалили князівський двір на Берестові, Красний двір на Видубичах і приміські Печерський та Кловський монастирі. Можливо, напад був помстою за вбивство 24 лютого 1095 року Володимиром Мономахом у Переяславі половецьких князів Кітана та Ітлара. У 1097 і 1105 роках знову нападав на руські землі. В 1099 році допомагав князю Давиду Ігоровичу заволодіти Володимиром і Луцьком. У тому ж році допоміг русичам розгромити угорців у битві

над Вягром. В 1107 році біля Лубен розгромив військові дружини давньоруських князів.

До княжих часів прив'язує походження назви гори й інший переказ. Його почув від старих односельчан і переповів водій автобуса Василь Венц. У ньому стверджується, що у княжі часи по сусідству з Молодятином у селі Княждворі був княжий двір, а в Печеніжині — монастир, замок, що історично підтверджується документами. В одного із княжих воєвод був син на ім'я Буній (можливо, Бунь, Бунько, Буняк), якого вороги дуже покалічили у битвах, а придворні лікарі і родичі ніяк не могли поставити на ноги. Молоде життя поволі, але невпинно згасало. Ніхто не міг нічим зарадити. Простий люд у той час нерідко рятувався від різних недуг на запрутській горі, де довкола росли праліси, а з надр землі щедро розливалось цілющі води джерело. Неподалік від нього була хатина, в якій жила самотня старенька знахарка. Ось їй і довірили поборотися за життя молодого воїна-русича. Доглядала його вона сумлінно, поїла наваром цілющих трав, промовляла молитви-заклинання, виганяла злих духів. Буневе здоров'я повільно покращувалося, він почав підніматися, сам без сторонньої допомоги прогулювався лісом і полянами, вкритими буйним різнотрав'ям. Любив посидіти біля мальовничого джерела, своїм мечем і бойовою сокирою-балтою окреслювати його водам шлях до сонця і людей.

Але хвороба була невиліковною, давалися знаки рани, набуті у важких битвах.

Помираючи, попросив син воєводи стару

Весна на Буньковій горі

Село Молодятин. Вид з Бунькової гори

жінку, щоб поховали його на горі, на поляні, серед пралісів, щоб видно було з того місця далеко. Джерело заповів впорядкувати і доглядати, а на його сторожі поставити бойову балту-бартку. Оскільки він був християнином, то звелів на його могилі поставити дубовий хрест.

З тих пір люди називають гору з хрестом на верху Буньковою, а джерело — Бартковою Криницею.

Чи справді з тих княжих часів, чи пізніших, коли, хто і з якої нагоди встановив отого дерев'яного хреста на Меншій Буньковій горі, ніхто з жителів ні Молодятина, ні навколишніх сіл достеменно не знає. Допитувався про це колись у свого батька й матері Петро Дем'янюк, на що чув відповідь, що хрест був ще за пам'яті їхніх дідів і бабусь. Якось хотів він довідатися з якого часу там хрест у дев'яносторічної Анни Бойчук, яка народилась, виросла і жила на Буньковій горі, на що почув відповідь: «З давніх-давен. Дубовий хрест з роками загнивав, падав, але люди відновлювали його, навіть і в ті часи, коли войовничі атеїсти валили поголовно всі каплиці, хрести як в селі, так і в лісі. Не один червоний активіст зазіхав на хрест, але люди не давали йому можливості здійснити свої чорні наміри. Вистояв він у лихоліття Першої і Другої світових воєн, хоча навколо усе було перекопано шанцями та йшли важкі затяжні бої».

Далі Петро Дем'янюк згадає оповідь, почуту ще в дитинстві:

— Була на горі стара хата ще до шістдесятих

років. Жила в ній літня жінка, яку я добре пам'ятаю, — Сенька Півторакова. Не вмiла вона ні писати, ні читати. Але душа, людяність цієї жінки були безмірні. Жила бідно, мала клаптик землиці під горою і оту стару хатину, що зігнулася постарівши, а потім і впала. Не стало і Сеньки... Але що цікаво, вона вічно доглядала за Хрестом на горі, чистила від листя і намулу криницю, постійно ставила на святі місця вінки з квітів, а до криниці маленький хрестик з вінком. І не було ні Різдвяних, ні Великодніх свят, ні свят Петра і Павла, Миколая, щоб не стояли там ці наші рідні народні обереги. Ніхто не змушував її це робити, ніхто навіть не нагадував про це, але йшла до людей, позичала взимку квітів і ставила. А чому? Хто може сказати? Ця жінка навіть за колядку не могла щось дати дітям, але намагалася протягом всього свого важкого життя приносити людям добро і радість. Правда, й ми, діти, були вдячні їй, щиро й доброзичливо колядували для неї за так... без яких би то не було винагород.

Не обминають своєю увагою, звичайно, і опришків, котрі не раз у цих краях гарували під проводом самого Олекси Довбуша, який народився у сусідньому Печеніжині, там наймитували його батьки і рідня, котрих він часто навідував. Люди ще й досі переказують, що біля джерела лісові чорні хлопці відпочивали, радилися про свої дальші походи, чистили і набивали порохом зброю.

Якось опришки біля криниці забавлялися, хто з них найдалі метне свою бартку. Рівних, звичайно, не було Олексі Довбушу. Він як друлив

Село Молодятин. Вид з Бунькової гори

своюю грізною Громовою барткою, то та обіч джерела так глибоко врзалася у землю, що й якби хто хотів був її дістати, то, мабуть, півгори мав би розкопати. Так і залишилася опришківська зброя вікувати і чекати нового Довбуша, який матиме таку ж силу і звідти її витягне на білий світ і звільнить український народ від духовного і національного рабства. Пам'ять про це пильно береже саме Барткова Криниця.

Бартка (балта, барда, топірець, топоріць, сокирка) — це передусім візитна картка гуцулів, які використовували бартку в якості подорожного ціпка, як знаряддя для розчистки проходу в лісових хащах і для захисту своїх отар від хижаків тощо.

Ну і, звісно, бартка відіграла грізну роль у всіляких сутичках поміж людьми. Ще донедавна юнак, який не володів топірцем, не міг вважатися парубком, а відтак і не мав права носити при собі цю зброю, та тому не користувався повагою серед односельців і деколи не міг навіть одружитися.

В часи опришківського руху рідко хто з гуцульських газд не бував (принаймні тимчасово) лісовим хлопцем. Тільки після цієї школи можна було розраховувати на загальну повагу і на особисте щастя. Недаремно ж дівчата запитували у батьків своїх наречених: «А чи вміє ваш син володіти топірцем і чи був в опришках?» Саме вже відчуження бартки в руках додавало горянам такої впевненості у своїх силах, що вони були ладні здолати будь-якого ворога, «навіть, як ним би був сам чорт».

Гуцули в таких випадках з погордою виспівують:

*Єсть у мене топір, топір, кована бляшка,
Не боюся я нікого — ні німця, ні ляшка!*

В іншій коломийці горяни грізно попереджають:

*Ой не можу панську муку
терпіти ні трішки,
Візьму бартку, ще й пістоля,
та гайда в опришки.
Ой не можу вже терпіти,
не можу чекати,
Не дам більше себе кривдити,
людей катувати.*

Село Молодятин. Вид з Бунькової гори

Або:

*Ой низенько сонце сходить,
ще нижче лягає.
Сидить Довбуш під смереков
та й думку гадає.*

*«Ой Довбуше молоденький,
яка в тебе гадка?»*

*«Що не пила давно крові
опришківська бартка».*

Коли вже була така потреба і хіть, то, звичайно, опришківську бартку уже ніщо не могло зупинити:

*Ой на горі дві смереки, на Рибниці кладка,
Скупалася в панській крові
опришківська бартка.*

— Поневолений, битий, кривджений, підданий, не можучи знайти ніде полегші ані справедливості, — писав Іван Франко, — тікав у ліси, в гори, приставав до купи таких самих одчайдухів, і хоч чув над собою в кожній хвилині загрозу смерті, все-таки рад був хоч під тою загрозою прожити свobodно, а надто ще мститися на своїх кривдниках.

Бунькова гора з її життєдайною Бартковою Криницею, звичайно, для отих «самих відчайдухів» не раз і не два ставали надійним прихистком і сховком. Тепер навколишні місця користуються великою шанною у місцевих людей, тут вони масово проводять свій вільний час у вихідні і святкові дні. Особливо людно тут буває на Івана Купала і на Петра і Павла. Народ забавляється, влаштовує різні ігри, танці, хороводи.

Михайло ГОРОДЕНКО

Із неопублікованих книг

Традиції гуцульської кухні

Уже давно виношувалася ідея видати книгу «Кухня Гуцульщини». Її охоче підтримав книговидавець, директор ПП «Писаний Камінь» Михайло Павлюк. Напередодні 2016 року з'явився її сигнальний примірник. Подаємо з неї роздуми П. Гавуки про «Традиції гуцульської кухні» і частину рецептів з розділу «Страви на різні смаки».

Гуцули споконвіку мають оригінальні страви, особливо ті, що приготовлені в сільській печі в глиняному та чавунному посуді й без додавання промислових компонентів: барвників, ароматизаторів, згущувачів, штучних жирів...

Переважає більшість господинь — не професійні кулінари й кондитери, але справжні березинні автентичної кухні. В кожній з них були і тепер є свої таємниці приготування пісних і скоромних страв — родинні, вдосконалені на власному досвіді, запозичені в різних регіонах нашої Гуцульщини та взяті з книжок і періодики. Похвально, що це передається від бабусі — дочці, внучці, а ще й — сусідкам. Подекуди добрі куховарські здібності мають і чоловіки.

Свого часу дієтолог Целіна Тарнавська, яка працювала в лікувальному закладі свого батька в Косові, написала і 1929 року видала в Польщі книжку «Косівська вегетаріанська кухня», де подала майже 600 рецептів перших і других страв, смачних напоїв. Це видання може бути в пригоді і тепер починаючим куховаркам. Але воно є рідкістю. Варто, аби наші видавництва «Писаний Камінь», «Гуцульщина» та «Черемош», що в Косові, Верховині і Вижниці, знайшли можливість перевидати працю світлої пам'яті Ц. Тарнавської.

Думаю, що багато наших співвітчизників і представників української діаспори чули про найбільш поширені страви з сиром, бринзою, картоплею, квашеною капустою, афинами, вишнями, пасерованою цибулею, будь-яким повидлом і тертими яблуками, тушеними сушеними грибами; кулешу з сиром і сметаною; смажені з цибулею шкварки, а страви з бринзою, вурдою, кисляком, гусянкою, тушеним м'ясом, смаженою на сметані рибою (особливо фореллю), свіжими грибами, суніцями в сметані чи з до-

даванням цукру, про бануш з бринзою чи грибами, про м'ясо по-гуцульськи, печеню по-гуцульськи, борщ гуцульський, суп полонинський, замащенку, наченку, печеню з бринзою, мачанку, верховинський омлет і багато інших.

Популяризують гуцульську кухню традиційні і добре відомі свята «Полонинське літо» у Верховині, «Полонинська ватра» в Путилі, «Полонинська бринза» в Рахові, «Довбушева юшка» в с. Ясіні Закарпатської області, «Смачний Спас» у однойменному селі на Коломийщині, «Медовий Спас» у Коломиї, свято меду в Косові, а також фестини — «Великдень у Космачі» і «Зелені свята в Прокураві» та інші дійства.

Важко переоцінити значення Міжнародних фестивалів автентичної карпатської кухні «Смачний Спас». Адже тут збираються виробники органічної продукції і ті, хто прагне споживати все органічне, а ще жителі сіл презентують традиційне мистецтво і традиційні наїдки. Усі рецепти організатори фестивалю занесли до великої книги, аби зберегти для прийдешніх поколінь родинні рецептури і назви страв: «спаська замащенка», «печеніжинський малай», «борщ приймлений», «фасоля ріжена», кулеша звичайна, гриби підпалені (з підпалкою), голубці, саламаха, домашні ковбаса і паштетівка, солодкий будз.

На початку статті вже йшла мова про те, що навички куховарства передаються від покоління до покоління. Те ж запрограмовано на уроках гуцульщинознавства в початковій школі, зокрема, на уроці на тему: «Обряди і звичаї, пов'язані з полонинським господарством. Виготовлення продуктів із молока», де вчать приготування банушу, будза, бринзи, вурди й гуслінки.

**Петро ГАВУКА,
м. Косів**

Страви на різні смаки

БОРЩ ДЗЕРОВИЙ

1 невеликий свіжий столовий буряк, 2 л дзеру (сироватки), 200 г сметани, 1 ст. л. масла, 1 ч. л. солі, 1 ч. л. білого борошна.

Буряк порізати на брусочки приблизно 1x1 см і відварити у воді. Дзер нагріти і дати закипіти, додати туди відварений буряк і знову довести до кипіння. Масло змішати із сіллю, та мукою і нагріти до кипіння. У каструлю з буряками і дзером додати розігріте масло, муку, сіль. Сметану нагріти окремо, даючи їй закипіти, а тоді додати у борщ.

Борщ подають як страву до картоплі зі шкварками.

ЮШКА БІЛА

6 картоплин середнього розміру, 1 невелика цибулина, 1 морква, кріп, петрушка, лавровий лист, 1 ч. л. солі, 200 г сметани, 1 ст. л. масла, 3 л води.

Покласти воду, щоби закипіла, а тим часом сиру чищену картоплю порізати на шматки (1 картоплина — на 6 частин). У кип'ячу воду вкинути сіль (сіль спочатку, доки не кинули картоплю, бо інакше картопля розвариться). Додати кріп, листки петрушки, цілу цибулю і все це кип'ятити 5 хвилин. Далі додати картоплю і варити ще 10 хв. на слабкому вогні. Поки вариться картопля, підготувати моркву: її слід натерти на дуже дрібній терці. Масло розігріти на пательні і підсмажити моркву. Коли морква готова, в неї додати сметану і дати закипіти. Цю заправу вилити у каструлю з картоплею і кип'ятити 2-3 хв. на невеликому вогні. Юшка готова.

БУРІНИК

2 кг картоплі, 200 г кукурудзяної муки, 100 г білої муки, 1 яйце, 1 скл. кислого молока, 50 г свіжого молока, 100 г олії.

Зварити картоплю в мундирах. Гарячою очистити, потовкти і додати кукурудзяну муку. Суміш охолодити і додати до неї молоко, білу муку, олію, яйце. Замісити з цієї суміші тісто. Заміс

поділити на чотири частини, з яких сформувати коржі; їх поставити у бляшані форми. Зверху тісто змастити свіжим молоком і, натискаючи на поверхню перевернутою склянкою, зробити невеликі заглибини — це прикраси-кружечки. Тісто пекти в духовці чи печі 30-40 хв.

Буріник добре смакує з грибами. Особливий смак він має тоді, коли його натерти зубком часнику.

КОТЛЕТИ ЛЕГКІ, ДОМАШНІ

Курка — 154/74 або кролик — 106/74, булка — 18, молоко — 26, внутрішній жир — 3, сухарі — 10, маргарин, сіль, спеції, олія — 6, вага н/ф — 125, вага смажених котлет — 100 г, гарнір: капуста цвітна — 75, картопля смажена — 75, горошок зелений — 25, лопатки — 25. Зелень — 2. Вихід — 100/200.

М'ясо курки або кролика без кісток пропускають через м'ясорубку, додають намочену у молоці булку, жир, сіль, перець і розмішують. Формують котлети, панірують в сухарях і смажать на олії. Подають по 2 шт. з гарніром складним і посипають зеленню.

БАРАНИНА ПО-ПОЛОНІНСЬКИ

Баранина — 112/80, пшоно — 50, вода — 160, цибуля — 24/20, сало-шпик — 15, сіль, спеції, зелень м'яти та кінзи. Вихід — 200/50.

Баранину нарізають по 2 шматки на порцію і варять до півготовності, потім додають сіль і всипають добре промите пшоно, наприкінці варіння додають смажену на салі цибулю, лавровий лист, при відпуску посипають молотим перцем та зеленню.

ДУШЕНИНА «ПЛАЙ»

Ковбаса домашня смажена — 75, картопля — 241/181, цибуля ріпчаста — 48/40, жир свинячий — 15, гриби сушені — 10, вода — 150, сметана — 35, борошно — 7, сіль, спеції, зелень. Вихід — 250/75.

Смажену ковбасу нарізають по 4 шматки на порцію, картоплю нарізають кубиками, варені

гриби січуть. Картоплю підсмажують, цибулю пасерують. На грибному відварі готують сметану підливу.

Все складають у глиняний горщик і тушкують до готовності. Подають у глиняному горщику.

БОРЩ ЗІ СВИНЯЧИМ ХВОСТОМ АБО ВУХОМ

Продукти: 1 столовий буряк, 100 г свинячого охвістя або вуха, 3 л води, 1 цибулина, 1 ст. ложка борошна, 1 ст. ложка смальцю, 3 ст. ложки сметани, 1 ст. ложка солі, дрібка лимонної кислоти.

У кип'ячену воду покласти добре помите м'ясо, додати цибулю і варити одну годину. Порізати буряк брусочками (як для звичайного українського борщу), скласти у сковорідку, додати розведену на бульйоні лимонну кислоту, смалець і тушкувати півгодини. А коли буряк і м'ясо будуть готові — змішати їх із наваром у каструлі.

Сметану змішати з борошном і, помішуючи, вилити у борщ. Дати ледь закипіти. А потім додати зелень петрушки і кропу.

ПЕЧЕННЯ ПО-ГУЦУЛЬСЬКИ

(Її готують на Івано-Франківщині)

Продукти: 300 г телятини, 500 г білих грибів, 50 г вершкового масла, 50 г сметани, сіль, перець до смаку.

Для картопляників (дерунів, терчеників): 500 г картоплі, 2 яйця, цибулина, 100 г борошна вищого або першого сорту, чорний мелений перець, 30 г масла, 20 г часнику, кріп, петрушка.

У глиняний горщечок скласти тушковане м'ясо, гриби і підсмажені терченики й поставити посудину в духовку для запікання.

Але попередньо м'ясо треба підсмажити до золотистого кольору. Додати бульйон і тушкувати до готовності. Окремо готуються гриби: смажити на вершковому маслі. Через 3-5 хвилин влити сметану і стільки ж тримати на вогні.

У горщечок на дно покласти шматочок масла, а тоді кілька картопляників, але не гіркою, а по боках посудини. Викласти решту м'яса зверху з соусом. А потім — частину грибів з підливою і дерунами. Іншими словами, то все викладається шарами. Посудину накрити кришкою і поставити на 10-15 хвилин у духовку, розігріту до 200 градусів. За 5 хвилин до кінця запікання

додати зубок потертого часнику й подрібнену зелень.

ЗАМАЩЕНКА

(Замашена риба)

Продукти: 1 кг риби, 0,5 кг цибулі, 150 г олії, 3-4 ст. ложки борошна, білі сушені гриби, лавровий лист, перець, сіль, часник, томатний соус.

Порізану на шматки рибу обкачати в борошні. Кілька столових ложок борошна перегріти протягом трьох годин збоку на плиті або на маленькому вогні. Порізану кружальцями цибулю підсмажити на олії.

Гриби замочити на одну-дві години, а потім відтиснути. Перекласти шар риби цибулею і грибами, додати перегріте борошно, розведене теплою водою, олією і добавленими спеціями.

Страву готують у чавунному горщику, в якому накривку щільно замащують (звідси й її назва) тістом. Ставлять на цілу ніч у напалену піч (або духовку).

ПЕЧЕННЯ З БРИНЗОЮ

Продукти. Для картопляників: 300 г сирової картоплі, 200 г картопляного пюре, 2 яйця, 100 г пшеничного борошна, велика цибулина, 2-3 зубки часнику, спеції. А для фаршу: 200 г кисло-молочного сиру, 50 г бринзи, 2 яйця, мелений чорний перець. Окремо суміш із перетертих відповідно по 50 г сиру та бринзи, 100 г сметани, кріп, петрушка.

Для цієї закарпатської печені готують суміш для картопляників з тертої сирової картоплі, до якої додають охолоджене картопляне пюре, збите з яйцями на пухку масу, терту цибулю, часник і додають борошно та спеції. Це солять і добре вимішують. Окремо готують фарш: до кисло-молочного сиру додають бринзу, яйця, солять і розтирають в макітрі до однорідної маси й трохи приперчують.

На сковорідці смажать млинці з картопляної суміші, на які кладуть фарш, а потім сир прикривають картопляною сумішшю.

Готові млинці викладають у посудину шарами, перекладаючи сумішшю сиру та бринзи. Кожен шар поливають домашньою сметаною. Картопляники зверху притрушують зеленню. Накриту посудину ставлять у духовку, розігріту до 180-200 градусів на 10-15 хвилин. Печеню

подають до столу гарячу в горщиках.

МАЧАНКА

До неї обов'язково входять бринза, а також: яйце, сметана, трохи молока та білі гриби.

З густого картопляного пюре формують галушки завбільшки з кулак. Відщипуючи шматочок і, тримаючи в пальцях, втоплюють у мачанку. Великим пальцем притискають до галушки шкварок, гриб. Не вважається поганим облизувати пальці від мачанки.

ВЕРХОВІНСЬКИЙ ОМЛЕТ

На гарячу сковорідку кладуть дві-три столові ложки бринзи (від її кількості й залежить смак страви), щоб вона розтанула. А відтак розбивають і додають у цю масу два-три яйця, ретельно перемішують. Накривши сковорідку кришкою, на малому вогні доводять до готовності.

ПИРОГИ З БРИНЗОЮ

Це улюблена страва закарпатців. Подекуди тамтешні газдині до бринзи в пироги додають м'ясного фаршу або картопляного пюре.

Бринзою ж посипають готову страву.

ВАРЕНИКИ З БРИНЗОЮ

Борошно пшеничне — 50, молоко або вода — 20, сіль, бринза овеча, козяча — 100, сметана — 25, масло вершкове — 5, цибуля зелена — 10/8. Вихід — 200/30.

Замішують некруте тісто на молоці, розкачують тонко, вирізають келишком кружальця, на які кладуть фарш по 5 г, защіпають, надаючи формі півмісяця. Кидають у киплячу воду, помішують двічі, потім накривають покришкою, щоб закипіли. Виймають шумівкою, поливають смаженими шкварками з цибулею, щоб вареники аж шкварчали. Або по-панськи — з маслом та сметаною.

БАНОШ ПО-ВЕРХОВІНСЬКИ

Кукурудзяна крупа або мука — 86, сметана — 230, бринза овеча солена — 25, масло — 10, перець червоний мелений — 0,1. Вихід — 300/25.

Сметану 30% розігрівують, цівкою всипають кукурудзяну муку і ретельно розмішують дерев'яною колотівкою доти, поки не з'явиться на каші масло. Бринзу, масло і червоний перець змішують, формують квітку чи м'ячик і кладуть на глиняну пласку тарілку, поруч ложкою формують банош.

ГОЛУБЦІ ЛИНІВІ

Капуста свіжа або кисла — 152/140, рис — 40/80, цибуля ріпчаста — 30/25, помідори — 12/10, гриби білі свіжі — 40/20, жир свин. — 10, петрушка зелена — 3/2, сир твердий — 10, сіль, спеції.

Капусту шинкують, доливають води і тушкують до напівготовності, кладуть жир, помідори, воду і промитий рис, відварені гриби, сіль. Все це складають у глиняний горщик, посипають тертим сиром і поміщають в духовку, а краще -- в мікрохвильову піч на 20 хв. Виймають, суміш формують ложкою на тарілці у вигляді голубців, посипають зеленню, чорним молотим перцем.

БУЖЕНИНА ГУЦУЛЬСЬКА

Якщо пройтися будь-яким карпатським, а тим більше гуцульським селом, то через півгодини обов'язково захочеться їсти. І справа тут не тільки в цілющому гірському повітрі, що пробуджує вовчий апетит, але й у запасі копченого м'яса, який лоскоче ніздрі біля кожної хати. Незважаючи на велике різноманіття м'ясних виробів у крамницях та на базарах, тут, як і кількості років тому, м'ясо закопчують старими дідівськими способами.

Щоб бужениця (так називають цей смаколик на Гуцульщині) була м'якою і соковитою, головне зробити добрий маринад, або сухий, або мокрий.

При сухому маринаді м'ясо натирають сумішшю солі, чорного перцю і часнику і кладуть на 2-3 дні у велику каструлю. А при мокрому його вимочують у воді, куди додають перець, лавровий лист, цибулю. Солі кидають стільки, щоб сире яйце наполовину було у воді, а наполовину — на поверхні.

Замариноване м'ясо підвішують на спеціальні залізні гаки, які зачіпляють на дерев'яні палиці. Через 5-7 годин готову буженицю знімають.

Хіба може бути щось смачніше за свіже м'ясо, щойно з бужарні? Таке м'ясо запашне і ніжне. В процесі копчення з м'яса випаровується частина вологи, воно набуває приємного димного смаку, стає твердішим та рум'янішим. Таке м'ясо зберігається досить довго.

Смакуйте на здоров'я!

СВИНИНА ПО-МИСЛИВСЬКИ

900 г свинини, 60 г копченого сала, 30 г смальцю, 150 г моркви, 200 г цибулі, 25 г сушених грибів, 100 мл грибного бульйону, 200 г сметани, 25 г борошна, 30 г зелені петрушки, сіль, чорний мелений перець - за смаком.

Свинину нарізати порційними шматками і відбити. Копчене сало нарізати соломкою й підсмажити в каstrулі, додавши трохи смальцю. Коли сало підсмажиться, у каstrулю покласти шматки м'яса й обсмажити з обох боків до готовності. Нарізану кружальцями цибулю та моркву, натерту на тертці з великими отворами, змішати з м'ясом, додати відварені нарізані гриби, 100 мл грибного бульйону й дати прокипіти. Борошно розмішати зі сметаною, змішати з м'ясом, овочами та грибами й тушкувати до готовності. Наприкінці тушкування посолити, додати дрібно нарізану зелень петрушки та чорний перець. Готове м'ясо подавати гарячим разом із рисом та тушкованими овочами.

**СВИНИНА «ПКАНТНА»
З АНАНАСАМИ**

600 г свинини, 120 г консервованих ананасів, 100 г свіжих шампінйонів, 100 г вершкового масла, 100 г помідорів, сіль, чорний мелений перець — за смаком.

Вимити й обсушити м'ясо, розрізати на порції, посолити, поперчити. Обсмажити м'ясо з обох боків на вершковому маслі, викласти на тарілку. Нарізати гриби на четвертинки, обсмажити й викласти на м'ясо. Кожну порцію м'яса накрити нашаткованим ананасом і гарнірувати кільцями помідорів.

ГУЛЯШ ІЗ КМИНОМ

800 г свинини, 800 г картоплі, 200 г солодкого перцю, 200 г свіжих помідорів, 0,5 л бульйону, 20 г зелені петрушки, 50 г смальцю, 3 зубки часнику, 6 цибулин, кмін, сіль, червоний солодкий мелений перець — за смаком.

М'ясо нарізати. Дрібно нарізану цибулю пасерувати на смальці, з'єднати з нарізаним м'ясом, посолити, додати червоний перець, злегка обсмажити на слабкому вогні. Потім залити бульйоном і тушкувати до напівготовності. До тушованого м'яса додати нарізані кубиками картоплю, солодкий перець та помідори, кмін, лавровий лист і тушкувати до готовності. На-

прикінці приготування заправити товченим часником, зеленню петрушки.

**СВИНИНА, НАШПИГОВАНА
ШПИКОМ ТА ЧАСНИКОМ**

800 г м'якоті свинини, 60 г копченого шпику, 60 г смальцю, 50 г часнику, 50 мл міцного бульйону, 150 мл білого сухого вина, 150 г сметани, 50 г борошна, 1 ч. л. лимонного соку, 30 г зелені петрушки, оцет, сіль, чорний мелений перець — за смаком.

М'ясо нашпигувати шпиком та часником, покропити оцтом та лимонним соком, натерти чорним перцем із сіллю й покласти в каstrулю. На сковороді розігріти жир і залити ним м'ясо, влити бульйон і тушкувати на слабкому вогні. Час від часу м'ясо перевертати, за необхідності додати трохи води. До напівготового м'яса додати вино й тушкувати до готовності. Готове м'ясо вийняти з каstrулі, накрити й охолодити. Перед подаванням на стіл нарізати тонкими скибочками та прикрасити зеленню петрушки.

СВИНИНА ПО-СЕЛЯНСЬКИ

800 г свинини, 30 г часнику, 3 яйця, 100 г панірувальних сухарів, 100 г смальцю, 40 г зелені петрушки, сіль, чорний мелений перець -- за смаком.

Свинину нарізати шматками, злегка відбити, посолити та поперчити. На м'ясо покласти подрібнений часник, згорнути у вигляді кручеників, змочити у збитих яйцях, обкачати в сухарях, обсмажити на розігрітому смальці. Готову свинину подавати гарячою зі смаженою картоплею, прикрасивши подрібненою зеленню петрушки.

СВИНИНА З РИСОМ ТА ГРИБАМИ

700 г свинини, 400 мл міцного бульйону, 200 г свіжих шампінйонів, 250 г рису, 150 г твердого сиру, 100 г ріпчастої цибулі, 100 мл соняшникової олії, 30 г смальцю, 40 г зелені петрушки чи кропу, сіль, червоний та чорний мелений перець — за смаком.

М'ясо нарізати невеликими шматками. Рис промити, обсмажити на олії, додати м'ясо в бульйон та тушкувати під кришкою до напівготовності. Гриби нарізати тонкими скибочками, полити, посипати чорним перцем і тушкувати до готовності. В глибоку сковорідку, змащену смальцем викласти шарами половину рису з м'я-

сом і гриби. Потримати в розігрітій духовці 5-6 хв. Перед подаванням на стіл посипати зеленню.

САЛАТ ПО-ПОЛОНІНСЬКИ

Огірки свіжі — 19/15, помідори свіжі — 24/20, цибуля зелена — 10/8, капуста свіжа — 60/50, гриби мариновані моховики — 14/10, яйця варені — 0/5, майонез — 20. Вихід — 100.

Овочі дрібно нарізають, заправляють салатною заправкою або майонезом. Згори посипають подрібненим яйцем і зеленню цибулі.

САЛАТ «ГОВЕРЛА»

Морква — 20/16, бринза овеча свіжа — 26/25, цибуля зелена — 19/15, ягоди кам'янки мочені — 23/15, перець ротунда — 35/30, печінка смажена — 24/10, сіль, перець, сметана — 15. Вихід — 100 г.

Овочі подрібнюють, печінку нарізають соломкою, бринзу, цибулю додають, солять, перчать і фарширують цим підготовлений перець. Поливають сметаною і посипають зеленню. Примітка: вівчарі настромлюють перець на шпажку і трохи припікають на вогні. І тоді салат файно пахне димом.

БАРАНИНА «ПЕРЕВАЛ»

Баранина молода — 200/143, квасоля стручкова (лопатки) — 200/180, цибуля ріпчаста — 32/30, смалець — 30, часник — 12/10, помідори — 25, зелень м'яти, петрушки, сіль, перець.

М'ясо нарізають шматочками по 30-35 г, посипають сіллю, перцем і обсмажують на смальці, додають цибулю, помідори, лопатки заливають бульйоном або водою так, щоб трішки покрити продукти, і тушкують до готовності. Страву заправляють посіченою зеленню м'яти, петрушки, порізаним часником, сіллю, перцем і тушкують іще 5 хв. Подають з тушкованою капустою, макаронами тощо.

МАРИНОВАНА ВІДБИВНА ЗІ СВИНИНИ

800 г свинини, 80 г смальцю, 50 г борошна, 1 ч. л. лимонного соку, оцет, сіль, чорний мелений перець — за смаком.

М'ясо відбити з обох боків, посипати сіллю та чорним перцем, збризнути оцтом і витримати 2-3 год. Потім змастити з обох боків жиром,

обкачати в борошні та підсмажити на добре розігрітій сковороді з обох боків. Готову відбивну збризнути соком лимона. Подавати до столу з солоними овочами.

ДУШЕНИНА З ГРИБНИМ СОУСОМ

600 г свинини, 50 г копченого сала, сіль, червоний мелений перець, чорний мелений перець — за смаком. Для соусу: 50 г сушених грибів, 100 г сметани, 250 мл бульйону, 50 г томату-пюре, 50 г смальцю.

Копчене сало нарізати шматочками й витопити. Свинину нарізати смужками й обсмажити на витопленому з сала жирі до напівготовності. Окремо приготувати соус: сушені гриби промити, замочити в воді на 3-4 год і відварити. Цибулю спасерувати на смальці, додати гриби, обсмажити. Потім додати томат-пюре, грибний бульйон, сметану, довести до кипіння, з'єднати зі смаженим м'ясом, додати спеції, посолити й тушкувати до готовності. Подавати душенину гарячою зі свіжими галушками.

БУЖЕНИНА ПО-ВЕРХОВІНСЬКИ

900 г свинини, 50 г часнику, 80 г смальцю, 40 г зелені петрушки, сіль, мелений кмин, червоний мелений перець, чорний мелений перець — за смаком.

Свинину посолити, нашпигувати часником, натерти червоним перцем. Посипати кмином і тушкувати в духовій шафі 50-60 хв при температурі 220-250 °С до готовності. Під час тушкування періодично поливати гарячим жиром та м'ясним соком, який виділяється під час готування. Готову буженину нарізати, посипати зеленню петрушки. Подавати гарячою з тушкованою капустою.

БИБ ІЗ САЛАМАХОВ

Молодий биб варє до готовності.

Для підливи готують саламаху: підсмажену цибулю на оливі до жовтуватого коліру. Додають товченого часнику. До смаку солет і перчют.

Наколи биб зваривси, йго зціджують й поливають тотов смаженинов.

Такий биб чімус дуже смашний на 1 і 2 Светвечір.

Підготував
Петро ГАБУКА

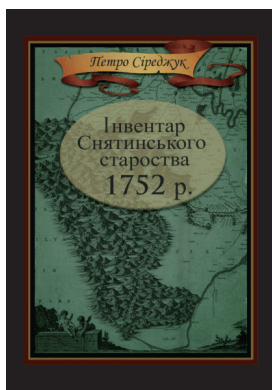
КНИГИ, що побачили світ у видавництві "Писаному Каміні"

Барвінкові Розтоки Марії Влад. Вибрані поезії/Влад– Косів: Писаний Камінь, 2015 – 392 стор. Відбираю поезії з написаного за сімдесят літ і сама повертаюся у найсвітліше, у найболючіше. Вплітаю все це у барвінковий вінок – нехай пливе, розтікається і дарує по цвітці кожному. Виказене серцем, висповідане душею, – прийміть маленьке за велике.

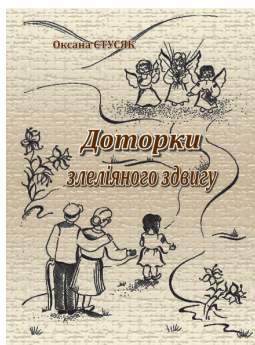
Петро Сіреджук. Сологолос: Сто вінків сонетів. – Косів: Писаний Камінь, 2015 – 512 с.
Книжка, якій нема аналогів, відзначається образним мисленням в поєднанні традиції та модерну, новаторством.

Петро Сіреджук. Інвентар Снятинського староства 1752 року. – Косів: Писаний Камінь, 2015 – 228 с. Вперше читачеві пропонується публікація інвентаря Снятинського староства 1752 р. з відповідними коментарями на основі цього першоджерела зроблена спроба висвітлення минулого Снятинського староства за І Речі Посполитої. Видання споряджене науковим апаратом. Видання слугуватиме історикам, краєзнавцям, мешканцям Снятинщини, усім, кому небайдужа історія рідного краю, а також тим, хто прагне відшукати своє генеологічне коріння на теренах краю.

Іван Вієтенко. Яблучка для їжачка. – Косів: Писаний Камінь, 2015 – 48 стор.
"Яблучка для їжачка" – перша збірка для дітей. Окремі вірші друкувалися на сторінках журналів "Дзвіночок" та "Шкільна бібліотека"

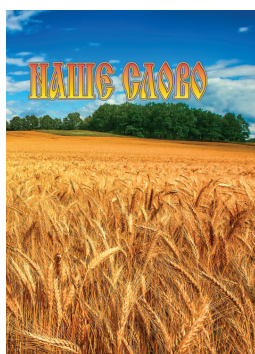
Оксана Стусяк. Доторки зліяного здвигу. – Косів:
Писаний Камінь, 2015 – 126 с.

У збірнику перших спроб в царині творчості початкуючої авторки маленькі читачі та ровесники знайдуть близькі їм думки, дорослі також винесуть урок батьківства з її життєвих замальовок.

Валерій Сергєєв. Гомін Карпат. Лірика і пісні – Косів: Писаний Камінь, 2015 – 84 с. «Гомін Карпат» – шоста книжка поета.

У своїх віршах автор відкриває різнобарвну палітру карпатських гір. У всій своїй красі оживає перед нами природа у різні пори року. Всі твори пронизані мотивами любові, світла, добра і віри у нескінченність життя. В кінці книги подано пісні і коломийки на слова автора.

Наше слово. Поезія і проза/Літературний альманах – Косів:
Писаний Камінь, 2015 – 342 с.

Альманах «Наше слово» – результат праці багатьох людей, різних за віком та професією, яких об'єднало поетичне слово. Кожному з них є що сказати читачеві.

Твори сповнені щирої любові до Краю і народу, до рідної мови. Чимало з них присвячено нашій багатій героїчній історії і не менш героїчному сьогоденню, вірі в мирне майбутнє ньєнки-України.

Джерельні дзвони – 16. Альманах – Косів:

Писаний камінь, 2016. – 376 с. +16 кольорових вкладок.

«Джерельні дзвони-16» – випуск літературно-музичного альманаху «Джерельні дзвони», в якому подано вірші, оповідання, пісні та інші авторські роботи творчої інтелігенції Прикарпаття, зокрема Коломийщини і Косівщини.

Книжка видана за кошти співавторів і розрахована на широке коло читачів, а саме: вчителів, школярів, студентів та працівників культури.

Теодозія Плитка-Сорохан. Нескорена духом ліля. /Плитка-Сорохан – Косів: Писаний Камінь, 2015 – 284 с.

До книжки, що складається з двох розділів, увійшли нові спогади, притчі, лапідарії та ліричні поезії, написані автором останнім часом.